

İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

JEOPOLİTİK VE ENERJİ GÜVENLİĞİ
ÇERÇEVESİNDE ARKTİK BÖLGE'DE İŞ BİRLİKLERİ
VE SORUNLARIN ANALİZİ

Yüksek Lisans Tezi

Sena Bayım

Haziran 2023

İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

JEOPOLİTİK VE ENERJİ GÜVENLİĞİ
ÇERÇEVESİNDE ARKTİK BÖLGE'DE İŞ BİRLİKLERİ
VE SORUNLARIN ANALİZİ

Yüksek Lisans Tezi

Sena Bayım

Danışman

Doç. Dr. Leman Erdal

Haziran 2023

TEZ JÜRİSİ ONAYI

Sena Bayım tarafından hazırlanan "Jeopolitik ve Enerji Güvenliği Çerçevesinde Arktik Bölge’de İş Birlikleri ve Sorunların Analizi" başlıklı bu Yüksek Lisans Tezi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı’nda hazırlanmış ve jürimiz tarafından kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

Tez Danışmanı:

Doç. Dr. Leman Erdal
İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Üyeler:

Dr. Öğr. Üyesi Sibel Zengin
İstanbul Gelişim Üniversitesi

Doç. Dr. Helin Sarı Ertem
İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: 21 /06/ 2023

BEYANLAR

Yazım ve Kaynak Gösterme Kılavuzu Beyanı

Danışmanlığımda yazılan bu tezin İSNAD yazım ve kaynak gösterme kılavuzunda belirtilen kurallara uygun olarak yapılandırıldığı ve bu kılavuzun dipnot kaynak gösterme standartlarının bu tezde tutarlı olarak uygulandığı tarafımdan incelenerek teyit edilmiştir.

Doç. Dr. Leman ERDAL

Etik İlkelere Sadakat Beyanı

Hazırladığım bu tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığımı ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi beyan ederim.

Sena BAYIM

ÖZET

JEOPOLİTİK VE ENERJİ GÜVENLİĞİ ÇERÇEVESİNDE ARKTİK BÖLGE'DE İŞ BİRLİKLERİ VE SORUNLARIN ANALİZİ

Bayım, Sena

Yüksek Lisans Tezi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Leman Erdal

Haziran 2023

Arktik Bölge ülkeleri ABD, Rusya, Finlandiya, Norveç, Kanada, Danimarka, İzlanda ve İsveç'ten oluşmaktadır. Buzullar ile kaplı olan bölgede küresel ısınma etkileri günden güne daha belirgin hissedilmektedir. Küresel ısınmanın neden olduğu buzul erimeleri yeni deniz rotaları oluşturmuştur. Yeni rotaların sağladığı kolay ulaşım, bölgede hidrokarbon kaynaklarının keşfedilmesini kolaylaştırarak jeopolitik açıdan dönüşüm yaratmıştır.

Bölgenin enerji kaynakları açısından zengin olması, enerji güvenliği konusunda hassasiyet yaratmaktadır. Öyle ki bölgede zorlu iklim şartları, kaynakların çıkarılmasında teknoloji ihtiyacı yaratarak maliyeti artırmaktadır. Bu durum, bölge ve bölge dışı ülkeleri iş birliği yapma konusunda bir araya getirmektedir. Enerji faaliyetlerinin sürdürülebilirliği, barış ortamının korunması ve kalkınmanın sağlanması için konseyler öne çıkmaktadır. Bununla beraber Arktik Bölge'deki en önemli sorunları kıta sahanlığı, geçit ve sırtlardaki sorunlar oluşturmaktadır. Devlet aktörler, bölgedeki avantajlardan yararlanma amacıyla iş birliklerine yönelse de kaynaklara ve bölgeye egemen olma gayesi ile çatışma riski yaratmaktadır. Bölge dışı ülke olan Çin'in Arktik Bölge'de aktif rol oynaması, NATO ve Rusya'nın karşı karşıya gelme ihtimali bölgede çatışma unsurunu artırıcı etmenlerdir.

Bu çalışmanın konusunu Arktik Bölge ülkeleri (ağırlıklı olarak ABD ve Rusya) ile bölge dışı ülke olan Çin oluşturmaktadır. Çalışmada Arktik Bölge'yi enerji kaynakları ve deniz rotaları avantajları nedeniyle sadece iş birliği ya da çatışma alanı olarak değerlendirmenin eksik olduğu düşünülmektedir. Arktik Bölge'deki çatışma

unsurlarının yumuşatılması, enerji faaliyetlerinin sürdürülebilirliğinin sağlanması için iklim koşullarına bağlı iş birliğinin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Arktik Bölge'nin rezerv ve transit bölge olarak bir merkez haline gelmesi gerektiği desteklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Arktik Bölge, Jeopolitik, Enerji Güvenliği, Rusya, Çin.

ABSTRACT

ANALYSIS OF COOPERATIONS AND PROBLEMS IN THE ARCTIC REGION IN TERMS OF GEOPOLITICS AND ENERGY SECURITY

Bayım, Sena

Master's Thesis, Department of International Relations

Supervisor: Assoc. Prof. Leman Erdal

June 2023

The USA, Russia, Finland, Norway, Canada, Denmark, Iceland and Sweden are Arctic Region countries. Global warming is felt more prominently in the Arctic Region, day by day. The glacial melting caused by global warming has created new sea routes. The easy access provided by the new routes has created a geopolitical transformation by facilitating the discovery of hydrocarbon resources in the region.

However, the energy resources create sensitivity to energy security. The harsh climatic conditions make it difficult to extract resources and increase the cost. This brings together regional and non-regional countries to cooperate. In this direction, there are councils in the region for the sustainability of energy activities, peace and development. However, there are problems in the sea, passages and ridges, especially regarding the continental shelf of the region. Although the state actors turn to cooperation to take advantage of the region, they create the risk of conflict to take maximum advantage of resources and dominate. The active role of China, which is a non-regional country, as well as the NATO and Russia confrontation are the factors that increase the conflict factor in the region.

This study examines the policies of the Arctic Region countries (especially the USA and Russia) and non-Arctic China. Due to the advantages of energy resources and sea routes in the region, it concludes that it is insufficient to evaluate the region as a purely cooperative or battlefield area. To alleviate the conflict elements in the Arctic and ensure the sustainability of energy activities, cooperation, required by climatic

changes, should be reconsidered, and the Arctic Region should turn into a center of reserve and a transit region.

Keywords: Arctic Region, Geopolitics, Energy Security, Russia, China.

TEŞEKKÜR

Bu çalışma küresel ısınma etkisi ile jeopolitik dönüşüm yaşayan, yeni deniz rotaları, enerji keşifleri ve su potansiyeli ile her geçen gün daha fazla ilgi duyulan bir bölge haline gelen Arktik'teki iş birlikleri ve sorunları incelemek üzere oluşturulmuştur. Bölgedeki getiriler kazan-kazan prensibince ülkeleri iş birliklerine yönlendirse de söz konusu getirilerden daha fazla yararlanma ve egemenlik mücadelesi gibi sorunlar bölgede çatışma ihtimalini artırmaktadır.

Çalışmada desteklerini esirgemeyen tez danışmanım Doç. Dr. Leman Erdal Hocama ve her daim beni motive eden aileme teşekkür ederim.

Sena Bayım

20.06.2023

İstanbul

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	iii
TEŞEKKÜR.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
ŞEKİLLER.....	ix
TABLolar.....	x
KISALTMALAR.....	xi
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM: JEOPOLİTİK TEORİ.....	4
1.1 Jeopolitik Teori.....	8
1.1.1 Deniz Hâkimiyet Teorisi.....	8
1.1.2 Kara Hâkimiyet Teorisi.....	9
1.1.3 Kenar Kuşak Hâkimiyet Teorisi.....	11
1.1.4 Hava Hâkimiyet Teorisi.....	12
1.1.5 Uzak Hâkimiyet Teorisi.....	13
İKİNCİ BÖLÜM: ARKTİK BÖLGE ENERJİ KAYNAKLARI VE DENİZ TİCARET ROTALARI.....	15
2.1 Arktik Bölge Tanımı ve Jeopolitik Önemi.....	15
2.2 Arktik Bölge’de Deniz Ticaret Rotaları.....	22
2.2.1 Kuzey Deniz Rotası.....	24
2.2.2 Kuzeybatı Geçidi.....	28
2.2.3 Arktik Köprü.....	31
2.2.4 Transpolar Deniz Yolu.....	33
2.3 Arktik Bölge’de Hidrokarbon ve Maden Kaynakları.....	34

2.4 Enerji Güvenliği.....	38
2.4.1 Enerjinin Mevcudiyeti.....	40
2.4.2 Enerjinin Ekonomik Olması.....	40
2.4.3 Enerjinin Sürdürülebilirliği.....	41
2.4.4 Enerjinin Ulaşılabilirliği.....	41
2.5 Enerji Arz ve Talep Güvenliğini Etkileyen Unsurlar.....	41
2.5.1 Siyasi Unsurlar.....	41
2.5.2 Ekonomik Unsurlar.....	42
2.5.3 Coğrafi Unsurlar.....	44
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: ARKTİK BÖLGE’DE İŞ BİRLİKLERİ VE SORUNLAR.....	47
3.1 Arktik Bölge İş Birlikleri.....	47
3.1.1 Arktik Bölge’de Konseyler.....	48
3.1.2 Çin Halk Cumhuriyeti’nin Bölge Ülkeleri ile İş Birlikleri.....	55
3.2 Arktik Bölge Sorunları.....	61
3.2.1 Alpha-Mendeleyev Sırtı.....	65
3.2.2 Lomonosov Sırtı.....	66
3.2.3 Kuzey Deniz Rotası.....	68
3.2.4 Kuzeybatı Geçidi.....	69
3.2.5 Barents Denizi	71
3.2.6 Beaufort Denizi.....	73
3.2.7 Bering Denizi.....	74
3.2.8 Hans Adası	76
3.2.9 Svalbard Takımadası.....	78
SONUÇ.....	80

KAYNAKÇA.....	85
----------------------	-----------

ŞEKİLLER

Şekil 1:	Mihver Bölge (Pivot Area), İç ve Dış Hilal'in Harita Üzerinde Gösterimi.....	10
Şekil 2:	Kenar Kuşak Teorisi	12
Şekil 3:	Arktik Bölge Haritası.....	16
Şekil 4:	1984 Yılı Buzul Görünümü.....	21
Şekil 5:	2020 Yılı Buzul Görünümü.....	21
Şekil 6:	Arktik Bölge Deniz Rotaları.....	23
Şekil 7:	Kuzey Deniz Rotası.....	24
Şekil 8:	Kutup İpek Yolu.....	27
Şekil 9:	Snow Dragon Gemisi'nin Çin'den İzlanda'ya Kuzey Deniz Rotası ile Ulaşımı.....	28
Şekil 10:	2013 ve 2019 yıllarında Kuzeybatı Geçidi'ni Kullanan Gemilerin Rotaları.....	30
Şekil 11:	Arktik Köprü Rotasında Churchill ve Murmansk Limanları.....	32
Şekil 12:	Yamal ve Arctic LNG II Sahaları.....	37
Şekil 13:	Xue Long (Snow Dragon) Adlı Buzkıran Araştırma Gemisi.....	60
Şekil 14:	Alpha-Mendeleyev Sırtı.....	66
Şekil 15:	Lomosov Sırtındaki İddialar.....	68
Şekil 16:	Manhattan Tankeri.....	70
Şekil 17:	Barent Denizi Anlaşması'na göre Sınırlandırma Çizgisi.....	72
Şekil 18:	Beaufort Deniz Anlaşmazlığı.....	74
Şekil 19:	Deniz Sınır Çizgisini Gösteren Harita.....	76
Şekil 20:	Hans Adası.....	77

TABLÖLAR

Tablo 1:	Süveyş Kanalı ve Kuzey Deniz Rotası Karşılaştırması	25
Tablo 2:	2013 ve 2019 Yıllarında Kuzeybatı Geçidi’nden Geçiş Yapan Gemi Türleri....	31
Tablo 3:	Arktik Konsey Daimî Üye Ülkeleri ve Katılımcılar.....	49
Tablo 4:	Arktik Konseyi Gözlemci Üyeleri.....	50
Tablo 5:	Barents İş Birliğinin Organizasyon Yapısı.....	53

KISALTMALAR

AAC	:	The Arctic Athabaskan Council (Arktik Athabaskan Konseyi)
AB	:	Avrupa Birliği
ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
ACOPS	:	Advisory Committee on the Protection of the Sea (Denizin Korunması Danışma Komitesi)
ACS	:	The Arctic Council Secretariat (Arktik Konsey Sekreterliği)
AEC	:	The Arctic Economic Council (Arktik Ekonomi Konseyi)
AIA	:	The Aleut International Association (Uluslararası Aleut Derneği)
AINA	:	The Arctic Institute of North America (Kuzey Amerika Arktik Enstitüsü)
AR&GE	:	Araştırma-Geliştirme
ARCOP	:	Arctic Operational Platform (Arktik Operasyonel Platformu)
AWRH	:	Association of World Reindeer Herders (Dünya Ren Geyiği Çobanları Derneği)
BEAC	:	Barents Euro-Arctic Council (Barents Avrupa Arktik Konseyi)
BMDHS	:	Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi
BRC	:	The Barents Regional Council (Barents Bölgesel Konseyi)
CCU	:	Circumpolar Conservation Union (Kutup Çevresi Koruma Birliği)
CHINARE	:	Chinese Arctic and Antarctic Administration Research Expedition (Çin'in Arktik ve Antarktika Araştırma Seferleri)
CNPC	:	The China National Petroleum Corporation (Çin Ulusal Petrol Şirketi)
GCI	:	Gwich'in Council International (Uluslararası Gwich Konseyi)
IASC	:	International Arctic Science Committee (Uluslararası Arktik Bilim Komitesi)

IASSA	:	International Arctic Social Sciences Association (Uluslararası Arktik Sosyal Bilimler Derneği)
ICC	:	The Inuit Circumpolar Council (Inuit Kutup Konseyi)
ICES	:	International Council for the Exploration of the Sea (Uluslararası Deniz Keşfi Konseyi)
IFRC	:	The International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies (Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu)
IGY	:	International Geophysical Year (Uluslararası Jeofizik Yılı)
IMO	:	International Maritime Organization (Uluslararası Denizcilik Örgütü)
IPY	:	International Polar Year (Uluslararası Kutup Yılı)
IUCH	:	The International Union for Circumpolar Health (Uluslararası Çevresel Sağlık Birliği)
IUCN	:	The International Union for Conservation of Nature (Uluslararası Doğayı Koruma Birliği)
IWGIA	:	International Work Group for Indigenous Affairs (Uluslararası Yerli İşleri Çalışma Grubu)
KDR	:	Kuzey Deniz Rotası
LNG	:	Liquefied Natural Gas (Sıvılaştırılmış Doğal Gaz)
MEB	:	Münhasır Ekonomik Bölge
NAMMCO	:	The North Atlantic Marine Mammal Commission (Kuzey Atlantik Deniz Memelileri Komisyonu)
NASA	:	National Aeronautics and Space Administration (Ulusal Havacılık ve Uzay Dairesi)
NATO	:	North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü)

NCM	:	The Nordic Council of Ministers (Nordik Bakanlar Konseyi)
NEFCO	:	Nordic Environment Finance Corporation (Nordik Çevre Finans Kurumu)
NF	:	The Northern Forum (Kuzey Forumu)
OPEC	:	Organization of Petroleum Exporting Countries (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü)
PRIC	:	The Polar Research Institute of China (Çin Kutup Araştırma Enstitüsü)
RAIPON	:	The Russian Association of Indigenous Peoples of the North (Rusya Kuzey Yerli Halkları Derneği)
SC	:	The Saami Council (Sami Konseyi)
SCPAR	:	The Standing Committee of the Parliamentarians of the Arctic Region (Arktik Bölgesi Parlamenterler Daimî Komitesi)
SOA	:	The State Oceanic Administration (Devlet Okyanus İdaresi)
SSCB	:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STA	:	Serbest Ticaret Anlaşması
TDK	:	Türk Dil Kurumu
UARCTIC	:	The University Of The Arctic
UNDP	:	United Nations Development Programme (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı)
UNEP	:	The United Nations Environment Programme (Birleşmiş Milletler Çevre Programı)
USGS	:	United States Geological Survey (ABD Jeoloji Araştırmaları)
WGE	:	Working Group on Environment (Çevre Çalışma Grubu)
WGER	:	Working Group on Education and Research (Eğitim ve Araştırma Çalışma Grubu)

WGHS	:	The Working Group on Health and Related Social Issues (Sağlık ve İlgili Sosyal Konular Çalışma Grubu)
WGIP	:	The Working Group on Indigenous Populations (Yerli Halkın Çalışma Grubu)
WMO	:	World Meteorological Organization (Dünya Meteoroloji Örgütü)
WNC	:	West Nordic Council (Batı Nordik Konseyi)
WWF	:	World Wide Fund for Nature (Dünya Doğayı Koruma Vakfı)

GİRİŞ

Küresel ısınmanın sebep olduğu ısı artışı, çölleşme ve ani seller gibi olumsuz etkiler tüm dünyayı tesiri altına almaktadır. Arktik Bölge'nin bulunduğu Kuzey Kutbu, küresel ısınmadan en fazla etkilenen alanlardan biridir. Bölgede buzul erimeleri, erimelerin oluşturabileceği toprak kayıpları ve canlı hayatını olumsuz etkileyecek tahribatlar oluşmaktadır. Küresel ısınmanın beraberinde getirdiği tüm bu dezavantajlar aynı zamanda krizi fırsata çevirmek isteyen ülkeler için avantaj yaratmaktadır. Öyle ki buzul erimeleri, Arktik Bölge'deki yeni deniz rotalarını oluşturmuştur. Bu rotalar, küresel deniz ticareti için mesafe ve yakıt tasarrufu sağladığından önem arz etmektedir. Ayrıca buzul erimeleri, bölgedeki fosil yakıt rezerv keşiflerine olanak sağlamaktadır. Tüm bu gelişmeler, Arktik jeopolitiğinin değişmesine neden olmuştur. Zorlu iklim koşulları nedeniyle ilgi duyulmayan ve insan nüfusu yüksek olmayan Arktik Bölge ile hem bölge hem de bölge dışı ülkeler temasını artırmıştır.

Arktik Bölge'de yer alan ülkeler, Arktik Sekizli olarak da ifade edilen; ABD, Rusya, Kanada, Norveç, İsveç, İzlanda, Danimarka ve Finlandiya ülkelerinden oluşmaktadır.¹ Bu çalışmada yoğun olarak ABD, Rusya ve Arktik Bölge'de yer almayan Çin ele alınacaktır. Bölge dışı ülke olarak Çin, Arktik Bölge'de iş birliklerine katkı sunması, bilimsel araştırmalarda bulunması, yatırım yapması, Arktik Konsey'e gözlemci üye olması ve Arktik politikası ile bölgede varlığını sürdürmesi nedeniyle bu çalışmada yer almıştır. Bölge ülkelerinden ABD ve Rusya ise askeri, ticari, enerji gibi konularda artan iş birliği faaliyetleri ve çatışma ihtimalini artırıcı tehdit unsurları ile bölgede en fazla öne çıkan ülkeler olarak çalışmada ele alınmıştır.

Arktik Bölge'deki enerji kaynakları ve deniz rotaları, ülkelerin birbiri ile güç ve mücadele yarışına girmesine neden olurken aynı zamanda bölgedeki zorlu iklim koşulları, keşiflerdeki yüksek maliyet ve teknoloji ihtiyacı iş birlikleri yapılmasına sebep olmaktadır. Dolayısıyla bölgedeki hidrokarbon kaynaklar hem iş birlikleri hem sorunların temelini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda çalışma, enerji güvenliği bağlamında incelenmiştir.

Tez 3 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde jeopolitik teorilere yer verilmiştir. Çalışmada jeopolitik teorilerin seçilme nedeni politika ve coğrafya ilişkisini ele almasından kaynaklanmaktadır. Arktik Bölge'nin coğrafi şartlar açısından zorlu olması, bölge ülkelerinin bu şartlara uygun faaliyet gerçekleştirmesini gerektirmektedir. Ancak küresel ısınma ve teknolojinin gelişimi ile bölgeyi yorumlamada tek bir teori yeterli olamayacaktır. Konjunktüre

¹ Arctic Council, "Who we are" (Erişim 10 Mart 2023).

göre bölgedeki değişimler sonucunda kara, deniz, hava ve uzay gücü Arktik Bölge’de entegre şekilde kullanılmalıdır.

Tezin ikinci bölümünde Arktik jeopolitiğinin değişmesine neden olan fosil yakıt rezerv potansiyeline, maden kaynakları ve yeni deniz rotalarına geniş şekilde yer verilmiştir. Bölgede fosil kaynak potansiyeli varlığına istinaden, enerji güvenliğini (enerji arz ve talep) etkileyen siyasi, coğrafi ve ekonomik etmenlerden bahsedilmiştir. Bölgede fosil enerji kaynakları potansiyeli mevcudiyeti, bölgeye olan ilgiyi artırmakla birlikte, söz konusu potansiyelin ekonomik şekilde çıkarılması ve işlenmesini gerektirmektedir. Enerji, ticareti yapılan bir ürün olduğundan öncelikle enerji kaynağının var olması, ulaşılabilir olması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması gerekmektedir. Bu durumda enerji güvenliği; ekonomik, siyasi ve coğrafi birçok farklı unsurdan oluşan geniş bir kavramdır. Buna istinaden enerji güvenliğini artırmak önemli bir husustur. Bunu gerçekleştirebilmek için araştırma geliştirme çalışmalarının desteklenmesi, iletim ve dağıtım altyapısının geliştirilmesi, arz/talep çeşitliliğinin artırılması, fiyat dalgalanmaları için önlemler alınması ve verimliliğin artırılması gerekmektedir. Aksi takdirde enerji güvenliğinin tehlikeye girdiği durumlarda (Rusya-Ukrayna Savaşı’nda olduğu gibi) hem bölgesel hem küresel düzeyde etkileri görülmektedir. Bölgede enerji kaynaklarının yanında elmas, altın, bakır, demir, gümüş gibi çeşitli madenler bulunmaktadır. Arktik Bölge’de bulunan değerli madenler ve enerji kaynakları bölgeye ulaşma isteğini artırmıştır. Bu doğrultuda bölgedeki yeni deniz rotaları küresel ticaretin gelişmesine katkı sağlayacaktır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde Arktik Bölge’deki iş birlikleri ve sorunlara değinilmiştir. İş birlikleri, bölge ülkeleri arasında Arktik Konsey, Barents Avrupa-Arktik Konseyi ve Nordik Konsey kapsamında olurken aynı zamanda ikili anlaşmalarla da gerçekleşmektedir. Bölgede bu üç konsey; iş birlikleri, sürdürülebilir kalkınma ve barış ortamının korunması anlamında güçlü rol oynamaktadır. Bölge dışı ülke olan Çin ise Arktik Konsey’e gözlemci üye olması, bölge ülkeleri ile ikili anlaşmalar yapması, bilimsel araştırmalarda bulunması, iş birlikleri ve yatırımlar yapması ile Arktik Bölge’de etkinliğini sürdürmektedir. İş birliklerinin yanında Arktik Bölge’de ciddi sorunlar meydana gelmektedir. Bu sorunların temeli, devletlerin bölgedeki enerji ve maden kaynaklarında hâkimiyeti sağlama isteği, kıta sahanlığı, geçitlerdeki problemler ve adalardaki sorunlarıdır. Barents Denizi (Rusya ve Norveç arasında) ile Hans Adası’ndaki (Kanada ve Danimarka arasında) sorunlar çözüme ulaşmıştır. Bu durum, bölgede barışın sağlanmasına katkı sunsa da bölgedeki diğer sorunlar (Beafort Denizi, Lomonsov ve Alpha-Mendeleyev Sırtı, Kuzeybatı Geçidi, Kuzey Deniz Rotası, Bering Denizi ve Svalbard Adası) dolayısıyla çatışma potansiyeli tamamen

engellenememiştir. Bunun nedeni bölgeyle ilgili hukuki düzenleme eksikliğinden kaynaklanmaktadır.

Genellemelerden ziyade konunun derinlemesine incelenmesini ve keşfetme sürecini destekleyen süreci ifade etmesi² sebebiyle bu çalışmada nitel araştırma yöntemi ile betimsel çalışma yapılmıştır. Literatür taraması yapılarak kitap, makale, gazete, internet kaynakları, uluslararası belge, yüksek lisans ve doktora tezleri incelenmiştir. Çalışmada öncelikli olarak birincil kaynaklara yer verilmekle birlikte ikincil kaynaklardan da yararlanılmıştır.

Çalışmanın amacı, küresel ısınma sonucu oluşan deniz rotaları ve keşfedilen enerji kaynakları ile jeopolitik önemin artışı, enerji güvenliği, Arktik Bölge'deki iş birlikleri ve sorunları bütüncül şekilde ele alan betimsel bir çalışma ortaya koymaktır. Bu bağlamda Arktik Bölge'nin iş birliği ya da çatışma alanı olarak değerlendirilmesinden ziyade iş birlikleri ve sorunlara neden olan etmenlerin değerlendirilmesi ve çatışma ihtimalinin yumuşatılması gerektiğine dikkat çekilmek istenmiştir. Bu doğrultuda enerji ve ticari konulardaki iş birlikleri, enerji faaliyetlerinin sürdürülebilirliği ve iklim koşullarına bağlı iş birliğinin sağlanması gerektiği vurgulanmaktadır.

Araştırmanın hipotezleri aşağıdaki gibidir;

Hipotez 1: Arktik Bölge, enerji potansiyeli dolayısıyla hem bölgesel hem de küresel düzeyde enerji güvenliğini etkilemektedir. Bölgede önemli bir güç olan Rusya'ya Ukrayna ile savaşı dolayısıyla ABD ve AB'den yaptırımlar gerçekleşmiştir. Bu durum, enerji fiyatlarının yükselmesine neden olarak küresel düzeyde enerji arz ve talep güvenliğini etkilemiştir.

Hipotez 2: Arktik Bölge'de kazan- kazan prensibince barış ortamının destekleyen iş birlikleri devam etmektedir. Ancak bölge getirilerinden maksimum düzeyde yararlanılmak istenmesi, egemenlik ve güç yarışı Arktik Bölge'de çatışma ihtimalini artırmaktadır.

² Ali Baltacı, "Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?", *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 5/2 (2019), 368-371.

BİRİNCİ BÖLÜM: JEOPOLİTİK TEORİLER

Jeopolitik, “Bir devlette bir bölgede uygulanan politikayla o yerin coğrafyası arasındaki ilişki.”³ olarak tanımlanmaktadır. Bununla beraber, iktidar meselesinin coğrafya temel alınarak açıklanmasıdır.⁴ Yer ve politika kelimelerinden oluşan jeopolitik; devletin sınırı, yönetim biçimi, tarihi, kültürü, sahip olduğu kaynakları, iklim ve çevresini de kapsar. Jeopolitik ile ilgili tanımlarda muhakkak olan devlet, politika ve coğrafya ilişkisidir. Bu bağlamda geleceğe yönelik dış politikayı etkileyecek/etkilemesi beklenen kararlar alınabilir. Jeopolitik, politikacılar için dış politika oluşturmada kullanılmak üzere veri sağlayan için bir araç haline gelmiştir.⁵

Jeopolitik, esasen güç ilişkilerinde coğrafyaya ait etmenleri incelemektedir. Güç olgusundan kaynaklanan egemen olma isteği doğrultusunda coğrafi nedenler üzerine odaklanma durumu tarih boyunca devam etmiştir. Devletlerin tarihte bir bölgeyi ele geçirmek için yaptığı stratejik hamleler, kati surette bölgenin coğrafyası göz önüne alınarak planlanmıştır.

Jeopolitik kavramı tanım olarak var olmasa da düşünce biçimi ile antik Yunan filozoflarına kadar dayanarak çeşitli medeniyetlerde var olmuş ve düşüncenin temelini oluşturmuştur. Tarihin babası olarak bilinen Herodotos (M.Ö. 484-425), Yunan tarihi başta olmak üzere, Mısır ve farklı bölgelere yaptığı ziyaretleri aktarırken bölgenin coğrafyasını tarihsel bakış açısıyla incelemiştir. Tukidides, Peloponnesos Savaşı’nda Atina ile Sparta’nın kara ve deniz gücünü temsil etmelerini irdlemiştir. Aristoteles (M.Ö. 384-322) ise devlet yönetiminde coğrafyanın doğal sınırlarının devlet güvenliği için önemini vurgulamıştır.⁶

İbn Haldun’un (1332-1406) görüşlerinde, yaşanan coğrafyanın toplumların tabiatını etkilediği ve aynı iklimde yaşayan toplumların ortak bir karakter oluşturduğu düşüncesi yer almaktadır. İbn Haldun, devletlerin de insanlar gibi doğup, yaşayıp, öldüğünü belirtir.⁷ Devlet, kurulmasından sonra olgunluk ve yıkılma sürecini tadacaktır. İbn Haldun’a göre devletin ömrü 120 yıldan fazla uzun sürmemektedir.⁸ Bu süreden daha fazla yaşayan devletler ise iktidar

³ Türk Dil Kurumu Sözlükleri, “Jeopolitik” (Erişim 13 Aralık 2022).

⁴ Paul R. Viotti - Mark V. Kauppi, *Uluslararası İlişkiler ve Dünya Siyaseti*, çev. Ayşe Özbay Erozan (Ankara: Nobel Yayın, 2017), 105.

⁵ Suat İlhan, “Jeopolitik Kavramı ve Unsurları”, *Avrasya Dosyası Jeopolitik Özel* 8/ 4 (Kış 2002), 322.

⁶ Onur Limon, *Arktika Jeopolitiği 1: Jeopolitik Durum, Küresel İklim Değişikliği ve Yeni Enerji Havzaları* (Google Books: Efe Akademik Yayıncılık, 2020), 55.

⁷ Esra Yıldız Turan, “Türk İslam Düşünce Sisteminde İbn Haldun’un Devlet Nazariyesi”, *Atatürk İletişim Dergisi* 9 (Temmuz 2015), 197.

⁸ İbn Haldun, *Mukaddime*, haz. Süleyman Uludağ (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2018), 131.

vasfını kaybetmektedir. Böylece hükümdarların hâkimiyeti vezir, sadrazam veyahut başka millet ya da ırka geçmektedir.

Montesquieu (1689-1755), coğrafyanın siyasi olaylardaki etkisini incelerken, Kant (1724-1804) evrenin anlaşılmasında coğrafi etkilere dikkat çekmiş ve mekân kavramını ele almıştır. Kısacası, Antik Yunan düşünürlerinden 19. yüzyıla değin coğrafyanın politika ile ilişkisi gelişerek devam etmiştir. 19. yüzyıl sonunda bir bilim dalı haline gelmiştir.

Jeopolitik, Rudolf Kjellen tarafından kullanılmış ve Friedrich Ratzel tarafından geliştirilmiştir. Ratzel, Darwin'in Evrim Teorisi'nden etkilenecek devleti bir organizmaya benzetmiş ve organizmanın yaşayabileceği hayat sahasına (lebensraum) ihtiyacı olduğunu ifade etmiştir. Hayat sahasının sürekli genişleyerek alanın artması ehemmiyet teşkil ettiğinden devlet, hayat sahasını genişletmek için sürekli mücadele vermektedir. Yeni topraklar ile hayat sahasının genişlemesini sağlayamayan devlet yok olacaktır. Devletin büyümesine engel olan sınırlar ise savaş sebebidir. Dolayısıyla Ratzel için saha; coğrafi konum, iklim ve kaynaklar ile bütünlük sağlamalıdır. Ratzel'in düşünceleri İbn Haldun'un devletin doğup- yaşayıp- ölme sürecinde olduğu gibi canlı bir organizmaya benzetmesi⁹ ile paralellik gösterir. Her iki düşüncede de devlet, canlı bir organizma olarak görülmekle birlikte, İbn Haldun'un görüşünde devlet yaşam süresi sonucunda ölürken; Ratzel'in görüşünde genişleyen yeni alanlar ile daha uzun süre yaşayabilir.¹⁰

Rudolf Kjellen, ilk kez 1916 yılında Devlet, Bir Hayat Şekli kitabında jeopolitik kavramını kullanmıştır. Ratzel'in görüşlerinden etkilenen Kjellen, devletin gücünün devletin var olma durumunu etkilediğini söylemektedir. Jeopolitik kavramına kaderci bakış açısı sunan Kjellen, devletin gereksinimlerini karşılayarak kendisine yetebileceği görüşündedir.¹¹

Jeopolitik, siyasi coğrafya ve coğrafya çoğunlukla aynı anlamda kullanılmıştır. Ancak coğrafya, mekânı ve yeri tasavvur ederken; jeopolitik kavramında devlet ve politika ile ilişki içerisindedir. Bir devletin coğrafi özellikleri, o devletin avantaj ve dezavantajlarını etkilerken aynı zamanda devletin potansiyelini de belirtir. Tarihte bir devlet kurabilenler, kendi coğrafyasını tanıyan ve getirilerinden faydalananlar olmuştur. Dolayısıyla coğrafya, jeopolitiğin bir kavram olarak ortaya çıkmasından önce de devletler tarafından kullanılmıştır.¹²

⁹ Kamil Günel, "Siyasal Coğrafyada Yeni Yaklaşımlar", *Türk Coğrafya Dergisi* 0/30 (1995), 457.

¹⁰ Rauf Belge, *Bir Beşeri Coğrafyacı Olarak İbn Haldun* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 152.

¹¹ Limon, *Arktika Jeopolitiği I: Jeopolitik Durum, Küresel İklim Değişikliği ve Yeni Enerji Havzaları*, 60.

¹² Sibel Özsvaşı Atay, "Klasik Jeopolitik Yaklaşımlar ve Eleştirel Jeopolitik Söylem", *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 8/2 (Nisan 2016), 145.

Coğrafyayı iyi analiz edebilmek, devletlerin politikalarındaki istikrar ile doğru orantılıdır. Devletin coğrafi konumu, özellikle savaş ve çatışma alanlarına yakınlığı, o ülkenin güvenlik politikalarını direkt olarak etkiler. Özetle coğrafya, ülkenin konumunu belirtirken jeopolitik, ülkenin konumunu politik yapıya göre inceler. Siyasi coğrafya ise devletin büyüklüğü, şekli ve sınırları yani mekân ilişkilerini, siyasi olaylarla ele alıp coğrafi düşünceler ortaya çıkarır. Bir bilim dalı olarak siyasi coğrafya, siyasi topluluklar ile coğrafi unsurları inceler.¹³ Jeopolitik ise siyasi coğrafyadan farklı olarak mekân nedeniyle oluşan problemleri de ele alır.¹⁴ Dolayısıyla jeopolitik, siyasi coğrafyadan farklı olarak ülkelerin politikaları ile ilgilenen “*coğrafi bir siyasettir*”.¹⁵

Jeopolitik değerlendirmeler, jeopolitiğin coğrafi ve beşerî unsurları göz önüne alınarak yapılmaktadır. Jeopolitiğin coğrafi unsurlarını ülkenin veya bölgenin coğrafi konumu, sınırları, sahip olduğu kaynakları ve coğrafi bütünlüğü oluşturur. Coğrafi unsurlar değişmez ya da sınırlı şekilde değişebilir. Beşerî unsurlar ise ekonomik, sosyal, kültürel, askeri değerlerdir ve zaman içerisinde değişikliğe uğrayabilir. Jeopolitiğin coğrafi ve beşerî unsurları birbirini etkiler.¹⁶ Ekonomik, sosyal, politik ve askeri değerlerin oluşturduğu yapı ile coğrafi unsurlar politikayı belirlemektedir.¹⁷ Nicholas Spykman’ın “*...diktatörler bile ölür, ama dağlar yerinde kalır*”¹⁸ ifadesi jeopolitiğin unsurlarını açıklamaktadır. Devlet stratejilerinde hem coğrafi hem de beşerî unsurları bütüncül şekilde ele almak gerekmektedir. Bir devletin içerisinde bulunduğu coğrafi konum; devletin sahip olduğu ve olamadığı kaynakları, toplumun karakterini, çatışma alanlarına olan yakınlık ve uzaklığı ile güvenlik meselesi gibi birçok durumu etkiler. Ancak sadece coğrafi unsurlar ele alınarak bir değerlendirme yapılması mümkün değildir.

Uluslararası ilişkiler teorisi olan realizm ile jeopolitik birbiri ile ilişkilidir. Realizmde en önemli kavram güçtür. Güç, devletler için araç olabileceği üzere tek başına bir amacı da temsil edebilir. Realistlere göre önemli olan gücün amaç veya araç olarak kullanılmasından ziyade gücün elde edilmesi ve kullanmasıdır.¹⁹ Realizm ve jeopolitiğin ortak unsurlarından en etkini güçtür. Uluslararası sistemin en güçlüsü devlet olarak görülür ve hem realizm hem de

¹³ İsmail Hakkı İşcan, “Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi* 1/2 (Yaz 2004), 51.

¹⁴ Demet Şefika Mangır (ed.), *Uluslararası İlişkilerde Jeopolitik Teoriler ve Pratikler* (Ankara: İksad Yayınevi, 2020), 4.

¹⁵ İşcan, “Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları”, 51.

¹⁶ İşcan, “Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları”, 58.

¹⁷ Suat İlhan, “Jeopolitik Kavramı ve Unsurları”, *Avrasya Dosyası* 8/4 (Kış 2002), 320.

¹⁸ Harun Karagöl, *Jeopolitik Kayma Çerçevesinde Amerika Birleşik Devletleri ve Rusya Federasyonu’nun Arktik Bölge Politikaları* (Tekirdağ: Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 5.

¹⁹ Viotti – Kauppi, *Uluslararası İlişkiler ve Dünya Siyaseti*, 33.

jeopolitiğin devlet merkezli bakış açısı vardır.²⁰ Realizmde devletin gücü aracı kılarak yayılmacı politikaları, jeopolitikte ise çıkar çatışmaları doğrultusunda çatışma olgusu ortaya konmuştur. Dolayısıyla savaş, jeopolitiğin bir aracı konumundadır. Ulusal çıkarların kazanılmasında çatışma ve mücadelenin ortaya çıkabileceği görüşü klasik jeopolitikçilere ait iken modern jeopolitikçiler ise çatışmaların önlenebileceğine dikkat çeker.

Jeopolitik, I. Dünya Savaşı'ndan sonra devletlerin çıkarları doğrultusunda kullanılmıştır. Jeopolitiği imparatorluğun devamı için İngiltere, sömürge ve Almanların amaçlarının öğrenilmesi için Fransa kullanmıştır. Amerika Birleşik Devletleri II. Dünya Savaşı'na kadar jeopolitiği siyasi coğrafya kavramında değerlendirmiş ve savaş sonrasında jeopolitiği asıl anlamında kullanmaya başlamıştır. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ise dağılmasına kadar jeopolitik ile ilgilenmemiş ancak dağılma sonrası teorik çalışmalar yapmıştır.

II. Dünya Savaşı, güç dengelerinin değişmesi ile sonuçlanmıştır. Bu dönemde jeopolitik, bir bilim dalı olarak geri planda kalmıştır. Bu duruma jeopolitiğin yayılma stratejilerinde kullanılması, Nazizm ile ilişkilendirilmesi ve dünya savaşlarına sebep olması söylemleri etkili olmuştur.

20. yüzyıl sonlarında SSCB'nin dağılması, uluslararası sistemin değişmesi, küreselleşme gibi değişimlerin meydana gelmesi ile jeopolitik çalışmalar tekrardan gündeme gelmiştir. Yaşanan değişiklikler jeopolitikte belirsizlikler meydana getirerek kavramın yeniden yorumlanmasını sağlamıştır. Soğuk Savaş öncesine kadar geliştirilen jeopolitik kuramlar “Klasik Jeopolitik Teoriler”²¹ olarak adlandırılmıştır. 1980 sonrası dönemde klasik devlet merkezli kuramların yerini eleştirel jeopolitik almıştır. Bu doğrultuda klasik jeopolitik kuramlar devletin etki alanını realist düşünceler ile genişletmek isterken, eleştirel jeopolitik ise klasik görüşün tekrar incelenmesi gerektiğini vurgulamıştır.²²

Jeopolitik teorilerin tarafsızlığı, tıpkı diğer teorilerde olduğu gibi, onu yorumlayan kişilerin öznel durumlarından, niteliklerinden, bakış açılarından etkilenebilir. “... teorilerin objektifliliği, yorum sahibinin muhatabına, dünya görüşüne, ideolojisine ve milliyetine göre değişebilecektir.”²³ Örneğin Mahan, Mackinder ve Spykman ABD'nin stratejik düşüncesini

²⁰ Özsvaşı Atay, “Klasik Jeopolitik Yaklaşımlar ve Eleştirel Jeopolitik Söylem”, 146.

²¹ Özsvaşı Atay, “Klasik Jeopolitik Yaklaşımlar ve Eleştirel Jeopolitik Söylem”, 147.

²² Mangır, “Uluslararası İlişkilerde Jeopolitik Teoriler ve Pratikler”, 45.

²³ İşcan, “Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları”, 59.

küresel ölçekte etkilemiştir.²⁴ I. Dünya Savaşı sonrası yapılan jeopolitik yorumlar, dünya hâkimiyeti ve yayılma üzerine kurulu iken II. Dünya Savaşı sonrası Sovyetlerin genişlemesini engellemek üzerine odaklanmıştır. Dolayısıyla jeopolitik değerlendirmeler değişebilir ve aynı coğrafya için farklı jeopolitik değerlendirmeler yapılabilir.

1.1 Jeopolitik Teoriler

Politika ve coğrafya ilişkisini ele alan jeopolitik teorilerden deniz, kara, kenar kuşak, hava ve uzay hâkimiyet teorileri şöyledir;

1.1.1 Deniz Hâkimiyet Teorisi

Amerikalı amiral ve tarihçi²⁵ Alfred Thayer Mahan tarafından geliştirilen deniz hâkimiyet teorisinde dünya hâkimiyetinin deniz hâkimiyetinden geçtiği belirtilmektedir. Mahan'ın bu yöndeki düşünceleri, İngiltere'nin bir deniz gücü olarak gelişimine dayanmaktadır. Teoriye göre denizler kıtaları birbirine bağlamaktadır ve bu yollar üzerindeki hâkimiyet, dünya ulaşımının hâkimiyeti demektir. Buna istinaden dünyaya hükmeden bir devlet olmak için bu yolların elde edilmesi ve kontrol edilmesi gerekmektedir.²⁶ Mahan'ın "*The Influence Of Sea Power Upon History 1660-1783*"²⁷ adlı eserinde deniz gücünü etkileyen koşullar; coğrafi konum, fiziki yapı, coğrafi alanın genişliği, nüfus, ulusal karakter, hükümet politikası ve karakteri oluşturmaktadır. Eserde deniz gücünü etkileyen koşul olan coğrafi konumun ülkelere stratejik avantaj sağladığı ve buna istinaden İngiltere, Fransa ve Hollanda'nın avantajlı olduğunu belirtmektedir. Bir ülkenin açık denizlere ulaşımı, o ülkeyi saldırıya açık hale getirmesine karşın aynı zamanda dünya trafiğini sağlayan ana yoları hâkim olma fırsatını da sunmaktadır. Teoriye göre nüfus koşulu ise toplam insan sayısından ziyade gemide istihdam edilebilecek ve denizcilik malzemesi hazırlayabilecek olan popülasyonu ifade etmektedir. Ulusal karakter koşulu, deniz gücünün ticarete dayanmasına dikkat çeker. Elde edilmek istenen servetin nasıl kazanıldığına istinaden sömürgeleştirme politikası ve ticarete atıf yapılmaktadır. Hükümetin karakteri koşulu, hükümet ve kurumların deniz gücü üzerindeki etkisini tartışırken aşırı felsefe yapmaktan kaçınarak, ivedi olarak neden ve sonuçlara odaklanılması gerektiğini

²⁴ Michael Mayer, "US Grand Strategy and Central Asia: Merging Geopolitics and Ideology", *Norwegian Institute for Defence Studies* (2008), 18.

²⁵ *Britannica*, "Alfred Thayer Mahan" (Erişim 2 Mart 2023).

²⁶ Burak Şakir Şeker, "Amerika Birleşik Devletleri'nin Yeniden Yapılandırma Stratejisi: Deniz Hâkimiyeti Teorisi'nden Deniz Hegemonyasına Geçiş", *Uluslararası Güvenlik Kongresi Bildirileri*, ed. Hasret Çomak vd. (Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Yayınları, 2014), 1/773.

²⁷ Alfred Thayer Mahan, *The Influence of Sea Power upon History, 1660-1783* (eBook: The Project Gutenberg eBook, 2004).

belirtmektedir. Hükümet biçimi ve hükümdarın karakterinin, deniz gücünün gelişimine etki ederek onu başarı veya başarısızlığa itebilecek bir irade olduğu ifade edilmektedir.²⁸

Mahan'a göre dünya hâkimiyeti için kara gücü olan Rusya ve deniz gücü olan İngiltere arasındaki çatışma alanının Mançurya'dan Türkiye'ye kadar uzandığı ve bu alanın hâkimiyeti için mücadelenin devam ettiği belirtilmektedir. Deniz gücünün kara gücünden daha önemli olduğu savunulan teoride, dünya hâkimiyetinin ABD tarafından inşa edileceği söylenmektedir. ABD'nin yanında İngiltere, Japonya ve Almanya'nın yer alması ile Çin ve SSCB'nin kontrol altına alınabileceğine dikkat çekilmektedir.²⁹ Bu bağlamda Mahan'ın görüşleri ABD'nin politika üretmesine katkı sağlamıştır.

Mahan, ticaretin elzem olduğunu ve savaşların ticaretin yarattığı faydalardan yararlanmak üzerine çıktığını belirtmektedir. Ticaretin önemi doğrultusunda enerjinin deniz yolu ile taşınması durumu, ABD ve İngiltere arasında deniz hâkimiyeti rekabetine yol açabileceği ifade edilmektedir.³⁰ Mahan'a göre ABD'nin gelişimi için serbest deniz ticaretine ihtiyaç vardır. Buna istinaden Çin, Rusya ve Almanya tehdit olarak algılanmaktadır.³¹

Orta Doğu terimini oluşturan Mahan hem denizci hem de tarihçi olması hasebiyle deniz savaşları meselelerinde tarih metodolojisi ile stratejik çözümlemeler yapmıştır. Günümüz konjonktüründe Mahan'ın deniz gücünü etkileyen faktörleri doğrultusunda Arktik Bölge'de Rusya öne çıkarak ABD karşısında tehdit oluşturmaktadır.³²

1.1.2. Kara Hâkimiyet Teorisi

İngiliz Halford Mackinder'ın (1861-1947) ortaya koyduğu Kara Hâkimiyet Teorisi, klasik jeopolitik teorilerin ilkidir. Mackinder, görüşlerini *The Geographical Pivot Point of History* (Tarihin Coğrafi Mihveri) sunumu ile 1904 yılında Londra'da Kraliyet Coğrafya Topluluğu'na takdim etmiştir.³³ Mackinder'ın görüşleri gelişecek olan jeopolitiğin temelini oluşturmuştur.

Mackinder, tarihi kara ve deniz güçleri arasındaki mücadelenin tarihi şeklinde yorumlamaktadır.³⁴ Kara güçlerinin dünya egemenliğini elde edebileceği görüşündedir.

²⁸ Mahan, *The Influence of Sea Power upon History, 1660-1783*, 29-82.

²⁹ İşcan, "Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları", 65.

³⁰ Emeklier - Ergül, "Petrolün Uluslararası İlişkilerdeki Yeri: Jeopolitik Teoriler ve Petropolitik", 66.

³¹ İşcan, "Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları", 66.

³² Limon, *Arktika Jeopolitiği 1 Jeopolitik Durum, Küresel İklim Değişikliği ve Yeni Enerji Havzaları*, 77.

³³ Viotti - Kauppi, *Uluslararası İlişkiler ve Dünya Siyaseti*, 105.

³⁴ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri* (Bursa: Aktüel Yayın, 2018), 177.

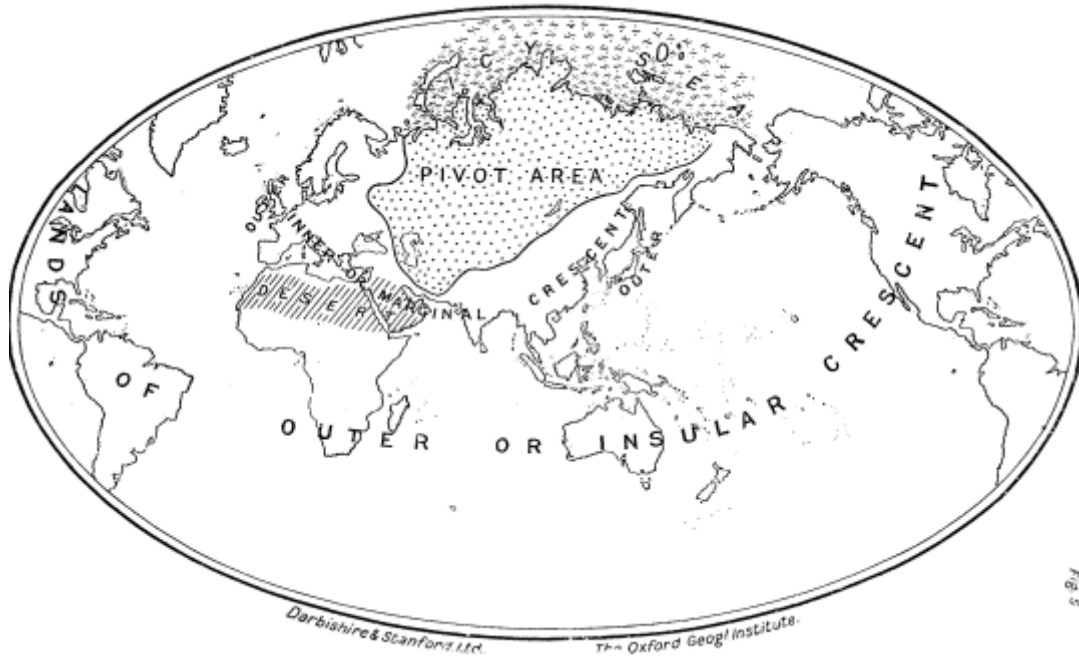
Mackinder'a göre bir devlet için en uygun bölge merkezdir. Doğu Avrupa ve Sibirya, merkezi stratejik bölge olarak görülmüş ve mihver bölge (pivot area) olarak adlandırılmıştır. Daha sonrasında bölge, heartland (kalpgâh) olarak tanımlanmıştır. Mackinder; Avrupa, Asya ve Afrika'nın dünya adasını, Avrupa ve Asya'nın ise Avrasya'yı oluşturduğunu söylemektedir. Heartland'ın sınırları Volga, Sibirya, Arktik Okyanusu ve Himalayalar olarak belirtilmiş, sonrasında Avrupa Rusya'sı kavrama dâhil edilmiştir.³⁵ Heartland; kömür, petrol rezervleri, kerestecilik, tarım yapılabilecek alanlar ve sahip olduğu kaynaklar ile büyük önem teşkil etmektedir. Heartland'de önemli noktalardan biri alanın sahip olduğu buzullar sayesinde oluşan doğal korunaktır. Heartland dışında kalan bölgeler ikiye ayrılarak İç Hilal ve Dış Hilal olarak adlandırılmıştır. İç Hilal, Almanya'dan başlayarak Çin'e kadar uzanmaktadır. Dış Hilal ise ABD, Kanada, İngiltere, Afrika, Avustralya, Japonya hattından oluşur. Mackinder, düşüncelerini şöyle özetlemektedir:

“Doğu Avrupa'yı ele geçiren Heartland'a (Anakaraya) hâkim olur

Heartland'ı ele geçiren Dünya Adasına (Avrasya'ya) hâkim olur

Dünya Adasını ele geçiren Dünyaya hâkim olur.”³⁶

Şekil 1: Mihver Bölge (Pivot Area), İç ve Dış Hilal'in Harita Üzerinde Gösterimi

Kaynak: Halford J. Mackinder, “The Geographical Pivot of History (1904)”, *The Geographical Journal* 170/ 4 (2004), 312.

³⁵ İşcan, “Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları”, 60.

³⁶ Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, 178.

Mackinder, 1943 yılında Heartland kavramını revize ederek Doğu Sibirya ve Sovyet Doğu bölgelerini çıkarmıştır. Bu bölge Lenaland olarak adlandırılmış ve Heartland'e dahil edilmemiştir. Mackinder, kavramı Kanada ve ABD'ye kadar yayarak ülkelerin iş birliği içerisinde sahip oldukları gücü birleştirmesini ve saldırılara karşı gelmelerini amaçlamıştır. Arktik Bölge ise zorlu iklim koşulları ve buzul alanlar sebebiyle güvenli olarak tanımlanmıştır. Ayrıca Kuzey Kutbu keşfinde bulunan Fridtjof Nansen ve 1911 senesinde Güney Kutbu'na giden ancak dönüşte vefat eden Scott'a değinen Mackinder, bu yolculukların keşif imkânlarını azalttığından bahsetmiştir.³⁷ Buzul alanlar sebebiyle Mackinder tarafından güvenli olarak tanımlanan Arktik Bölge'nin konjonktüre göre ulaşılabilir olması, bu düşüncenin geçerliliğini sorgulatmaktadır.

1.1.3. Kenar Kuşak Hâkimiyet Teorisi

Kenar Kuşak Hâkimiyet Teorisi, Nicholas Spykman tarafından Mackinder'ın jeopolitik değerlendirmeleri temel alınarak geliştirilmiştir. Heartland yerine Rimland kavramını savunan Spykman, merkezden ziyade merkezi çevreleyen kuşağa hakîm olanların dünyaya hakîm olabileceğini savunmaktadır.³⁸ Rimland sınırları Balkanlardan Çin'e kadar uzanmaktadır. Rimland'e hükmeden Avrasya'ya, Avrasya'ya hükmeden ise dünyaya hükmeder anlayışı söz konusudur.³⁹ Burada önemli olan husus hâkimiyeti kimin sağlayacağıdır. Görüşe göre ABD dışında bir gücün (SSCB) hâkimiyeti, ABD tarafından tehdit olarak algılanmıştır. Bu doğrultuda, özellikle II. Dünya Savaşı sonrası Soğuk Savaş döneminde Spkyman'ın jeopolitik görüşleri ABD dış politikasında etkili olmuştur. II. Dünya Savaşı sonrasında SSCB'nin dağılmasına kadar George Kennan'ın Long Telegram yazısıyla bahsettiği üzere ABD, SSCB'ye karşın çevreleme politikası⁴⁰ yürütmüştür. Çevreleme politikasında Sovyet komünizminin engellenmesi amacıyla Türkiye, Irak, İran ve Pakistan gibi ülkelere Amerikan üsleri kurulmuştur.⁴¹ ABD, Sovyet ideolojisinin gelişimini engellemek üzere ülkelere yardım ederek -Truman Doktrini- Sovyet etkisini kırmaya çalışmıştır. Sovyetlerin dağılması sonrasında tek süper güç olarak kalan ABD, politikasını revize etmek durumunda kalmıştır. Buna istinaden globalleşme, kültür ve kimlik olguları önem kazanmıştır.⁴²

³⁷ Halford J. Mackinder, "The Geographical Pivot of History (1904)", *The Geographical Journal* 170/ 4 (Aralık 2004), 298.

³⁸ İşcan, "Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları", 63.

³⁹ Nicholas J. Spykman, *The Geography of the Peace* (Google Books: Harcourt, Brace and Company, 1944), 43.

⁴⁰ The History Guide Lectures on Twentieth Century Europe, "George Kennan, "The Sources of Soviet Conduct" (1947)" (Erişim 01 Mart 2023).

⁴¹ Bilgehan Emekler - Nihal Ergül, "Petrolün Uluslararası İlişkilerdeki Yeri: Jeopolitik Teoriler ve Petropolitik", *Bilge Strateji* 2/3 (Güz 2010), 70.

⁴² Mangır, "Uluslararası İlişkilerde Jeopolitik Teoriler ve Pratikler", 25.

Özetle ABD, Soğuk Savaş döneminde Kenar Kuşak Teorisi'ne dış politikasında etkin şekilde yer vermiştir. Bu durum, Spykman'ın jeopolitik teorisinin Mackinder'in teorisinden ayıran en önemli özelliği olmuştur. Spykman, teorisini pratiğe dönüştürerek NATO'nun kurulmasına, Asya ülkelerinden Japonya ve Kore ile ilişkilerin gelişmesine, Kore ve Vietnam Savaşları ile kenar kuşağın güçlenmesine katkı sunmuştur.⁴³ Orta Doğu'da ABD'nin jeopolitik pozisyon elde etmesi ve bölgedeki enerjiye ulaşması, Kenar Kuşak Teorisi'nin çizdiği ABD politikasının bir sonucudur.⁴⁴

Şekil 2: Kenar Kuşak Teorisi

Kaynak: M. Hayati Taban, “Klasik ve Eleştirel Jeopolitiğin Karşılaştırılması ve ‘Stratejik Derinliğin’ Bu Bağlamda İncelenmesi”, *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 1/1 (2013), 25.

1.1.4. Hava Hâkimiyet Teorisi

Hava hâkimiyet teorisinde İtalyan Giulio Douhet, Rus asıllı Amerikan vatandaşı Alexander P. De Seversky ve Harry Sachaklian'ın görüşleri önemlidir. I. Dünya Savaşı sonrası hava gücü mühim bir etken olarak gelişimini günümüze kadar devam ettirmiştir. Giulio Douhet, “*The Command of the Air*”⁴⁵ adlı eserinde I. Dünya Savaşı'nın emekleme aşamasında olan havacılığa ivme kazandırdığı ve yeni bir savaş alanı yarattığını belirtmektedir. Ayrıca bir kara gücü olan ordunun donanmaya, deniz gücünün ise kara savaş araçlarına sahip olabileceği gibi

⁴³ İşcan, “Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları”, 64.

⁴⁴ Emeklier - Ergül, “Petrolün Uluslararası İlişkilerdeki Yeri: Jeopolitik Teoriler ve Petropolitik”, 69.

⁴⁵ Giulio Douhet, *The Command of the Air*, çev. Dino Ferrari (PDF: Air University Press, 2019).

kara ve deniz operasyonlarına destek olmak ve entegre etmek üzere hava kuvvetine sahip olunabilir.⁴⁶ Özetle Douhet, havaya hâkim olan gücün kazanacağını belirtmektedir.

Alexander P. De Seversky, eserlerinde deniz gücünün görece etkisini azalttığını ve hava gücüne dikkat edilerek taktik geliştirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Aynı zamanda kara ve deniz güçlerinin hava gücüne olan bağlılığını belirtmiştir.⁴⁷ Seversky, ABD ve SSCB'nin birbirine olan yakınlığına dikkat çekerek Kuzey Kutbu'nu merkeze almıştır.

Harry Sachaklian, SSCB'nin dünya adasına hâkim olamama nedenini batının sahip olduğu hava gücüne bağlamaktadır.⁴⁸ Öyle ki ABD ve Kanada, Soğuk Savaş döneminde Sovyetlerin Kuzey Kutbu'ndan yapacağı saldırılara karşı radar istasyonları ve hava üsleri kurmuştur.⁴⁹ SSCB'nin ABD karşısındaki mücadelesinde onu geride bırakan Amerikan hava gücüdür.⁵⁰ Bu durum, ABD'nin Soğuk Savaş sonrasında da hava ve uzay faaliyetlerini devam ettirmesine sebep olmuştur. 1990'lı senelerde ABD hava gücünde bombardıman, hücum, keşif, tanker ve nakliye uçakları yer almıştır.⁵¹

Teknolojinin gelişmesine paralel olarak ülkeler tarafından milli hava araçları üretilmeye çalışmaktadır. Bu durum, milli güvenlik açısından önemli olup; Ar-Ge yatırımlarının ve sektörde istihdamın artmasına, havacılık teknolojisinin geliştirilmesi ve ihracatın artmasına neden olmaktadır.

1.1.5 Uzay Hâkimiyet Teorisi

Uzay; iletişim, haberleşme, istihbarat konularında eşsiz ve sınırsız imkânlarıyla hava gücünün gelişimi ve uzay çalışmalarına da ivme kazanmıştır. Uzaya gönderilen iletişim ve haberleşme araçlardan elde edilen bilgi/veriler doğrultusunda uzay gücünü kazanmak her geçen gün önemini artırmaktadır.⁵² Bu doğrultuda devletler, uzay gücüne sahip olarak avantaj elde etmek istemekte ve bu güce sahip olmayan devletlerden üstün duruma gelmektedir.

Soğuk Savaş döneminde ABD ve SSCB arasındaki ideolojik rekabetin uzay çalışmaları ile farklı boyutlara taşınması uzay jeopolitiğini oluşturmuştur. 1957 yılında SSCB tarafından

⁴⁶ Douhet, *The Command of the Air*, 3-4.

⁴⁷ Mustafa Kocakener, "Amerikan Dış Politikasında Jeopolitik Teoriler ve Pratikler", *TASAM* (Erişim 5 Ocak 2023).

⁴⁸ Limon, *Arktika Jeopolitiği 1: Jeopolitik Durum, Küresel İklim Değişikliği ve Yeni Enerji Havzaları*, 79.

⁴⁹ Kocakener, "Amerikan Dış Politikasında Jeopolitik Teoriler ve Pratikler".

⁵⁰ İşcan, "Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları", 68.

⁵¹ Mangır, "Uluslararası İlişkilerde Jeopolitik Teoriler ve Pratikler", 92.

⁵² İşcan, "Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları", 68-69.

uzaya gönderilen Sputnik 1 uydusu⁵³ Uzay Çağı'nı⁵⁴ başlatmıştır. 1958 yılında ABD, ülkenin sivil uzay programlarını yürütmek için Ulusal Havacılık ve Uzay İdaresi'ni (NASA) kurdu ve aynı yıl uzaya uydu gönderdi.⁵⁵ 1969 yılında ise ABD tarafından Ay'a insan gönderilmiştir. ABD'de Ronald Reagan başkanlığında Yıldız Savaşları Projesi ile uzayda yaşanabilecek istasyonların kurulması amaçlanmıştır.⁵⁶ Aynı zamanda füze sistemleri ile ilgili çalışmalar yürütülmüştür. Proje, temel olarak ABD'nin 'şer eksenli' ndeki ülkeler olarak tanımladığı ülkelere yöneliktir. ABD, SSCB ile rekabetinde Sovyet balistik füzelerini uzaydan kontrol ederek etkisiz hale getirmeyi amaçlamıştır. Sovyetler Birliği, ABD'nin faaliyetlerine karşılık vermek istese de uzay çalışmalarının maliyetli olması hasebiyle, bu durumun SSCB'nin dağılmasını hızlandırdığı ifade edilmektedir.

Everett Carl Dolman, jeopolitiğin oldukça geniş şekilde yorumlandığı ve Naziler tarafından kötüye kullanılması sonucunda köreldiğini belirtmektedir.⁵⁷ Buna istinaden Dolman, Astropolitik olarak tanımladığı değerlendirmesini Grand Strateji olarak ifade etmiştir. Astropolitik, geliştirilen jeopolitik teorilerin uzayın insanoğlu tarafından fethedilmesi ile genişletilmesidir.⁵⁸ Bu bağlamda uzaya hâkim olan (bilgisini uzay teknolojisi geliştirmek için kullanabilenler) dünya hâkimiyetine sahip olacaktır.⁵⁹

Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD, Avrupa Birliği ve Çin'in uzay çalışmalarında öncü çalışmalara imza attığı görülmektedir. Günümüz konjonktürü gereğince Rusya, Güney Kore, Türkiye, İsrail, İran gibi birçok devlet uzay çalışmalarında var olarak, bu yarışta görünür olmak amacıyla uzay çalışmaları yürütmektedir.⁶⁰ Uzay ile ilgili yapılan araştırmalar, elde edilen bilgiler ve teknoloji, devletlerin itibarını artıran bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Bu durum, devletlerin hâkimiyet rekabetini artırmasına da sebebiyet vereceğinden özellikle nükleer silahlanma konusunda tehdit oluşturmaktadır.

⁵³ *Sputnik Türkiye*, "İlk yapay uydu Sputnik 1'in yörüngeye fırlatılışının 60. Yıldönümü" (4 Ekim 2017).

⁵⁴ Tolga Erdem, "Uluslararası İlişkilerde Yeni Perspektif: Astropolitik Giriş", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 20/1 (Haziran 2018), 431.

⁵⁵ National Aeronautics and Space Administration (NASA), "About NASA" (Erişim 6 Mart 2023).

⁵⁶ İşcan, "Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları", 69.

⁵⁷ Everett C. Dolman, *Astropolitik: Classical Geopolitics in the Space Age* (Google Books: Frank Class, 2005).

⁵⁸ Dolman, *Astropolitik: Classical Geopolitics in the Space Age*.

⁵⁹ Erdem, "Uluslararası İlişkilerde Yeni Perspektif: Astropolitik Giriş", 444.

⁶⁰ Limon, *Arktika Jeopolitiği 1: Jeopolitik Durum, Küresel İklim Değişikliği ve Yeni Enerji Havzaları*, 87.

İKİNCİ BÖLÜM: ARKTİK BÖLGE ENERJİ KAYNAKLARI VE DENİZ TİCARET ROTALARI

2.1. Arktik Bölge Tanımı ve Jeopolitik Önemi

Arktik, ayı anlamındaki Yunanca Arktos⁶¹ kelimesinden gelmektedir. Büyük Ayı Takımyıldızı, kuzey yarım küreden sürekli görülebildiği için bu kavram ile Büyük Ayı Takımyıldızına atıf yapılmaktadır. Bölge; Arktika, Arktik ya da Arktik Bölge olarak tanımlanmakla beraber bu çalışmada Arktik ya da Arktik Bölge şeklinde yer alacaktır.

Arktik Bölge, Kuzey Kutbu'nda yer alır ve yeryüzünün en kuzeyi olarak bilinmektedir. Kuzey Kutbu'nun sert koşullarında 4 milyon insan yaşamaktadır.⁶² Arktik Bölge; kara, takımadalar ve bölgenin çoğunluğunu oluşturan buzla kaplı okyanustan oluşmaktadır. Arktik Okyanusu, 14 milyon km² ile en küçük okyanus olarak kabul edilmektedir.⁶³ Arktik Okyanusu; Avrupa, Asya ve Kuzey Amerika'yı birbirine bağlamaktadır. Ayrıca okyanus karalarla çevrili olduğundan bir iç deniz görünümündedir.⁶⁴ Arktik'in Antarktika'dan farkı okyanus yerine kıtalar ile çevrili olmasıdır. Arktik Bölge'nin sınırları konusunda ortak bir tanım bulunmamakla birlikte 60. kuzey paralelinin kuzeyindeki alanlar⁶⁵ ya da 66. Kuzey paraleli⁶⁶ olarak açıklanmaktadır. Toplamda sekiz Arktik Bölge ülkesi vardır. Bunlar; okyanusa kıyısı olan ve Arktik Beşli olarak bilinen ABD, Rusya, Kanada, Norveç, Danimarka ile kıyısı bulunmayan İsveç, İzlanda ve Finlandiya'dan oluşmaktadır. Danimarka'nın Grönland dolayısıyla Arktik'e kıyısı bulunması başka bir deyişle direkt olarak Arktik'e kıyıdaş olmaması, Danimarka'nın Arktik Beşlisinde bulunmasını tartışmalı hale getirmektedir. Ancak Grönland bağımsızlığını kazanmadan Danimarka'nın bölgedeki statüsü tartışmaya kapalı olacaktır.⁶⁷

Kuzeye yapılan keşiflerin tarihi M.Ö. 500'lere kadar dayanmaktadır. Çeşitli madenlerin varlığı düşünülerek kuzeye yapılan ve ilk olma özelliği taşıyan keşif, Kartacalı Himilco tarafından gerçekleştirilmiştir. 6. yüzyıla gelindiğinde ise misyonerlik faaliyetleri için zorlu

⁶¹ Mark Nuttal, "Arctic: Definitions and Boundaries", *Encyclopedia of the Arctic* (New York: Routledge, 2005), 1/117.

⁶² Arctic Portal, "The Arctic Portlet" (Erişim 13.01.2023).

⁶³ Selim Kanat vd., "Arktika Bölgesindeki Uluslararası Anlaşmazlıklar ve Küresel Isınmanın Bunlara Etkileri", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi* 17/3 (2022), 839.

⁶⁴ Limon, *Arktika Jeopolitiği 1: Jeopolitik Durum, Küresel İklim Değişikliği ve Yeni Enerji Havzaları*, 429.

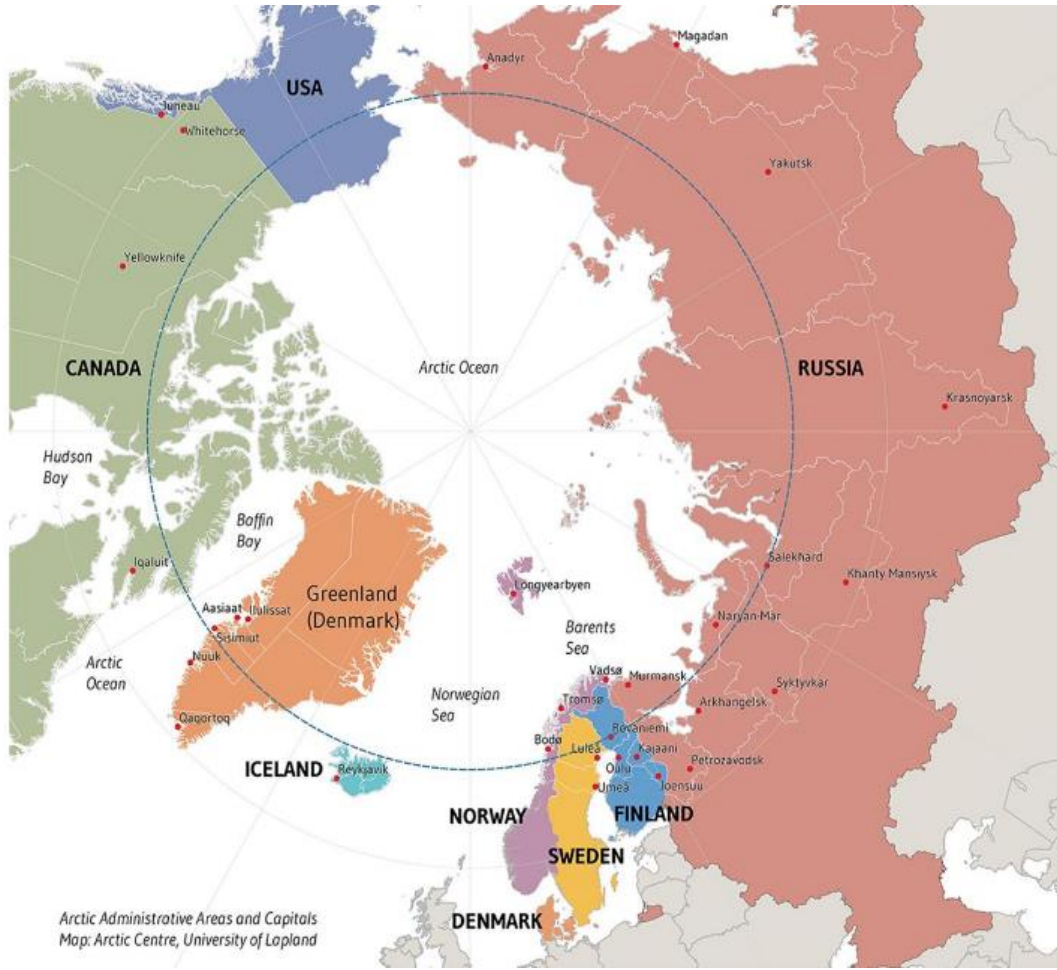
⁶⁵ Limon, *Arktika Jeopolitiği 1: Jeopolitik Durum, Küresel İklim Değişikliği ve Yeni Enerji Havzaları*, 46.

⁶⁶ Alp Yüce Kavas, "Soğuk Savaş Sonrası Arktika Bölgesi Jeopolitiği ve Bölgesel İş Birliği Potansiyeli", *Akdeniz İİBF Dergisi* 19/ (Ekim 2019), 28.

⁶⁷ Bülend Aydın Ertekin, "Küresel Isınmanın Gölgesinde Kuzey Kutbu'nda Enerji Havzaları Üzerinde Buzkıran Gemiler ile Jeopolitik Oyun", *Ulakbilge* 71 (Nisan 2022), 380.

koşulları olan bu bölgeye keşifler gerçekleştirilmiştir. 8. yüzyılda Vikingler, daha sonrasında Rus ve Avrupalılar tarafından kuzeye yapılan keşiflere devam edilmiştir. Coğrafi Keşifler ile ticari, dini ve sömürgecilik faaliyetleri ivme kazanmıştır. 18. yüzyılda Rus Mihail Lomonosov'un Arktik Bölge haritası hazırlaması, 20. yüzyılda Amundsen tarafından Kuzeybatı Geçidi'nin geçilmesi ile bölge hakkında bilgiler artmıştır. Yüzyıllar boyunca çeşitli amaçlarla devam eden keşiflerle beraber bölgede kömür, altın, elmas gibi değerli madenlerin varlığı ortaya çıkmıştır.⁶⁸

Şekil 3: Arktik Bölge Haritası

Kaynak: Arctic Centre University of Lapland, "Map of the Arctic Administrative Areas".

Ticari, dini ve sömürgecilik amaçlarla keşfedilen coğrafi alanlarda iklim, yeryüzü, bitki ve hayvan çeşitliliği, yeraltı mineralleri ve değerli madenlere yönelik bilimsel çalışmalar da yapılmıştır. Meteoroloji, çevre, iklim, kutup çalışmalarının yapıldığı ve 11 ülkenin katıldığı

⁶⁸ Limon, *Arktika Jeopolitiği 1: Jeopolitik Durum, Küresel İklim Değişikliği ve Yeni Enerji Havzaları*, 107-120.

Birinci Uluslararası Kutup Yılı (IPY-International Polar Year) 1881-1884 yılları arasında gerçekleşmiştir. 1932-1933 yıllarında İkinci Kutup Yılına 40 ülke, 1957-1958 yıllarında Üçüncü Kutup Yılına 60 ülke katılım gerçekleştirmiştir. Üçüncü Kutup Yılı'nın diğerlerinden farklı olarak kutup dışı araştırmaları içermesi, Uluslararası Jeofizik Yılı (IGY-International Geophysical Year) olarak adlandırılmasına sebep olmuştur. Dördüncü Uluslararası Kutup Yılı 2007-2008 yıllarında gerçekleşmiştir.⁶⁹

Rus askeri faaliyetleri, Arktik Bölge'de gerçekleştirilen en erken faaliyetlerdendir. Bölgenin stratejik öneminin fark edilmesi Rusya'yı Arktik'te önemli bir aktör haline getirmiştir. Sovyetler Birliği döneminde Arktik Bölge'ye konuşlandırılan askerler, balistik füzeler ve diğer askeri faaliyetler bölgede egemen olma amacının bir göstergesidir.

Rus İmparatorluğu, 1867 yılında savaş nedeniyle yaşadığı ekonomik sorunlar ve bölgenin zorlu koşullarına yetecek teknolojiye sahip olamaması nedenleri ile Alaska'yı 7,2 milyon dolara ABD'ye satmıştır.⁷⁰ Çok soğuk ve zorlu koşulları olan Alaska'nın ABD tarafından satın alınması ülke içerisinde eleştiriler almasına neden olmuştur. ABD tarafından Alaska'nın satın alınmasına neden olarak sınırların genişletilmesi ve Rus yayılmacılığının engellenmesi sebep gösterilerek eleştirilere cevap verilmiştir. ABD, Alaska'yı alarak bir Arktik Bölge ülkesi haline gelmiştir. Bu durum, bölgede yaşanan en mühim jeopolitik değişikliklerden birini oluşturmaktadır. Alaska'daki zengin yeraltı kaynaklarının keşfi ile bölgenin jeopolitik önemi artarak devam etmiştir. Öyle ki Temmuz 2022 tarihinde Rusya Duma Başkanı Vyaçeslav Volodin, Alaska'yı tekrar alabileceklerini söylemiş ancak herhangi bir girişimde bulunmamıştır.⁷¹ Sonuç olarak ABD'nin Arktik Bölge'ye dâhil olması ve daha sonraki gelişimleri, Rus politikalarına gösterdikleri reaksiyonun sonucudur.⁷² ABD, bu bölgede süper güç konumunda değildir.⁷³

Coğrafi açıdan stratejik konumda olan, sahip olduğu elementler dolayısıyla önem arz eden ve ABD'nin Thule Hava Üssü'nün bulunduğu Grönland Adası da ABD tarafından satın alınmak istenmiştir. ABD'nin bu konudaki girişimleri 1867, 1910, 1946⁷⁴ yıllarında

⁶⁹ National Oceanic and Atmospheric Administration (NOAA), "The International Polar Years" (Erişim 13 Ocak 2023).

⁷⁰ The Office of the Historian, "Purchase of Alaska, 1867" (Erişim 21 Mayıs 2023).

⁷¹ *Independent Türkçe*, "Rusya'dan ABD'ye tehdit: Alaska'yı geri alırsız" (07 Temmuz 2022).

⁷² Karagöl, *Jeopolitik Kayma Çerçevesinde Amerika Birleşik Devletleri ve Rusya Federasyonu'nun Arktik Bölge Politikaları*, 12.

⁷³ Onur Limon, "Arktik Güvenliği: Riskler ve Zorluklar", *21. Yüzyılda Bölgesel Sorunlar*, ed. Onur Limon vd. (Nobel Akademik Yayıncılık, 2021), 784.

⁷⁴ Evren Küçük, "Arktik Bölgesinde Güç Mücadelesi", *ANKASAM* (Erişim 16 Ocak 2023).

gerçekleşmiş olsa da bir sonuç alınamamış ve son olarak 2019 yılında dönemin ABD başkanı Donald Trump tarafından alınmak istenmiştir. Ancak bu durum Danimarka ve özerk Grönland yönetimince tepkiyle karşılanmış ve satın alma işlemi gerçekleşmemiştir.

1867 yılında ABD'nin Ruslardan Alaska'yı satın alması ile Alaska, ABD ve Rus İmparatorluğu'nun birbirlerine en yakın coğrafi sınırını oluşturmuştur. Bu yakınlık dolayısıyla Arktik Okyanusu, en fazla askeri faaliyet gerçekleştirilen okyanus haline gelmiştir. Bu durum hem ABD hem Rusya için bölgede ulusal güvenlik endişesi yaratmıştır. Buna istinaden bölgede hava izleme istasyonları, istihbarat istasyonları, buz istasyonları, deniz üsleri, hava üsleri, buz kırıcı donanmalar ve erken uyarı radarları kurularak Arktik hava şartlarına uygun olarak askeri faaliyetler sürdürülmüştür. II. Dünya Savaşı sonrası kuzeyde, dönem koşulları gereğince askeri faaliyetler artmıştır. Ayrıca Arktik Bölge ülkelerinden ABD, Kanada, Norveç, Danimarka ve İzlanda'nın NATO'ya üye olması, bölgede Rusya ile karşı karşıya gelinen başka bir unsur olarak yerini almıştır. 2022 yılında NATO üyeliği olmayan Arktik ülkeleri İsveç ve Finlandiya NATO üyeliği için girişim başlatmıştır. Bu durum, Rusya'nın faaliyetleri sonucu devletlerin ABD'ye yakınlığını artırması şeklinde yorumlanmaktadır. Rusya açısından ise NATO'nun çeşitli coğrafyalardaki genişlemelerinde olduğu üzere Arktik Bölge'deki genişlemesi de bir güvenlik tehdidi olarak algılanmaktadır.

Soğuk Savaş Dönemi'nin süper güçlerini oluşturan ABD ve Sovyetler Birliği'nin devam eden askeri ve ideolojik güç mücadelesinde, Arktik Bölge yeni bir rekabet alanı haline gelmiştir. Her iki devlet için de bölgede enerji kaynakları ile deniz rotalarının ehemmiyetinin bugünkü manada gelişmemiş olması nedeniyle bölge, daha çok askeri alanda ön plana çıkmıştır. Arktik Bölge'de bu dönemde bir çatışma meydana gelmese de devletlerin birbirlerini tehdit olarak algıladıkları bir bölge haline gelmiştir.

1987 yılında dönemin Sovyetler Birliği lideri Mihail Gorbaçov'un Murmansk'ta yaptığı ve Murmansk Demeci olarak bilinen konuşmasında Arktik Bölge'nin sadece bir okyanustan meydana gelen alanı değil; Avrupa, Asya ve Amerika kıtalarının kuzey uçlarının bulunduğu alan olması hasebiyle önem arz ettiğinden bahsetmiştir.⁷⁵ Gorbaçov, devletlerin ortak çıkarlarını vurgulayarak askeri faaliyetlere karşı çıkmış ve iş birlikleri yapılarak bölgenin barış alanı haline getirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu bağlamda Kuzey Kutbu'nun güvenlik sorununun çözülmesi gerektiğinden bahsetmiştir. Gorbaçov'un dikkat çektiği bir diğer nokta Kuzey

⁷⁵ Barentsinfo.org, "Mikhail Gorbachev's Speech In Murmansk At The Ceremonial Meeting On The Occasion Of The Presentation Of The Order Of Lenin And The Gold Star To The City Of Murmansk" (Erişim 23 Mayıs 2023).

Kutbu'nun sahip olduğu enerji potansiyelidir. Enerjinin çıkarılmasında kutup Şartlarının zorluğu ve maliyeti dolayısıyla Kanada ve Norveç başta olmak üzere diğer devletlerle de görüşme yapmak istediğini belirtmiştir. Devletlerin deneyim ve bilgi alıŐveriŐi doğrultusunda iş birlikleri gerçekleştirmesi istenmiştir. KonuŐmadan 4 yıl sonra, 1991 yılında, Sovyetler Birliği dađılmıŐtır. Dağılma sonrası bölgede askeri faaliyetler azalmıŐ ve Gorbaçov'un dikkat çektiği üzere barıŐŐıl bilimsel araştırma ve iş birlikleri yapılmaya baŐlanmıŐtır. Gorbaçov'un konuşmasında yumuşak güç unsurlarına atıf yapması Arktik Bölge'de klasik jeopolitik grŐn tesirinden çıkıldığı Şeklinde yorumlanmaktadır.⁷⁶ Gorbaçov'un Arktik Bölge için baŐlattıđı iş birliği sylemleri, bölgede ortak çalışmalara nclk eden konseylerin kurulmasında etkili olmuştur.

Arktik Bölge'yi etkileyerek deđiŐiŐ dönüŐmesini sağlayan en önemli unsur küresel ısınmadır. Sera gazları dolayısıyla Sanayi Devrimi sonrası artan küresel ısınma, iklim deđiŐikliđini meydana getirmiştir. Isınma dolayısıyla yađıŐların azalması, kuraklığın meydana gelmesi ve buzulların erimesi gibi çevresel felaketler meydana gelmiştir ve gelmeye devam etmektedir. Küresel ısınma tehdidinden en fazla etkilenen alanlar kutuplar olmuştur. Kutuplardaki buzulların koruyucu görevi, aşırı hava Şartlarının oluşmasına izin vermemektedir. Küresel ısınma dolayısıyla yaşanan sıcaklık artışı, kutuplarda diğer alanlardan iki kat daha fazla artış görülmesine neden olacaktır. Sıcaklık artışı, buzul erimelerine neden olarak deniz seviyesini yükseltecek ve kıyı Őeridinde toprak kayıplarına sebep olacaktır. İnsanlık için diğer bir tehdit ise buzul erimleri ile buzulların altına hapsolan virüslerin ortaya çıkacak olmasıdır. Yapılan araŐtırmalara göre Covid-19 sonrası yaşanabilecek muhtemel yeni salgınların eriyen buzullardan kaynaklanacağı düşünülmektedir.⁷⁷ Bunun nedeni Arktik Bölge'de etkin olan küresel ısınmanın, permafrostun (donmuş toprak) altında donmuş olan virüs ve bakterileri ortaya çıkarmasıdır. Permafrostun havasız, ıŐıksız ve soğuk yapısı dolayısıyla yüzlerce yıl bakteri, virüs ve mikroplar canlı tutulmaktadır. Ancak küresel ısınma, eriyen buzullardan mikrop ve bakterilerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. 2016 yılında Yamal Yarımadası'nda 12 yaŐında bir ocuk Őarbon nedeniyle vefat ederken birçok kişi aynı sebeple hastaneye kaldırılmıŐtır.⁷⁸ Bunun nedeni 75 yıl önce Őarbona bulaŐan ren geyiğinin permafrostun altında bulunmasıdır. Eriyen buzullar, geyiği ortaya çıkararak Őarbonun bulaŐmasına sebebiyet vermiştir. Ayrıca buzullar nedeniyle derine kazılamayan mezarlar yzeyeye yakın Şekilde

⁷⁶ Adnan Dal, "Arktik Siyaseti ve Türkiye", *Barış Araştırmaları ve çatışma zmleri Dergisi* 10/1 (Ocak 2022), 11-12.

⁷⁷ NTV, "Araştırma: Bir sonraki pandemi buzullardan gelebilir" (19 Ekim 2022).

⁷⁸ Jasmin Fox Skelly, "There are diseases hidden in ice, and they are waking up", *The Independent* (8 Mayıs 2017).

gömülmüştür.⁷⁹ Yerli kabilelerden olan Nenetslerin tabutları açık şekilde defnetmesi, seneler sonra gömülü olan hastalıkların buzul erimeleri ile gün yüzüne çıkmasına neden olmuştur.⁸⁰ Sibirya’da çiçek hastalığı, Alaska’da İspanyol Gribi virüsüne rastlanmıştır.⁸¹ NASA’nın yaptığı araştırmalarda Alaska’da 32.000 yıllık bakteriler keşfedilmiştir.⁸² Arktik Bölge’deki erimeler 48.500 yıllık zombi virüslerini ortaya çıkarmıştır.⁸³ Bu virüslerin hala enfekte edebilecek olması insanlık için büyük bir tehlikeye işaret etmektedir. Donmuş katmanda bakterilerin binlerce yıl yaşayabileceğini gösteren bu araştırmalar, buzulların altında başka neler olabileceği ile ilgili kaygı uyandırmaktadır. Ayrıca sadece küresel ısınmanın oluşturduğu erimeler bakteri, mikrop ve virüsleri gün yüzüne çıkartmamaktadır. Bununla beraber petrol ve doğal gaz keşifleri nedeniyle yapılan sondajlar da erimeleri hızlandırmaktadır. Dolayısıyla yaşanan küresel ısınma; iklim, sağlık, göç, gıda ve su kıtlığı gibi birçok alanda geri dönülemez sonuçlar yaratmaktadır. Arktik Bölge’deki buzulların 1984 ve 2020 senesindeki değişimi Şekil 4 ve 5’te gösterilmektedir.

⁷⁹ Alec Luhn, “Anthrax outbreak triggered by climate change kills boy in Arctic Circle”, *The Guardian* (1 Ağustos 2016).

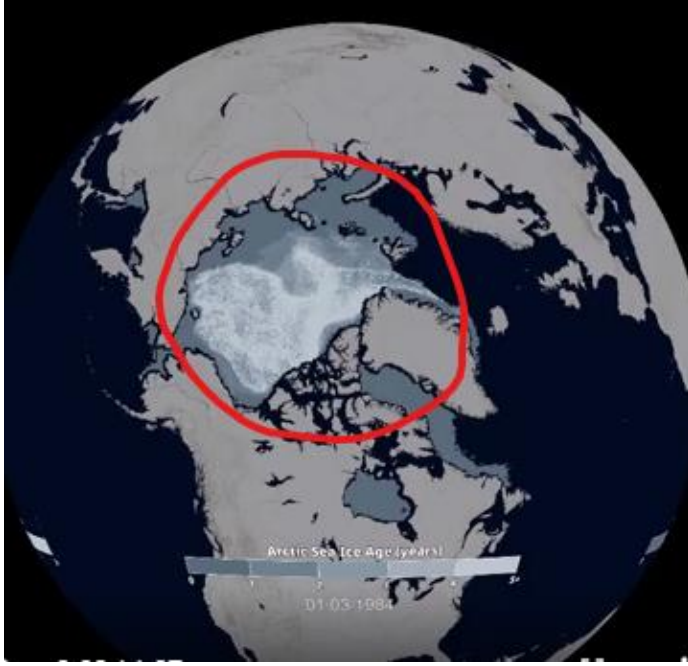
⁸⁰ Luhn, “Anthrax outbreak triggered by climate change kills boy in Arctic Circle”.

⁸¹ Fox Skelly, “There are diseases hidden in ice, and they are waking up”.

⁸² NASA, “NASA Finds Life at ‘Extremes’” (Erişim 14 Nisan 2023).

⁸³ Katie Hunt, “Scientists have revived a 'zombie' virus that spent 48,500 years frozen in permafrost”, *CNN* (8 Mart 2023).

Şekil 4: 1984 Yılı Buzul Görünümü

Kaynak: National Oceanic and Atmospheric Administration (NOAA), “Sea Ice Age- 1984- 2020 (Arctic Only)”.

Şekil 5: 2020 Yılı Buzul Görünümü

Kaynak: National Oceanic and Atmospheric Administration (NOAA), “Sea Ice Age- 1984- 2020 (Arctic Only)”.

Küresel ısınma, bütün canlıları ve ekosistemi tehdit etmekle beraber aynı zamanda Arktik Bölge’de bir çıkar alanı yaratmıştır. Küresel ısınma nedeniyle eriyen buzullar, Arktik

Bölge’de yeni ulaşım rotaları açılması ve ulaşımın kolaylaşması yanında yeni maden, mineral ve fosil yakıt enerji rezerv keşiflerine olanak sağlamıştır. Buzul erimeleri; enerji kaynaklarının keşfi ve lojistiğin önünü açmıştır. II. Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş dönemlerinde daha çok askerî faaliyetler konusunda öne çıkan Arktik Bölge, fosil yakıt rezerv keşifleri ile ekonomi amaçlı stratejilerde ön plana çıkmaya başlamıştır. İklim değişikliğinin bölgeye bir etkisi olarak enerji keşfi hem Arktik Bölge ülkeleri hem de bölge dışı ülkelerin dikkatini çekmiştir. Arktik Bölge’de varlığı keşfedilen hidrokarbon kaynaklar ile değerli madenler, ulusal çıkarlar doğrultusunda bölge getirilerinden maksimum düzeyde yararlanmak isteyen devletler arasında güç ve egemenlik mücadelesi yaratırken aynı zamanda iş birliklerinin gelişmesine de neden olmuştur.

II. Dünya Savaşı sonrası Arktik Bölge, ABD ve Sovyetler Birliği tarafından askeri kapasitenin artırıldığı stratejik bir alan olarak görülürken, Murmansk Demeci ve Sovyetler Birliği’nin dağılması sonrası diyaloglara açık bir iş birliği alanına dönüşmüştür. Çin başta olmak üzere bölge dışı ülkeler enerji, ticaret, çevresel ve bilimsel konularda iş birliklerine dâhil olarak bölgedeki var olma mücadelesinde rol oynamak istemişlerdir. Geliştirilen iş birlikleri iklim ve çevre konularında başlamış, enerji ve bilimsel araştırmalarla ivme kazanmıştır. Arktik Bölge’nin iklim koşulları, enerjinin çıkarılması için teknoloji ihtiyacı doğururken aynı zamanda maliyeti de artırmıştır. Tek bir devletin maliyet ve teknoloji karşılama güçlüğü dolayısıyla bölgede enerji iş birlikleri gelişmiştir. Ancak Arktik Bölge’deki iş birlikleri, güç ve egemenlik yarışının önüne geçememiştir. Öyle ki bölgede petrol, doğal gaz, değerli madenler ve deniz ticaret yolları bu güç mücadelesini körüklemiştir. Gerek bölge gerekse bölge dışı ülkelerin Arktik Bölge’de bulunan kaynaklardan yararlanma isteği bölgeyi muhtemel bir çatışma alanı haline getirmektedir. Sonuç olarak küresel ısınma dolayısıyla ortaya çıkan buzul erimeleri, ulaşım ve enerji konusunda Arktik Bölge’ye avantajlar sağlarken aynı zamanda bölgeyi bir rekabet ve çıkar alanına dönüştürmüştür. Tüm bu gelişmelere ek olarak küresel enerji talebinin artışı, Arktik Bölge’nin jeopolitik öneminin artmasına sebep olmuştur.

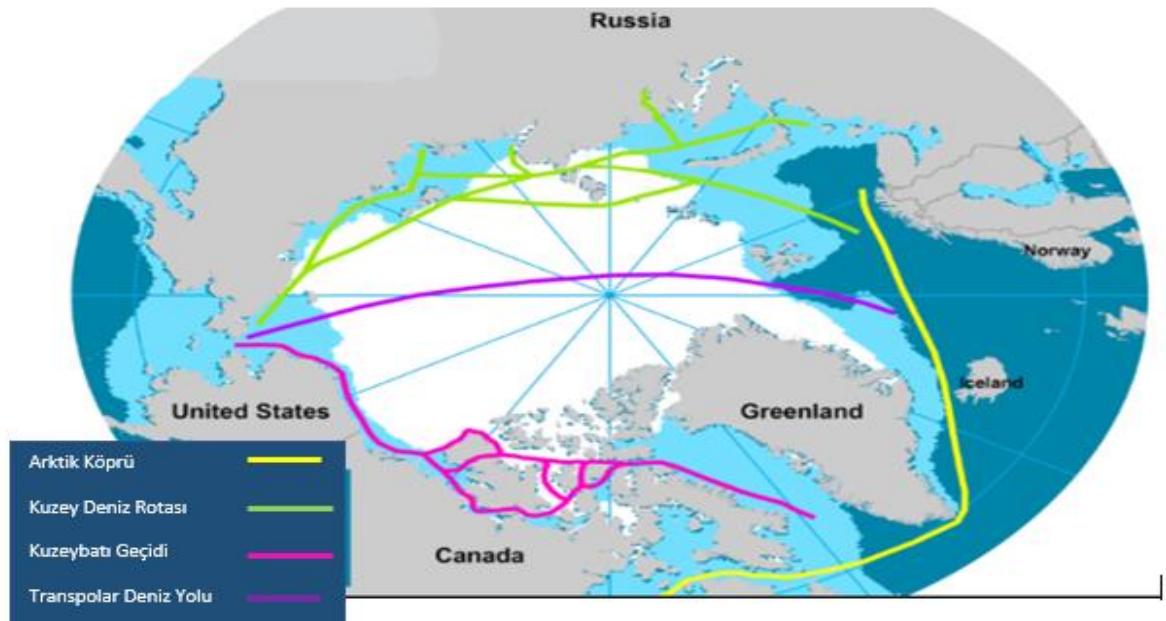
2.2 Arktik Bölge’de Deniz Ticaret Rotaları

Küresel ısınma, buzul erimelerine sebep olmaktadır. Bu durumdan en fazla etkilenen ve etkilenmeye devam edecek olan alan kutuplardır. Arktik Bölge’de eriyen buzullar özellikle yaz aylarında gemi geçişlerinde kolaylık sağlamaktadır. Küresel ısınma dolayısıyla yakın gelecekte yılın tüm zamanlarını kapsayan gemi geçişlerinin önü açılacaktır.

Dünya ticaretinin %80'inden daha fazlası gemiler ile sağlanmaktadır.⁸⁴ Gelişmekte olan ülkeler için deniz yolu ile gerçekleşen ticaret daha büyük boyutlara ulaşmaktadır.⁸⁵ Arktik Bölge'deki deniz rotaları, Süveyş ve Panama Kanallarına göre daha kısa mesafe oluşturması ve oluşan kısa mesafe dolayısıyla yakıt masraflarını düşürmesi sebebiyle uluslararası ticaret için yeni bir alternatif oluşturmaktadır. Rotalar, ticaret ile birlikte balıkçılık ve turizm konularında da avantaj sağlamaktadır.

24 Mart 2021 tarihinde The Ever Given adlı konteyner gemisinin Süveyş Kanalı'na sıkışması sonucu kanal günlerce kapanarak petrol başta olmak üzere tüm ürün sevkiyatlarına engel olmuştur.⁸⁶ Bunun yanında Covid-19 salgını dünya ticaret ve lojistiğini olumsuz etkilemiştir. Yaşanan olaylar, gözlerin yeni deniz yollarına çevrilmesine neden olmaktadır. Bunlardan en önemlisi Arktik Bölge'de ortaya çıkan deniz rotalarıdır. Arktik deniz rotaları şekil 6'da gösterilmektedir. Yeşil hat Kuzey Deniz Rotası, pembe hat Kuzeybatı Geçidi, mor hat Transpolar Deniz Yolu, sarı hat ise Arktik Köprü'yü temsil etmektedir.

Şekil 6: Arktik Bölge Deniz Rotaları

Kaynak: The Geography of Transport Systems, "Polar Shipping Routes".

⁸⁴ United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD), "Review of Maritime Transport 2022" (Erişim 3 Nisan 2023).

⁸⁵ UNCTAD, "Review of Maritime Transport 2022".

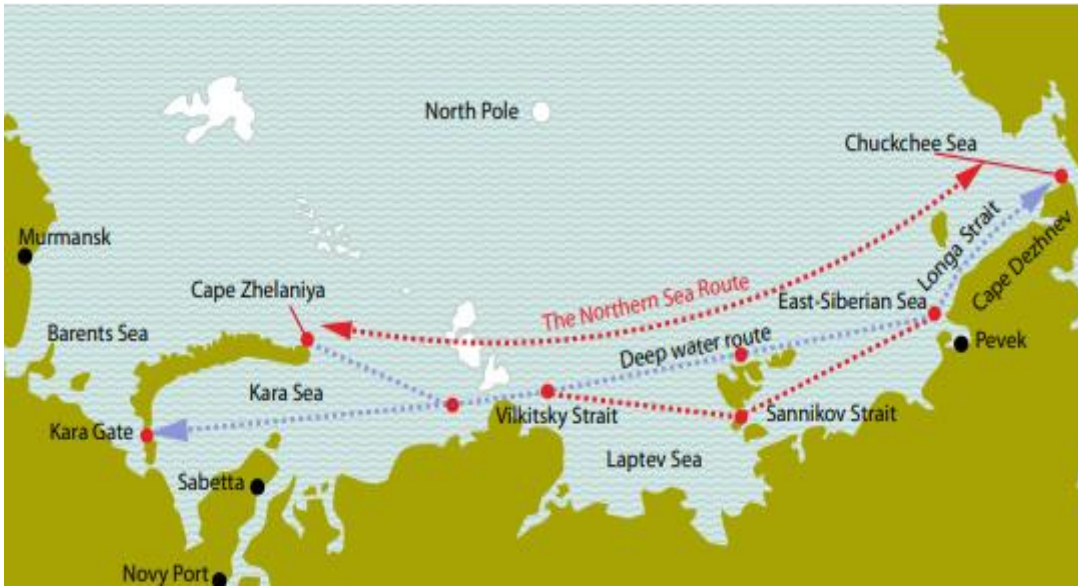
⁸⁶ *Sputnik Türkiye*, "Süveyş Kanalı'nda karaya oturmuştu: 'The Ever Given' gemisi aylar sonra kanaldan yeniden geçti" (12 Aralık 2021).

2.2.1. Kuzey Deniz Rotası

Kuzey Deniz Rotası, Asya ve Avrupa arasındaki en kısa yolu oluşturan 3.000 millik deniz yoludur.⁸⁷ Asya ülkeleri, Rus kıyıları boyunca devam eden güzergâh ile Avrupa'ya ulaşabilmektedir. Kuzey Deniz Rotasında Rusya, uzun kıyı şeridine sahip olması ve Arktik Okyanusu'nu en fazla kullanan ülke olması hasebiyle hak iddia etmektedir.⁸⁸

Kuzey Deniz Rotası ilk olarak Sovyetler Birliği tarafından 20. yüzyılın ilk yarısında açılmıştır. Ancak zorlu hava şartları ve buzullar nedeniyle verimli bir deniz geçiş yolu oluşturamamıştır.⁸⁹ Sovyetler Birliği dönemi boyunca askeri faaliyet ve rezerv keşfi amacıyla kullanılmıştır. Ancak süregelen küresel ısınma nedeniyle oluşan buzul erimeleri bu alana etki etmiştir. Rus kıyısı boyunca uzanan rota, ulaşım avantajının üst düzeye çıktığı ana geçiş hattı haline gelmiştir. Bu hat, Bering Boğazı'ndan Avrupa'ya kadar uzanması nedeniyle Asya-Avrupa deniz ulaşımını kolaylaştırmaktadır.

Şekil 7: Kuzey Deniz Rotası

Kaynak: The Oil Companies International Marine Forum (OCIMF), “Northern Sea Route Navigation Best Practices and Challenges”.

⁸⁷ GCaptain, “Russian LNG Ship Concludes Northern Sea Route Voyage” (Erişim 21 Mayıs 2023).

⁸⁸ Ertekin, “Küresel Isınmanın Gölgesinde Kuzey Kutbu’nda Enerji Havzaları Üzerinde Buzkıran Gemiler ile Jeopolitik Oyun”, 379.

⁸⁹ Gabriella Gricius, “Geopolitical Implications of New Arctic Shipping Lanes”, *The Arctic Enstitute Center of Circumpolar Security Studies* (Erişim 16.01.2023).

Şekil 7’de Kuzey Deniz Rotası gösterilmektedir. Haritada kırmızı ile gösterilen hatlar alışlagelen rotaları gösterirken mavi ile gösterilen hatlar derin hatları ifade etmektedir. Kuzey Deniz Rotasında kuzeye doğru gidildikçe buzulların etkisi artarak şartlar zorlaşmaktadır. Bu rotada denizcilik sezonu temmuz ayında başlamakta ve kasım ayı ortasına kadar devam etmektedir.⁹⁰

Malakka Boğazı, Ümit Burnu ve Süveyş Kanalı önemli deniz yollarıdır. Kuzey Deniz Rotası ise Asya ve Avrupa arasındaki deniz ulaşımını sağlayan Süveyş Kanalı’na göre yaklaşık %40 mesafeyi azaltmaktadır. Bu durum, Kuzey Deniz Rotasını Süveyş Kanalı’nın bir alternatifi haline getirmektedir. İngiltere’den Japonya’ya Süveyş Kanalı kullanılarak 21.000 kilometre mesafe ile gidilirken, Kuzey Deniz Rotası kullanılması halinde bu mesafe 14.000 kilometreye düşecektir.⁹¹ Şangay’dan Hamburg’a ulaşan bir geminin yolu ise 15 gün kısalmaktadır. Ülkeler arası mesafe azalırken aynı zamanda yakıttan tasarruf edilmektedir. Kuzey Deniz Rotası, Süveyş Kanalı’nda ödenen ücretlere karşın avantaj sağlarken aynı zamanda korsan faaliyetleri konusunda da daha güvenlidir. Kuzey Deniz Rotası sahip olduğu zor iklim koşulları ile beraber Rusya’nın baskın tavrı, bu rotadaki korsan faaliyetlerinin varlığını zorlaştırmaktadır.

Tablo 1: Süveyş Kanalı ve Kuzey Deniz Rotası Karşılaştırması

Rota	Süveyş Kanalı (mil)	Kuzey Deniz Rotası (mil)	Mesafe Tasarrufu%
Rotterdam-Yokohoma	12,894	8,452	34,45
Rotterdam- Şangay	12,107	9,297	23,2
Rotterdam-Vancouver	10,262	8,032	21,67

Kaynak: Svetlana Chernova - Anton Volkov, *Economic feasibility of the Northern Sea Route Container Shipping Development* (Bodø: Nord University, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 14.

Arktik Bölge, dünya ticaretinde önemli bir aktör olan Çin Halk Cumhuriyeti için büyük avantajlar yaratmaktadır. Rusya’nın Kuzey Deniz Rotası egemenliği ile maksimum fayda elde etme ideallerine ek olarak, Çin de bölgede var olarak siyasi ve ekonomik çıkarlarını genişletmek istemektedir. Çin’in kutuplarla ilişkisi 1925 yılında Svalbard Anlaşması’nı kabul etmesiyle başlamıştır. 1980’li yıllarda Antarktika’ya seferler düzenleyen Çin, daha sonrasında kutuplarda

⁹⁰ The Oil Companies International Marine Forum (OCIMF), “Northern Sea Route Navigation Best Practices and Challenges” (Erişim 17 Ocak 2023).

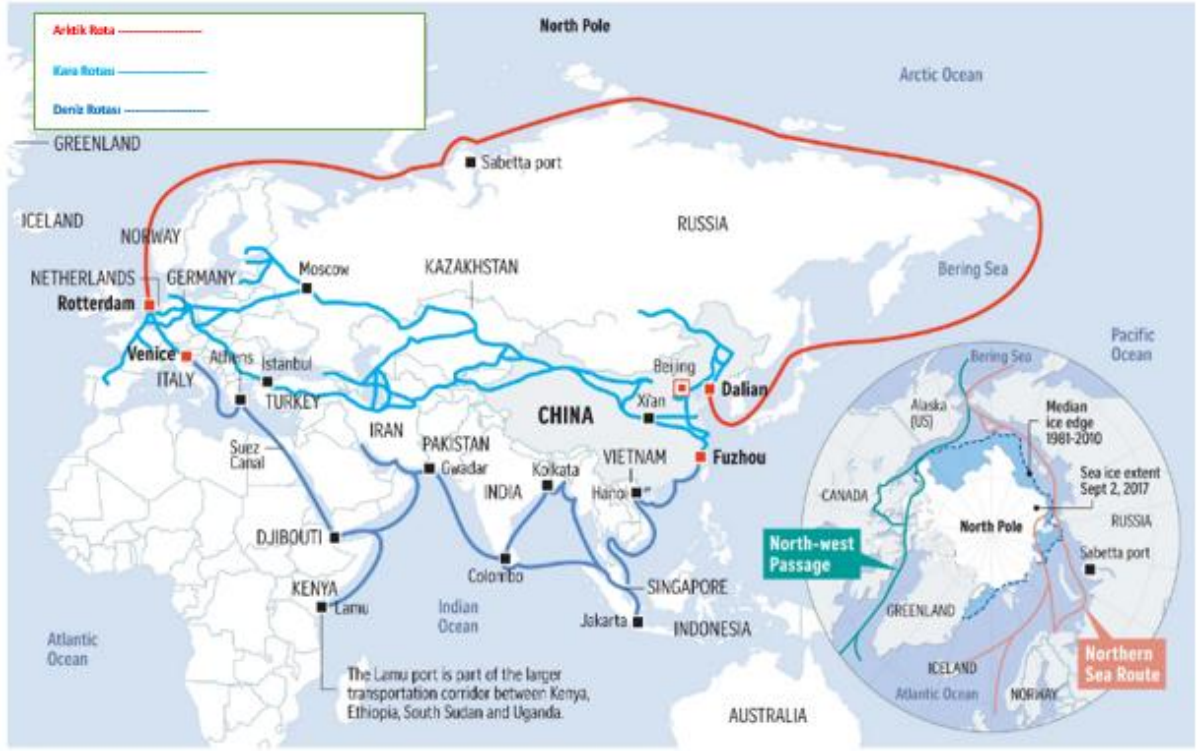
⁹¹ Hasret Çomak (ed.), *Enerji Diplomasisi* (İstanbul: Beta Yayıncılık, 2015), 240.

altyapı gelişimlerini sürdürmüş, buzkıran gemisi satın almış, araştırma merkezleri kurarak akademik çalışmalar yürütmüş, çeşitli ülkelerle bilimsel iş birlikleri yapmıştır ve yapmaya devam etmektedir. Çin'in kutuplardaki faaliyetleri sadece ilgi olmaktan öteye giderek bir amaca ve politikaya dönüşmüştür. Bu doğrultuda Çin, 2018 yılında Beyaz Kitap (White Paper) yayınlayarak Bir Kuşak Bir Yol stratejisine devam edeceğini beyan etmiştir. Aynı zamanda Çin, kendisini Arktik'e yakın bölge (Near Arctic) olarak ilan etmiş ve kutuplardaki temel prensiplerinin saygı, iş birliği, kazan-kazan ve sürdürülebilirlik olduğuna vurgu yapmıştır.⁹² Çin, geliştirdiği strateji kapsamında Arktik Bölge üzerinden Kutup İpek Yolu ile Asya'dan Avrupa'ya gidilmesini sağlayacaktır. Böylece Avrupa pazarına Hint Okyanusu, Malakka Boğazı ve Süveyş Kanalı yerine Kutup İpek Yolu kullanılarak ulaşacaktır. Bu rota sayesinde Asya ve Avrupa arası mesafe kısalarak yakıt maliyeti düşecektir. Kutup İpek Yolu; Asya, Avrupa ve Amerika'ya bağlantı sağlayacağından küresel ticaret ve nakliye konusunda avantaj yaratacaktır.⁹³ Bu rotanın sunduğu fırsatlar sebebiyle Rusya ve Çin ilişkilerinin kazan- kazan prensibince devam edeceği aşikârdır. Aynı zamanda her iki ülke de ABD karşısında stratejik konum elde edecektir.

⁹² Veli Ahmet Çevik - Tülin Durukan, "Çin'in Kuzey Kutbu'na Olan İlgisi: Kutup İpek Yolu", *Akdeniz İİBF Dergisi* 20/2 (Kasım 2020), 256.

⁹³ Maria Rehman, "Changing Contours of Arctic Politics and the Prospects for Cooperation between Russia and China", *The Arctic Institu* (18 Şubat 2023).

Şekil 8: Kutup İpek Yolu

Kaynak: Goh Sui Noi, “China's polar ambitions cause anxiety”, *The Straits Times* (20 Şubat 2018).

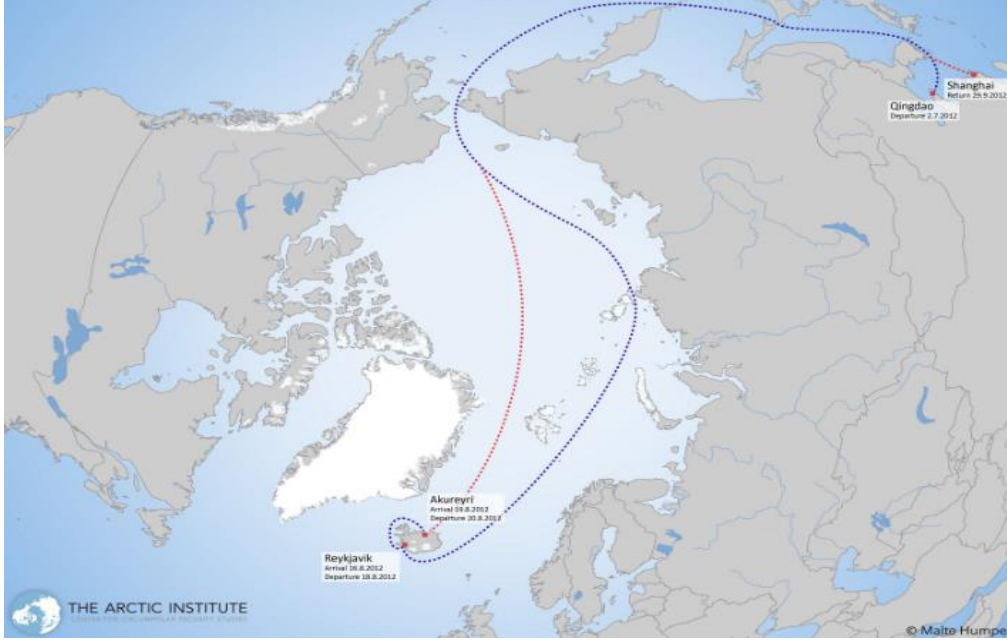
Şekil 8’de kırmızı ile gösterilen hat Kutup İpek Yolu hattıdır. Asya’dan çıkan bir gemi Kutup İpek Yolu üzerinden Avrupa’ya daha kısa sürede ve ucuza gidebilmektedir. Açık mavi ile gösterilen hat Bir Kuşak Bir Yol Projesi’nin kara rotasını, koyu mavi hat ise deniz rotasını ifade etmektedir.

Çin, 1970’li yılların sonundan itibaren uyguladığı sosyalist ekonomide değişikliğe giderek aşamalı olarak ticaret ve ekonomisini geliştirmiştir. Bu gelişimdeki en büyük payı dışa açılma, başka bir söylemle dış ticaret sayesinde başarmıştır. Dünya Ticaret Örgütü’ne üyeliği sonrasında da ihracatını artırarak büyümesini sürdürmüştür. Çin; sahip olduğu ucuz iş gücü, teknoloji, ihracat ve ithalat kapasitesiyle dünyada önemli ekonomilerden birini oluşturmaktadır. Ekonomik büyüme sonucu doğal kaynaklara ve enerjiye olan ihtiyaç ve bağımlılık artmıştır. Bu doğrultuda Çin hem enerji hem ürün taşımacılığında deniz yollarına gereken ehemmiyeti göstermekte ve liman yatırımlarını artırmaktadır. Kutup İpek Yolu, bu vizyonun önemli bir örneğini oluşturmaktadır.

2 Temmuz 2012’de Xue Long (Snow Dragon) adlı buzkıran araştırma gemisi Çin’den yola çıkmış, Kuzey Deniz Rotasını kullanarak 16 Ağustos’ta İzlanda’ya ulaşmıştır. 18

Ağustos'ta limandan ayrılan Xue Long, 19 Ağustos'ta Akureyri Limanı'na ulaşmıştır. 20 Ağustos'ta Akureyri Limanı'ndan yola çıkan gemi, Transpolar Deniz Rotası üzerinden 29 Eylül tarihinde Çin'e ulaşmıştır. Böylece Çin, araştırma ve tatbikatları ile Arktik Bölge deniz rotaları üzerinde masraf, zaman, hız, mesafe ile ilgili bilgi sahibi olmaktadır. Çin, Xue Long II gemisiyle araştırmalarını sürdürmektedir.⁹⁴

Şekil 9: Snow Dragon Gemisi'nin Çin'den İzlanda'ya Kuzey Deniz Rotası ile Ulaşımı

Kaynak: The Arctic Institute, “Arctic Maps- Visualizing the Arctic” (17 Mayıs 2016).

2.2.2. Kuzeybatı Geçidi

Kuzeybatı Geçidi, ilk olarak 20. yüzyılın başında Roald Amundsen tarafından geçilmiş ve bu rotada yapılan seferler artarak devam etmiştir. Kuzeybatı Geçidi'nde yaklaşık 36.000 ada bulunmaktadır. Bölgenin kıyı kesimlerinde Kanadalı yerleşimciler yer almaktadır. En yüksek nüfus 8.000 kişi ile Iqaluit şehrine aittir.⁹⁵

Kuzey Deniz Rotasının Süveyş Kanalı'na alternatif olmasına binaen Kuzeybatı Geçidi de Panama Kanalı'nın bir alternatifidir. Panama Kanalı kullanılarak Asya'dan Avrupa'ya

⁹⁴ Ertekin, “Küresel Isınmanın Gölgesinde Kuzey Kutbu'nda Enerji Havzaları Üzerinde Buzkıran Gemiler ile Jeopolitik Oyun”, 391.

⁹⁵ Arctic Council, “Report On Shipping In The Northwest Passage Launched” (Erişim 17 Ocak 2023).

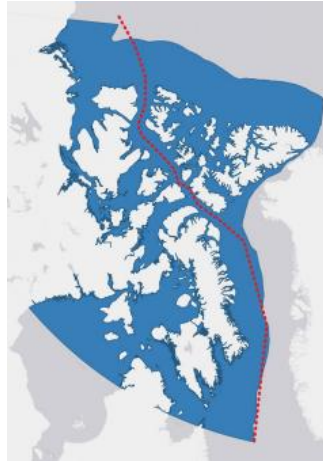
ulaşan bir gemi 24.000 kilometrelik mesafe kat ederken, Kuzeybatı Geçidi'nin kullanılması durumunda bu mesafe 13.600 kilometreye düşmektedir.⁹⁶

Kuzeybatı Geçidi'nde bulunan adalar nedeniyle geçit 6 farklı rotadan oluşmaktadır. Birinci ve ikinci rotalar derin sulardan, diğer rotalar ise sığ sulardan oluşmaktadır.⁹⁷

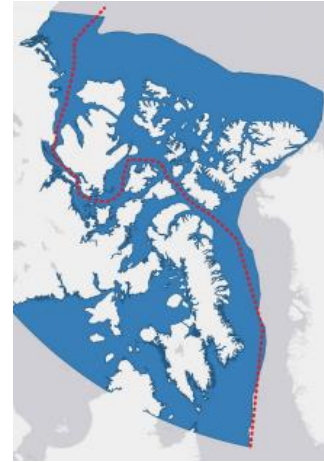
- Birinci rota: Lancaster Geçidi, Barrow Boğazı, Viscount Melville Geçidi, Prince of Wales Geçidi ve Amundsen Körfezi'nden,
- İkinci rota: Birinci rota ile benzerlik gösterir ve Barrow Boğazı, McClure Boğazı, Viscount Melville Geçidi'nden,
- Üçüncü rota: Lancaster Geçidi, Barrow-Victoria- Franklin Boğazı ve Amundsen Körfezi'nden,
- Dördüncü rota: Üçüncü rotaya benzemekle beraber Victoria Boğazı yerine James Ross Boğazı, Rae Boğazı, Simpson Boğazı'ndan,
- Beşinci rota: Üçüncü rotaya benzemekle beraber Peel Boğazı yerine Prince Regent Inlet ve Bellot Boğazı'ndan,
- Altıncı rota: Hudson, Bellot ve Fury Hecla Boğazı, Foxe Kanal ve Havzası'nı kapsar.⁹⁸

Rota 1

Rota 2

Rota 3

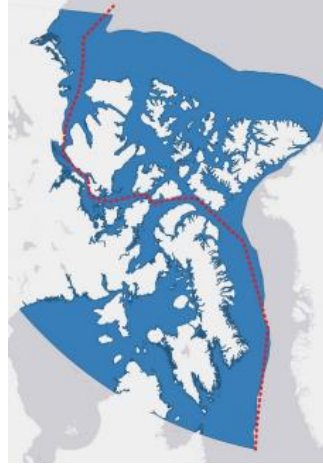
⁹⁶ Kavas, “Soğuk Savaş Sonrası Arktika Bölgesi Jeopolitiği ve Bölgesel İş Birliği Potansiyeli”, 29.

⁹⁷ Arctic Council, “Shipping in the Northwest Passage: Comparing 2013-2019” (Erişim 17 Ocak 2023).

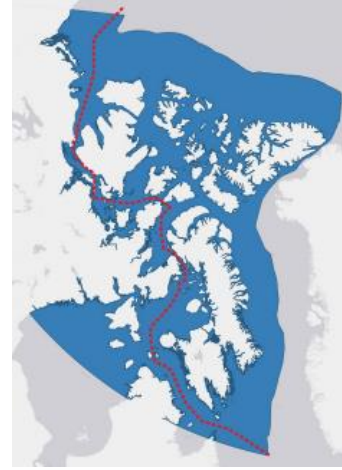
⁹⁸ Arctic Council, “Shipping in the Northwest Passage: Comparing 2013-2019”.

Rota 4

Rota 5

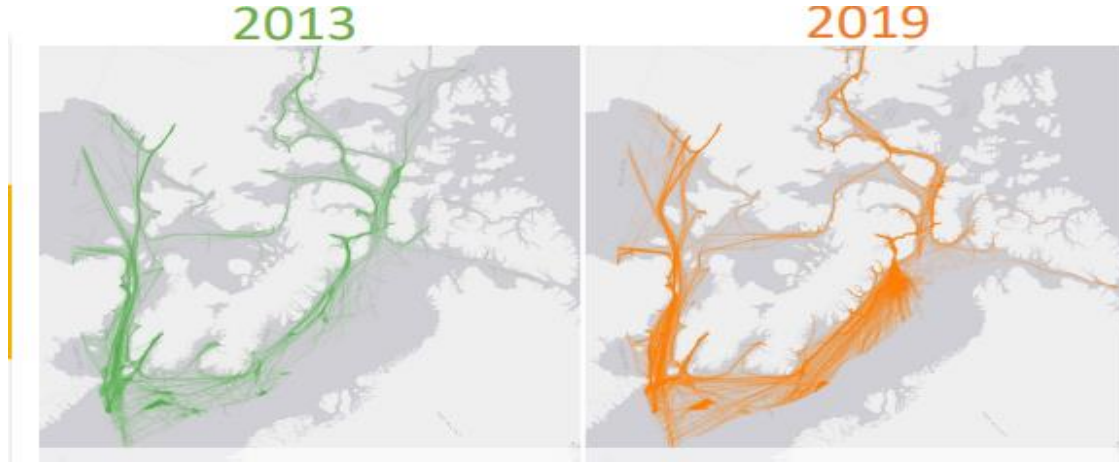

Rota 6

Kaynak: Arctic Council, “Shipping in the Northwest Passage: Comparing 2013-2019”.

Kuzeybatı Geçidi, Kuzey Deniz Rotasına göre daha ağır mevsim koşulları olan bir rotadır. Ancak oluşturduğu ulaşım potansiyeli dolayısıyla 1916 yılından 2020 yılına kadar 313 gemi⁹⁹ tarafından kullanılan bir geçit haline gelmiştir. Arktik Konsey’in yayınladığı rapora göre 2013 yılından 2019 yılına kadar Kuzeybatı Geçidi’nden geçen gemi oranı %44 artmıştır.¹⁰⁰

Şekil 10: 2013 ve 2019 Yıllarında Kuzeybatı Geçidi’ni Kullanan Gemilerin Rotaları

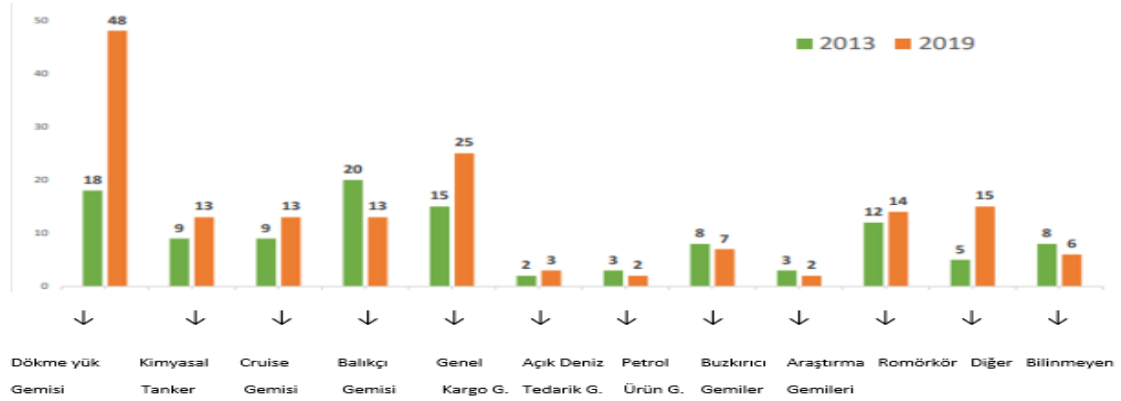
Kaynak: Protection of the Arctic Marine Environment (PAME), “Report On Shipping In The Northwest Passage Launched”.

⁹⁹ Limon, *Arktika Jeopolitiği 1: Jeopolitik Durum, Küresel İklim Değişikliği ve Yeni Enerji Havzaları*, 341.

¹⁰⁰ Arctic Council, “Shipping in the Northwest Passage: Comparing 2013-2019”.

Geçiş yapan gemiler kargo, balıkçılık, dökme yük gemileri, kimyasal tankerler, cruise, buzkıran, petrol tankerleri gemilerinden oluşmaktadır.¹⁰¹ Kuzeybatı Geçidi’nden geçen gemilerin büyük bir kısmı Kanada’ya aitken kalan gemilerin çoğunluğu Marshall Adaları, Bahamalar ve Panama’ya aittir.¹⁰²

Tablo 2: 2013 ve 2019 Yıllarında Kuzeybatı Geçidi’nden Geçiş Yapan Gemi Türleri

Kaynak: PAME, “Report On Shipping In The Nortwest Passage Launched”.

2.2.3 Arktik Köprü

Arktik Köprü, Rusya’nın Murmansk Limanı ile Kanada’nın Churchill Limanını birbirine bağlayan deniz rotasıdır. Bu hat, Avrupa’nın batısı ile kuzeybatı Amerika deniz ulaşımını kapsamaktadır. Köprüyü birbirine bağlayan Churchill Limanı ile Murmansk Limanı’nın sahip olduğu demiryolu ve havayolları ülke içerisine ulaşım sağlamaktadır.

¹⁰¹ Protection of the Arctic Marine Environment (PAME), “Report On Shipping In The Nortwest Passage Launched” (Erişim 17 Ocak 2023).

¹⁰² PAME, “Report On Shipping In The Nortwest Passage Launched”.

Kaynak: Paul Pryce, “The Port On Canada’s Solitary Coast”, *NATO Association of Canada* (10 Ekim 2015).

Arktik Köprü; sıvılaştırılmış gaz, petrol,¹⁰³ ve tahıl ürünleri¹⁰⁴ iletiminin gerçekleştirileceği nakliye yoludur. Churchill Limanı ilk olarak 2007 yılında dökme yük gemisi ile 12.500 ton buğdayı Halifax’a (Yeni İskoçya) göndermiştir.¹⁰⁵ Arktik Köprüsü’ndeki en büyük zorluklardan biri zorlu hava koşulları ve iklim şartlarıdır. Zorlu iklim şartlarında gerçekleştirilen seyahatler, çevresel tehlikelerle karşılaşmaya neden olmaktadır. Bununla ilintili olarak hat, yılın 8 ayı kullanılamaz durumdadır.

Rusya, Arktik Köprü sayesinde Asya, Avrupa ve Kuzey Amerika ile ticaret ağı oluşturabileceğinin farkındadır. Yılın sadece 4 ayı hizmet veren Arktik Köprü güzergâhında hattın kullanım süresini artırmak için buzkıran gemileri kullanmaktadır. Rusya gibi Kanada da ulusal çıkarları doğrultusunda Arktik Köprüsüne önem atfetmektedir. Kanada, sahip olduğu lojistik altyapısı sayesinde ABD ve Meksika’ya nakli gerçekleştirilen ürün geçişleri için ücret alacaktır. Böylece Kanada, Avrasya ve Kuzey Amerika arasındaki ticareti sağlayan bağlantı güzergâhı haline gelecektir. Özetle hem Rusya hem Kanada kazan-kazan stratejisi ile ulusal çıkarları doğrultusunda hareket etmektedir.¹⁰⁶

Arktik Köprü’nün yarattığı tesir; Asya ile batı dünyası arasındaki ticaretin gelişimi, kuzeyde hızlanan lojistik hareketleri ve ticari olarak gelişim göstermeyen bölgelerin kalkınması

¹⁰³ Isabel Teotonio, “Why We Need An 'Arctic Bridge'”, *Institu for Agriculture & Trade Policy (IATP)* (Erişim 18 Ocak 2023).

¹⁰⁴ Kavas, “Soğuk Savaş Sonrası Arktika Bölgesi Jeopolitiği ve Bölgesel İş Birliği Potansiyeli”, 29.

¹⁰⁵ Paul Pryce, “The Port On Canada’s Solitary Coast”, *NATO Association of Canada* (Erişim 20 Ocak 2023).

¹⁰⁶ Teotonio, “Why We Need An 'Arctic Bridge'”.

olacaktır.¹⁰⁷ Bu doğrultuda Kanadalı özel şirketler, hükümet yetkilileri ve Rus devlet kurumları iş birliği içerisinde projeler gerçekleştirmiştir. Bu projeler demiryolu ve liman iyileştirmelerini¹⁰⁸ kapsarken aynı zamanda Churchill Limanı'nın bulunduğu Manitoba şehrinde istihdam ve kalkınma yatırımlarının artmasını sağlayacaktır.¹⁰⁹

Sonuç olarak, Kanada ve Rusya limanlarını birbirine bağlayan Arktik Köprü'nün, lojistik güzergâhı olarak, Avrupa ve Asya arasında bir ticaret rotasına dönüşmesi beklenmektedir. Diğer yandan bölgenin zorlu iklim şartları, söz konusu rotanın potansiyelini engelleyerek deniz ticaret yolu olma gelişimini engellemektedir.

2.2.4. Transpolar Deniz Yolu

Transpolar Deniz Yolu, Arktik Okyanusu'nun merkezinden geçmektedir. Transpolar Deniz Yolu, Arktik Bölge'deki en doğrudan nakliye rotasını çizmekte ancak devam eden iklim şartları, potansiyelin tam kullanımını engellemektedir. Süregelen küresel ısınmanın neden olduğu buzul erimeleri, bu rotada ticari denizcilik potansiyelinin artmasına sebebiyet vermektedir.

Transpolar Deniz Yolu, mevcut Kuzey Deniz Yolu ve Kuzeybatı Geçidi nakliye hacmi için tamamlayıcı ve ek kapasite sağlayacak nitelikte olması nedeniyle bu rotalar kadar ilgi çekmemektedir.¹¹⁰

Arktik Bölge'nin belirsiz buzul ve iklim koşulları; kış aylarında buzul yoğunluğu ve bahar aylarında ise kopan buzul parçalarının sürüklenmesi sebebiyle seyrüsefer zorluğu oluşturması, Transpolar Deniz Yolu'nda birçok rota oluşturmaktadır. Bu durum, nakliye için tek bir deniz rotası yerine çeşitli rotaların kullanılmasına neden olmaktadır.

Transpolar Deniz Yolu, deniz ticareti potansiyeli ve nakliyede zaman tasarrufu yaratması ile önemli deniz rotalarından biri olarak görülmektedir. Ancak bu rotada ekonomik gelişim ile kârlılığını artırmak için sigorta yatırımı, ekipman ve farklı deniz taşımacılığı türleri ile ilişki sağlanarak iyileştirme ihtiyacına vurgu yapılmaktadır.¹¹¹

Transpolar Deniz Yolu, İzlanda'nın stratejik konumunu güçlendirerek, ülkeyi bu rotada lojistik merkezi haline getireceği ifade edilmektedir. Buna binaen, Arktik Bölge'de aktif rol

¹⁰⁷ Marine Insight, "What is Arctic Bridge Sea Route?" (Erişim 18 Ocak 2023).

¹⁰⁸ Michael Berk, "The Arctic Bridge", *National Post* (26 Kasım 2007).

¹⁰⁹ Marine Insight, "What is Arctic Bridge Sea Route?"

¹¹⁰ Malte Humpert - Andreas Raspotnik, "The Future of Arctic Shipping Along the Transpolar Sea Route", *Arctic Yearbook* (Erişim 18 Ocak 2023), 284.

¹¹¹ Humpert - Raspotnik, "The Future of Arctic Shipping Along the Transpolar Sea Route", 300.

oynayan Çin, İzlanda ile iş birliklerini geliştirmek istemektedir. Böylece Çin, iş birlikleri ile Transpolar Deniz Yolu'nun gelişimi ve geleceği için bir aracı haline gelecektir.

2.3 Arktik Bölge'de Hidrokarbon ve Maden Kaynakları

Bölge/bölge dışı ülkelerin ilgisini artırarak Arktik Bölge jeopolitiğinin değişmesine neden olan faktörlerden biri fosil yakıt rezerv potansiyelinin keşfi olmuştur. Küresel ısınma, yeni deniz ticaret rotalarına neden olurken aynı zamanda teknolojik gelişme ve iş birlikleriyle beraber hidrokarbon ve maden kaynaklarının keşfine olanak sağlamaktadır. Arktik Bölge'deki enerji faaliyetlerinin oluşmasında kaynakların tükenme tehlikesi, artan enerji ihtiyacı, teknoloji ile enerjiye daha rahat ulaşabilme ve iklim değişikliği gibi nedenler etkili olmuştur.¹¹²

2008 senesi verilerine göre “Kuzey Kutbu'nda 90 milyar varil petrol, 1.669 trilyon fit küp doğal gaz ve 44 milyar varil doğal gaz sıvısı”¹¹³ bulunmaktadır. Kaynakların çoğu açık denizlerde bulunmakla¹¹⁴ beraber açık denizlerde keşfedilmeyen petrol varlığı da bilinmektedir.¹¹⁵ Buna binaen Barents Denizi'nde yüzden fazla keşif kuyusu açılmıştır.¹¹⁶ Norveç, Barents Denizi'nde tahmini 17,6 milyar varil petrol ve gaz rezervi bulunduğunu açıklamıştır.¹¹⁷ Arktik Bölge'de dünyada kanıtlanmış doğal gaz rezervlerinin %25'i bulunmaktadır.¹¹⁸

Alaska'da bulunan petrol, doğal gaz ve kömür kaynakları dolayısıyla ABD ekonomisi avantaj elde etmektedir. Alaska'da 1980'den 2000 yılına kadar 6 milyar m³ doğal gaz, 18 milyar varil petrol üretilmiştir ve bu oran ABD'nin yaklaşık %20 yerli üretimine tekabül etmektedir. 2019 yılında Alaska'da petrol üretimi 2,7 milyar dolar kazandırmıştır.¹¹⁹

Norveç, doğal kaynak potansiyeli açısından oldukça avantajlıdır. Bununla beraber çevreye vereceği tahribat dolayısıyla kaygı duymaktadır.¹²⁰ Danimarka, 2010 senesinde sondaj faaliyetine başlamış ancak ticarete uygun enerji kaynakları keşfedememiştir. Faaliyetler

¹¹² Anıl Çağlar Erkan, “Enerji Bağlamında Arktik ve Geleceği”, TASAM (Erişim 20 Ocak 2023).

¹¹³ United States Geological Survey (USGS), “Circum-Arctic Resource Appraisal: Estimates of Undiscovered Oil and Gas North of the Arctic Circle” (Erişim 20 Ocak 2023).

¹¹⁴ USGS, “Circum-Arctic Resource Appraisal: Estimates of Undiscovered Oil and Gas North of the Arctic Circle”.

¹¹⁵ Valdai Discussion Club Grantees Report, “Russian Strategies In The Arctic: Avoiding A New Cold War” (Erişim 20 Ocak 2023).

¹¹⁶ Andreas Østhagen, “The New Geopolitics of the Arctic: Russia, China and the EU”, *Wilfried Martens Center for European Studies* (Erişim 20 Ocak 2023).

¹¹⁷ Enerji Günlüğü, “Norveç, Barent Denizi'deki rezerv tahminlerini artırdı” (Erişim 22 Mayıs 2023).

¹¹⁸ Erkan, “Enerji Bağlamında Arktik ve Geleceği”.

¹¹⁹ Ertekin, “Küresel Isınmanın Gölgesinde Kuzey Kutbu'nda Enerji Havzaları Üzerinde Buzkıran Gemiler ile Jeopolitik Oyun”, 385.

¹²⁰ Esra Vardar Tutan - Seçkin Arpalı, “Uluslararası İlişkilerde Yeni Rekabet Alanı Olarak Arktik”, *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi* 8/1 (Şubat 2020), 33.

nedeniyle oluşan çevresel kaygılar, çalışmaların daha güvenli tedbirlerle yürütülmesini sağlamıştır.¹²¹

Arktik Bölge’de uzun kıyı şeridi bulunması sebebiyle bölgedeki enerji kaynaklarının %80’i Rusya sınırlarında¹²² ve çoğunlukla Barents ve Kara Denizi’nde bulunmaktadır.¹²³ Rus enerji şirketi Rosneft, Pechora Denizi’nde 82,3 milyon tonluk petrol rezervi keşfetmiştir.¹²⁴ Rusya, milli gelirinin yarısından fazlasını enerji ihracatından sağlayan ve hem doğal gaz hem de ham petrol rezervine sahip üreticisi ve ihracatçı bir ülke olarak¹²⁵ Arktik Bölge’de önemli bir rol oynamaktadır. Bu durum, Rusya’nın bölge politikasının enerjinin işletilmesi ve lojistiğinin sağlanmasına yönelik enerji talep güvenliği stratejisine verdiği değeri artırarak, enerji kaynakları yönetimine ulusal güvenlik çerçevesinde bakmasına neden olmaktadır.¹²⁶ Zira Rusya, ekonomisinin enerji ihracatı ve boru hatlarına bağımlı hale geldiğinin farkındadır. Rusya devlet başkanı Vladimir Putin, tekrar süper güç olmak için enerjinin ekonomideki etkisine önem vermektedir. Buna istinaden Rusya, resmi olarak “*dış enerji politikası*” olan bir devlet haline gelmiştir.¹²⁷ Rus enerji stratejisinde 2015-2022 yılları Asya ve Arktik Bölge’de hidrokarbon sahaları meydana getirilmesi, 2022-2030 yılları ise ekonomide hidrokarbon ihracatı bağımlılığının hafifletilmesi yer almaktadır.¹²⁸

Arktik Bölge’de fosil yakıt rezerv varlığı önemli bir husus olmakla beraber bu varoluş tek başına yeterli olmamaktadır. Fosil yakıt rezervlerinin çıkarılıp işletilmesi ile ihtiyaca binaen tüketiciye ulaşabilmesi ve bu faaliyetlerin sürdürülebilir şekilde devam etmesi gerekmektedir. Bölgedeki buzul örtüsü ve güç iklim şartları bu işlemlerin gerçekleştirilmesini zorlaştırırken aynı zamanda maliyeti artırmaktadır. Arktik Bölge’de enerji maliyeti (petrol) varil başına 75 dolar, ABD’de 65 dolar, Orta Doğu’da ise 27 dolardır.¹²⁹ Maliyetin yüksek olması enerji iş birliklerinin artmasına sebep olurken; Rusya ve ABD gibi süper güçlerin sınırdaş olması¹³⁰ sorunlara da neden olmaktadır. Krizler ve 2022 yılı Rusya-Ukrayna Savaşı sonrası Avrupa Birliği Rusya’ya yaptırımlarda bulunmuştur. Rusya, AB’ye doğal gaz ihracatı ile tedarikçi, AB

¹²¹ Vardar Tutan - Arpalier, “Uluslararası İlişkilerde Yeni Rekabet Alanı Olarak Arktik”, 33.

¹²² İlhan Sağsen, “Arktik bölgesi jeopolitiği”, *Anadolu Ajansı* (22 Nisan 2019).

¹²³ Nisa Durdu - Serkan Uğur, “Rusya’nın Arktik Bölgesindeki Enerji Politikaları”, *TUIÇ Akademi* (Erişim 21 Mart 2023).

¹²⁴ Rosneft, “Rosneft Announces Full-Year 2022 IFRS Results” (Erişim 23 Mayıs 2023).

¹²⁵ International Energy Agency (IEA), “Energy Fact Sheet: Why does Russian oil and gas matter?” (Erişim 21 Mart 2023).

¹²⁶ Erkan, “Enerji Bağlamında Arktik ve Geleceği”.

¹²⁷ Tuğçe Varol Sevim, “Rus Dış Enerji Politikası ve Yeni Hedef Kuzey Doğu Asya”, *Uluslararası İlişkiler* 11/41 (Bahar 2014), 92.

¹²⁸ Barents Observer, “Russia adopted new energy strategy” (Erişim 25 Mayıs 2023).

¹²⁹ Deloitte, “The impact of plummeting crude oil prices on company finances” (Erişim 20 Ocak 2023).

¹³⁰ Erkan, “Enerji Bağlamında Arktik ve Geleceği”.

ise Rusya'nın önemli bir müşterisi konumundadır. Bu durum, karşılıklı bağımlılığın artmasına sebep verse de her iki taraf için de güvenilirlik sorunu yaşanmaktadır. Öyle ki Ukrayna Savaşı dolayısıyla Avrupa Birliği Komisyonu tarafından Rusya'dan ithal edilen petrolün yasaklanacağı açıklanmıştır.¹³¹ Ayrıca Arktik Bölge doğalgazını Baltık üzerinden Almanya'ya ulaştıran Kuzey Akım 2 hattının çalışmaları Almanya tarafından durdurulmuştur.¹³² Bu durum, Avrupa'nın enerji arz güvenliği ve ithalatını Rusya'nın ise ihracatını etkileyerek enerji talep güvenliği konusunda sorun yaratmaktadır. Rusya, Ukrayna Savaşı nedeniyle AB'ye doğal gaz arzını azaltmış; Litvanya, Estonya, Finlandiya, Letonya'ya boru hattı teslimatlarını tamamen durdurmuştur. Rusya, Avrupa pazarına Türk Akım Projesi ile Türkiye üzerinden gaz ihracatı sağlarken aynı zamanda Sibirya'nın Gücü hattı ile Çin'e ihracatını gerçekleştirmek istemektedir. Öyle ki, Avrupa Birliği'ne sevkiyat düşüklüğü Çin, Hindistan ve Türkiye'ye yapılan sevkiyat artışı ile dengelenmiştir.¹³³ Avrupa Birliği, Rusya'ya alternatif olarak Afrika ve Orta Doğu'dan petrol ihtiyacını karşılamaya çalışmaktadır.

Rusya, taşınma ve depolanma konusunda daha avantajlı olan sıvılaştırılmış doğal gaz (Liquified Natural Gas -LNG) konusundaki yatırımlara ilgi göstermektedir. Sıvılaştırılmış Doğal Gaz konusunda Arktik'in Yamal yarımadasındaki proje ön plana çıkmaktadır. Proje, Rus Novatek şirketi (%50,1), Silk Road Fund (%9,9), Fransız Total şirketi (%20) ve Çinli CNPC (%20) ortak girişimi ile gerçekleştirilmektedir.¹³⁴ Yamal Yarımadası, coğrafi konumu itibari ile Asya ve Avrupa'ya LNG sevkiyatı için lojistik olanağı sunmaktadır. Arc7 isimli LNG taşıyıcıları ile Kuzey Deniz Rotası üzerinden buzkıran gemilere ihtiyaç duyulmaksızın Yamal LNG projesi gerçekleşecektir.¹³⁵ Yamal ile birlikte Arktik Projesi de LNG konusunda ön plana çıkmaktadır. Rusya'nın 2017 yılındaki LNG ihracatı küresel ihracatın %4'üne¹³⁶ dek gelmekte ve yakın gelecekte bu oranın artması beklenmektedir. İlk LNG ihracatını Asya ülkesi Japonya'ya yapan Rusya, batı yaptırımları dolayısıyla Asya ülkeleri ihracatına öncelik vermektedir. Batı yaptırımlarının Rusya'nın yerli yatırımları geliştirilmesi ve ekonomik kalkınmanın iyileştirilmesi politikasında etkisi bulunmaktadır. Öyle ki Rusya'nın LNG ile ilgili

¹³¹ NTV, "Rusya-Ukrayna savaşında 70. gün... AB'den Rusya'ya yeni yaptırım paketi: Rusya'dan petrol ithalatı durdurulacak" (04 Mayıs 2022).

¹³² Bahattin Gönültaş, "Doğal gazla dolu Kuzey Akım 2, Rusya'ya yaptırımlar nedeniyle 'kendi haline' bırakıldı", *Anadolu Ajansı* (16 Mart 2022).

¹³³ International Energy Agency (IEA), "Frequently Asked Questions on Energy Security" (Erişim 21 Ocak 2023).

¹³⁴ Yamal LNG, "About The Project" (Erişim 21 Ocak 2023).

¹³⁵ Yamal LNG, "LNG Shipping" (Erişim 21 Ocak 2023).

¹³⁶ Erkan, "Enerji Bağlamında Arktik ve Geleceği".

hamleleri diğer ülkelere göre daha önce gerçekleştirmesi, enerji tedarikindeki hâkimiyetini artırmaktadır.¹³⁷

Şekil 12: Yamal ve Arctic LNG II Sahaları

Kaynak: Malte Humpert, “New Powerful Arc7 LNG Carriers Could Eliminate Need for Icebreakers on Northern Sea Route”, *Hihg Nort News* (29 Ekim 2020).

Arktik Bölge’de hidrokarbon kaynaklar ile beraber önemli mineral ve madenler de bulunmaktadır. Madencilik konusunda Kuzey Kutbu’nu diğer bölgelerden ayıran özellik bölgedeki zorlu iklim koşullarından kaynaklanan bölgedeki keşif eksikliğidir.¹³⁸ Diğer yandan küresel ısınmanın bölgede özellikle lojistik alanında avantaj sağlarken; madenciliğin gelişmesine de yön vermesi beklenmektedir. Bu yöndeki ilk adım, yerel iş gücü açısından ekonomik potansiyel yaratması ve başka bölgelerden işçi getirmek maliyeti artıracağından, bölgedeki yerli halkın eğitilmesi olacaktır.¹³⁹

Arktik Bölge’de Kanada, Grönland, Norveç ve Rusya’da madencilik endüstrisi oldukça önemlidir. Rusya’nın sahip olduğu geniş yüzölçümü ile doğru orantılı olarak kaynak çeşitliliği de fazladır. Rusya; platin, paladyum, demir, titanyum, nikel, bakır, apatit, kobalt, elmas ve altına sahiptir.¹⁴⁰ Rusya’dan sonra en geniş yüzölçümüne sahip Arktik ülkesi Kanada’dır. Kanada altın, gümüş, bakır, nikel, kobalt, kurşun, potasyum, alüminyum kaynaklarına sahiptir. Kanada’nın Nunavut bölgesinde Baffin Adası’ndaki Mary River demir madeni keşfedilmiş en

¹³⁷ Durdu - Uğur, “Rusya’nın Arktik Bölgesindeki Enerji Politikaları”.

¹³⁸ Scott Tibballs, “Mining in the Arctic: The Beginnings of an Industry”, *Investing News Network* (22 Ağustos 2019).

¹³⁹ Tibballs, “Mining in the Arctic: The Beginnings of an Industry”.

¹⁴⁰ Limon, *Arktika Jeopolitiği 1: Jeopolitik Durum, Küresel İklim Değişikliği ve Yeni Enerji Havzaları*, 167.

zengin demir cevherinden birisidir.¹⁴¹ Nunavut'ta demir madeni dışında altın bulunurken kuzeybatı topraklarında elmas ve tungsten bulunmaktadır.¹⁴² Alaska'da altın, kömür, kalay, bakır, çinko, indiyum, cıva ve elmas bulunmaktadır. Grönland'da ise kömür, gümüş, çinko, kurşun, lantanit bulunmaktadır. Grönland, madencilik projeleri ile ilgili yabancı yatırımlara önem vermektedir. Bu doğrultuda İngiliz London Mining'e ait olan Isua maden projesi, şirketin iflası nedeniyle Çinli General Nice şirketine verilmiştir.¹⁴³ Bu durum, Çin'in Arktik Bölge'de var olma isteği doğrultusunda olsa da şirket lisansının Grönland yönetimince iptal edilmesi ile sonuca ulaşamamıştır.¹⁴⁴ Bir diğer Arktik ülkesi olan İzlanda, alüminyum ve maden yataklarına sahipken İsveç ve Finlandiya metal üretimi konusunda gelişmiştir. Norveç ise genişletilen kıta sahanlığı deniz tabanında magnezyum ve kobalt keşfetmiştir.¹⁴⁵ Ancak Norveç, deniz dibinde maden arama faaliyetleri için çevresel kaygılar yaşamaktadır. Bu bağlamda Norveç, Svalbard Adası'ndaki son kömür madenini kapatma kararını da çevresel hassasiyetler nedeniyle almıştır.

2.4 Enerji Güvenliği

Enerji güvenliği; enerjinin kesintisiz ve uygun fiyatla kullanılabilirliğidir.¹⁴⁶ En kapsamlı şekli ile *“mevcut enerjinin kaynağından çıkarılarak; üretimi, iletimi ve tüketimi faaliyetleri kapsamında, enerji arzı ve talebinin, yeterli miktarda ve kaliteli olarak, makul maliyet/fiyatlarla, kesintisiz ve çevreye duyarlı biçimde gerçekleştirilmesi”* dir.¹⁴⁷

Enerji güvenliği kavramı sadece arz güvenliğine odaklanırken buna ek olarak talep ve nakil güvenliğini de kapsamı, zaman içerisinde değişebilen bir kavram olduğunu göstermektedir. Kavram genişleyerek iklim değişikliği, güvenlik, terör ve doğal afetleri de içine alarak sabit bir terim olmadığını kanıtlamaktadır.¹⁴⁸

Enerji güvenliği ile ilgili çalışmalar 1960'lı yıllara dayansa da 1973 petrol krizi sonrası ivme kazanmıştır. 2000'li yıllarda Asya'da (özellikle Çin'de) artan talep, Avrupa'da kesintiler, çevresel endişeler ve terör faaliyetleri ile enerji güvenliği önem kazanmıştır.¹⁴⁹ 1970-80'li

¹⁴¹ Baffinland, “Mary River Mine” (Erişim 19 Mayıs 2023).

¹⁴² Tibballs, “Mining in the Arctic: The Beginnings of an Industry”.

¹⁴³ Mining Technology, “A new Cold War: mining geopolitics in the Arctic circle” (Erişim 19 Mayıs 2023).

¹⁴⁴ Mining Technology, “Greenland cancels General Nice's Isua iron-ore project licence” (Erişim 19 Mayıs 2023).

¹⁴⁵ Euronews, “Petrol zengini Norveç, deniz tabanında önemli miktarda metal ve mineral kaynağı keşfetti” (27 Ocak 2023).

¹⁴⁶ IEA, “Energy security Reliable, affordable access to all fuels and energy sources” (Erişim 23 Ocak 2023).

¹⁴⁷ Leman Erdal - Etem Karakaya, “Enerji Arz Güvenliğini Etkileyen Ekonomik, Siyasi ve Coğrafi Faktörler”, *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 31/1 (2012), 133.

¹⁴⁸ Andrea Prontera, *The New Politics of Energy Security in the European Union and Beyond: States, Markets, Institutions* (PDF: Routledge, 2017), 5.

¹⁴⁹ Aleh Cherp - Jessica Jewell, “The concept of energy security: Beyond the four As”, *Energy Policy* 75 (Aralık 2014), 415.

yıllardaki klasik enerji güvenliği kavramı daha çok fiyat ve ambargo riskine odaklanırken çağdaş enerji güvenliği enerjiye eşit ulaşabilme ve küresel ısınma etkisini azaltma konuları ile ilgilenecek kavramı genişletmiştir.¹⁵⁰

Enerji talep güvenliğinde yeterli, kesintisiz ve güvenilir tedarik gerekmektedir.¹⁵¹ Enerji üreticisi ülkeler için talep güvenliği, tüketiciler için arz güvenliği ve nakil için transit güvenliği en önemli husustur.¹⁵² Dolayısıyla hem üretici hem tüketici hem de transit ülkeler için kazan-kazan durumu ile enerjinin arz, nakil ve talep güvenliğine yönelik iş birlikleri ile gerçekleşmelidir.¹⁵³ Enerji güvenliğine yaklaşımlar ülkeler tarafından farklı anlamlar taşıyabilir. Bu durum ülkenin coğrafyası, kaynakları, ideolojisi ve ekonomisi doğrultusundaki algıdan kaynaklanmaktadır.¹⁵⁴

Enerji bir ülke için en önemli kalkınma unsurudur. Ekonomiyle beraber askeri, siyasi, güvenlik ve çevresel faktörleri de içermektedir. Bütün faktörler doğrultusunda enerji güvenliği sadece bugünü değil, yeni nesillerin refahını da etkilemektedir.¹⁵⁵

Arktik Bölge ülkelerinden ABD, özellikle petrol üretiminde önemli bir konumdadır. ABD, enerji güvenliğinin sağlanması için iş birlikleri ve ortaklıklara açık bir konumdayken aynı zamanda güç kullanmaktan çekinmemektedir. Bölgede en önemli enerji ihracatçılarından biri Rusya'dır. Bu doğrultuda Rusya'nın enerji güvenliği politikasında üretimin kesintisiz ve sürdürülebilir şekilde devam etmesi ve pazarın çeşitlendirilmesi en önemli unsurlardır. Arktik Bölge dışında olan ancak bölgede aktif faaliyet gerçekleştiren Çin'in enerji politikasında ise enerji talebinin karşılanması, arz çeşitliliği ve sürdürülebilir kalkınma önemlidir. Kaynağa sahip olan ülkelerdeki istikrarsız yönetimler, arz çeşitliliğinin sağlanamaması Çin'in enerji güvenliğinde tehdit olarak gördüğü konulardır.¹⁵⁶

Enerji güvenliği kavramında enerjinin baskın olduğu veya güvenliğin baskın olduğu yaklaşımlar mevcuttur. Güvenliğin öne çıktığı tanımlarda enerjinin üretim, iletim, dağıtımının

¹⁵⁰ Cherp - Jewell, "The concept of energy security: Beyond the four As", 415.

¹⁵¹ Subhes C. Bhattacharyya, *Energy Economics: Concepts, Issues, Markets and Governance* (PDF: Springer-Verlag London Limited, 2011), 463.

¹⁵² Volkan Ş. Ediger, "Yeni Yüzyılın Enerji Güvenliğinde Karşılıklı Bağımlılık Bir Zaruret", *Doğalgaz Dergisi* 132 (2008), 62.

¹⁵³ Ediger, "Yeni Yüzyılın Enerji Güvenliğinde Karşılıklı Bağımlılık Bir Zaruret", 62.

¹⁵⁴ J. A. Paravantis vd., "A Geopolitical Review of Definitions, Dimensions and Indicators of Energy Security", *9th International Conference on Information, Intelligence, Systems and Applications (IISA)* (Greece: Technological Educational Institute of Ionian Islands, 2018).

¹⁵⁵ Leman Erdal, *Enerji Arz Güvenliğini Etkileyen Faktörler ve Yenilenebilir Enerji Kaynakları Alternatifi* (Aydn: Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011), 292.

¹⁵⁶ Hızır Yusuf Erkal, "Enerji Güvenliğine Yönelik Tehditler Ve Enerji Güvenliği Politikalarındaki Değişim", *Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi (AEUIİBFD)* 2/2 (Aralık 2018), 70-73.

korunması esas alınır. Enerjinin öne çıktığı enerji güvenliği tanımlarında ise enerjinin ekonomik, ulaşılabilir, sürdürülebilir ve mevcut olması esas alınır.¹⁵⁷ Aşağıda bu başlıklara kısaca değinilmektedir.

2.4.1. Enerjinin Mevcudiyeti

Enerjinin var olması ve tüketicinin enerjiyi elde edebilmesini ifade eder. Dünyada en fazla kullanılan fosil yakıtlar petrol ve doğal gazdır. Tükenecek olan bu rezervler, enerjinin mevcudiyeti ve elde edilebilirliği açısından enerji arz güvenliğini etkilemektedir. Bununla beraber rezervlerin çıkarılması ve üretimini olumsuz etkileyen coğrafi şartlar, (örneğin; Arktik Bölge'deki zorlu iklim koşulları) rezervin bulunduğu bölgedeki istikrarsız yönetimler, kaynaklara ulaşımın siyasi, ekonomik ve çevresel kaygılarla mâni olunması ve enerjiye ulaşımında etkin olan altyapının oluşturulamaması gibi nedenler enerji arz güvenliği kaygısı oluşturmaktadır. Tükenebilir fosil kaynakların aksine yenilenebilir enerji kaynaklarındaki mevcudiyet ise ebedidir. Ancak yenilenebilir enerji kaynaklarının tabiatları dolayısıyla enerji potansiyelleri farklılık gösterebilir. (Örneğin; Güneş'ten gece yararlanılamaması gibi) Ayrıca bu kaynakların stoklanmasındaki güçlük ve yüksek masraf gibi sebepler yenilenebilir enerji kaynaklarındaki enerji güvenliğini olumsuz etkileyen faktörlerdir.¹⁵⁸

2.4.2. Enerjinin Ekonomik Olması

Enerji güvenliği, enerji arzının makul fiyatla korunmasıdır.¹⁵⁹ Enerji; üretim, endüstri ve milli savunma başta olmak üzere çeşitli alanlarda kesintisiz ve ivedi kullanım ihtiyacı yarattığından, fiyatların makul bir düzeyde tutulması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır.¹⁶⁰ Bu durum, enerji kaynağının maliyetleri karşılayıp kâr elde edilmesini sağlaması ile enerji fiyatlarının tüketiciye uygun ve makul düzeyde ulaşması anlamına gelmektedir. Makul fiyat kavramı dünya çapında kabul edilen bir anlam ifade etmemektedir. Dolayısıyla üretici ve tüketici tarafından farklı algılanmaktadır. Piyasa tarafından belirlenen fiyatlar, üretici ya da tüketici tarafına avantaj yaratabilir. Sadece petrole konsantre olan makul fiyat kavramı zamanla yatırım, terör faaliyetleri ve kaza tehditlerini de içerisine alarak gelişmiştir.¹⁶¹ Enerji fiyatlarının çeşitli sebeplerle dalgalı seyretmesi ülkelere ekonomik, siyasi ve sosyal birçok konuda zarar vererek istikrarsızlığa neden olmaktadır.

¹⁵⁷ Cenk Sevim, "Küresel Enerji Jeopolitiği Ve Enerji Güvenliği", *Journal Of Yaşar University* 26/7 (2012), 4385.

¹⁵⁸ Emre Hatipoğlu, "Enerji Güvenliği", *Güvenlik Yazıları Serisi* 44 (Kasım 2019), 2.

¹⁵⁹ IEA, "Energy security in energy transitions" (Erişim 24 Ocak 2023).

¹⁶⁰ Hatipoğlu, "Enerji Güvenliği", 4.

¹⁶¹ Bhattacharyya, *Energy Economics: Concepts, Issues, Markets and Governance*, 464.

2.4.3. Enerjinin Sürdürülebilirliği

Artan enerji talebi doğrultusunda fosil yakıtlardan çıkan karbondioksit ve diğer gazlar hava, su ve çevre kirliliği ile küresel ısınmayı meydana getirmektedir. Bu durum, artan enerji bağımlılığı doğrultusunda çevresel kaygılar oluşmasına neden olarak çevrenin enerji sürdürülebilirliği açısından önemine dikkat çeker. Enerji güvenliği kapsamındaki faaliyetlerin gelecek nesilleri etkilemesi, sürdürülebilir enerji kavramının değer kazanmasına neden olmuştur. Bu doğrultuda çevre hassasiyetlerine dikkat edilerek yeni nesillerin enerji ihtiyaçları engellenmeden bugünün ihtiyacının karşılanması gerekmektedir.

2.4.4. Enerjinin Ulaşılabilirliği

Enerjinin ulaşılabilirliği, enerjinin üretimi ve tüketimi arasındaki mesafeyi niteler. Bununla beraber enerjinin elde edilmesinin kesintisiz şekilde devam etmesini ifade eder. Enerji kesintisinin meydana gelmesi hizmeti etkilediğinden bu kesintinin engellenerek arz güvenliğinin artırılması gerekmektedir. Arz güvenliğini artırmak için enerji kaynağının çeşitlendirilmesi, altyapının geliştirilmesi, arz-talep dengesinin sağlanması, enerji üretim-iletim-dağıtım ağının değiştirilmesi gibi önlemler alınabilir.¹⁶²

Özetle enerji, dünyada ticareti yapılan bir üründür. Enerji sayesinde devletlerin refahı artırırken aynı zamandan enerjinin kesilmesi durumu güvenlik tehlikesi, çevresel endişeler, siyasi ve sosyal istikrarsızlık yaratmaktadır. Petrol kaynak kesintileri gıda, sağlık ve güvenlik konularında devletlere tahrip edici sonuçlar yaratırken¹⁶³ enerjiye uygun ve makul fiyatlarla ulaşamama, ithalat bağımlılığı, fiyat dalgalanmaları¹⁶⁴ ülkelerin kalkınmasını olumsuz yönde etkilemektedir. Bu çerçevede enerji arz ve talep güvenliğinin artırılması gerekmektedir. Enerji güvenliğini ekonomi, coğrafya ve siyasi unsurlar etkilemektedir.

2.5 Enerji Arz ve Talep Güvenliğini Etkileyen Unsurlar

2.5.1. Siyasi Unsurlar

Enerji kaynaklarına sahip olma ve kaynaklar üzerindeki yönetim hâkimiyetini ele geçirme amacıyla olan ülkeler nedeniyle yaşanan sorun ve çatışmalar enerji güvenliğini olumsuz etkilemektedir. 20. yüzyıl itibari ile petrol hem çatışma hem barış sürecini etkileyen bir kaynak haline gelmiştir.¹⁶⁵ Bunun nedeni petrol ve doğal gazın bulunduğu alanlardaki kaynakların yönetiminin ele geçirilmek istenmesidir. Bu doğrultuda Orta Doğu başta olmak üzere önemli rezervlere sahip olan çeşitli coğrafyalar, küresel güçlerin müdahalelerine maruz

¹⁶² Erdal - Karakaya, “Enerji Arz Güvenliğini Etkileyen Ekonomik, Siyasi ve Coğrafi Faktörler”, 113.

¹⁶³ Aleh Cherp vd., *Energy and Security*, ed. Ogunlade Davidson (PDF: Cambridge University Press, 2012), 327.

¹⁶⁴ Avrupa Çevre Ajansı, “Küresel ve yerel: güvenli ve uygun fiyatlı enerji” (Erişim 24 Ocak 2023).

¹⁶⁵ Erdal - Karakaya, “Enerji Arz Güvenliğini Etkileyen Ekonomik, Siyasi ve Coğrafi Faktörler”, 126.

kalmıştır. Irak'ın ABD tarafından işgali, Arap Baharı, iç çatışmalar bölgedeki rezervleri kontrol etmek isteyen küresel güçlerin hırs ve mücadelesinin yadsınamaz bir gerçeğidir. Özetle, önemli enerji kaynakların mevcudiyeti, o kaynağa sahip olan ülkelerin siyasi rejimleri ve sosyoekonomik yapılarının bozulmasına sebebiyet verebilmektedir. Bu durum, siyasi risk faktörünün enerji arz güvenliğini etkileyen bir aktör haline gelmesine neden olmuştur.

Siyasi risk ile birlikte ambargolar da enerji güvenliğini etkilemektedir. Özellikle OPEC'in (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü) 1973 yılı Arap-İsrail Savaşı'nda İsrail'i destekleyenlere karşı uyguladığı petrol ambargosu sebebi ile maliyetler artarak ekonomik sorunlar baş göstermiştir. Enerjinin politik silah olarak kullanılması enerji güvenliğini olumsuz etkilemiştir. Bu durum tüketici ülkeleri yeni kaynaklar ile çözüm aramaya itmiştir. OPEC'in petrol ambargosuna karşın serbest piyasa modeli ile enerji güvenliği artırılmaya çalışılmıştır.

Enerji güvenliğindeki en mühim meselelerden birisi de fiziki güvenliktir. Petrol ve doğal gaz boru hatları, depolar, istasyonlar, iletim ağları gibi tüm altyapının terör faaliyetlerinden korunması gerekmektedir.¹⁶⁶ Terör faaliyetleri, enerji arzının kesintisizliğini sekteye uğratarak enerji bağımlısı ülkeleri arz, enerji üreticisi ülkeleri ise talep güvenliği ile etkilemektedir.

2.5.2. Ekonomik Unsurlar

Enerji, siyasi ve politik meseleler ile birlikte ekonomiyi de etkilemektedir. Enerji üreticisi ve tüketicisi ülkeler açısından döviz kuru ve vergi gibi birçok faktör enerji güvenliğini etkilemektedir.¹⁶⁷

Bir ülkenin sahip olduğu enerji rezervi, o ülkenin ekonomik gelişimini sağlayarak uluslararası alanda hem politik hem ekonomik etkinliğini artırmasını sağlamaktadır. Enerji rezervinin büyüklüğü, enerji ihracatını artırarak enerji arz güvenliğini artırmaktadır. Rusya'nın sahip olduğu petrol ve gaz rezervleri dolayısıyla ekonomik büyümesini artırması bunun en önemli örneğidir.

Enerji güvenliğini etkileyen ekonomik unsurlardan birisi fiyattır. Enerji talebinin karşılanabilmesi için fiyat unsuru hem tüketici hem de yatırımcının faaliyetlerini etkiler. Ekonomik anlamda refah içerisinde olan ülkeler dahi fiyat artışından etkilenmektedir. Fiyat artışı doğrultusunda tüketici ülkenin ithalat bütçesini artırması, üretici ülkenin ise ihracat

¹⁶⁶ Ediger, “Yeni Yüzyılın Enerji Güvenliğinde Karşılıklı Bağımlılık Bir Zaruret”, 62.

¹⁶⁷ Erdal - Karakaya, “Enerji Arz Güvenliğini Etkileyen Ekonomik, Siyasi ve Coğrafi Faktörler”, 116.

gelirinin artmasına sebebiyet verir. İhracatçı ülke, fiyat artışı sonucunda talep güvenliği sorunu yaşayacağından bu durum hem üretici hem tüketici taraf için enerji güvenliği sorunu oluşturmaktadır. Arz ve talep dengesizliğinin oluşması durumunda fiyatlarda artış görülecektir. Talep artışı doğrultusunda keşfi ve işletilmesi daha pahalı olan kaynaklara/bölgelere (Arktik Bölge) yönelme gerçekleşecektir.¹⁶⁸

Fiyat artışı; arz kesintisi, kaynakların azalması ve yatırımların eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Yüksek fiyatlar sonucu enerjinin sürdürülebilirlik ve elde edilebilirliği sektöre uğramaktadır. Bununla beraber fiyat yüksekliği, enerjiyi ithal eden ülkeleri tasarruf yapmaya ve Ar & Ge yatırımları için kaynak oluşturmaya itmektedir. Bu durum, enerji arz güvenliğinin artırma politikasında rol oynamaktadır. Enerji fiyatlarının yüksek olması istenmezken fiyatların uzun süre düşük olması da enerji yoğunluğu oluşması ve Ar & Ge yatırımlarının azalması kaygısı yaratmaktadır. Ar & Ge kelime anlamı itibari ile Araştırma & Geliştirme kavramını ifade eder. Ar & Ge projeleri enerji verimliliğinin artması, enerjiyi üretme ve pazara ulaştırma konularında katkı sağlarken aynı zamanda rekabeti de artırmaktadır. Başka bir söylemle Ar & Ge projeleri, teknoloji ile teknik bilgilerin gelişimine destek sağlayarak enerji kapsamında fayda sağlamaktadır.¹⁶⁹ Doğal gazın sıvılaştırılması başta olmak üzere enerji çerçevesinde yapılan teknolojik yatırımlar sadece enerjide değil çevresel konularda da etkisini göstermektedir.¹⁷⁰

Fiyat artışı, özellikle en fazla tüketilen enerji kaynağı olan petrolün arz güvenliği konusunda önemlidir. 1970’li yıllardaki ambargo ve fiyat artışları ile batılı ülkelerin petrole ikame kaynak arayışları başlamıştır. Bu durum, arz güvenliğini artırmak ve tüketici ülkelerin ithalat bağımlılığını azaltmak için batılı ülkelerce uygulanan bir politika olmuştur.

Ülkelerin ekonomik düzeyinin gelişmesi, popülasyonun artışı gibi faktörler enerji ihtiyaç ve tüketimini artırmaktadır. Tüketime artışı veya tam tersi azalması, tüketici ve üretici ülkelerin kendi meseleleri dolayısıyla oluşabileceği üzere küresel dünyada dönem şartları gereğince de meydana gelmektedir. En büyük enerji ithalatçılarından biri olan Avrupa Birliği, ihtiyacı olan enerji tedarikini gerçekleştirdiği Rusya ile sorunları dolayısıyla enerji arzı konusunda endişe yaşamaktadır.

¹⁶⁸ Cherp vd., *Energy and Security*, 339.

¹⁶⁹ Ahmet Yetik, “Enerjide Ar-Ge’nin Önemi”, *Doğalgaz Dergisi* 32/228 (Eylül- Ekim 2021), 26.

¹⁷⁰ Daniel Yergin, “Ensuring Energy Security”, *Foreign Affairs* 85/2 (Mart- Nisan 2006), 82.

Enerjide karşılıklı bağımlılığın artması sonucu enerji güvenliğinde iş birlikleri ve anlaşmalar yapılması önemli hale gelmiştir. Hükümetler ve şirketlerin enerji ile çeşitli konularda geliştirdikleri iş birlikleri güvenliğin sağlanmasında etkin rol oynamaktadır. İş birlikleri ve anlaşmalardaki taraflar üretici, tüketici ve transit ülkelerden oluşmakta ve taraflar için enerji güvenliğinin sağlanmasında etkili olmaktadır. Enerjinin çoğu zaman jeopolitik ortamı tehlikeye atacağı düşünülse de iş birlikleri ile tüm tarafları kazançlı çıkarmaktadır. Böylece karşılıklı bağımlılık istikrarı sağlarken devletlerin çıkarları doğrultusunda istişare etmelerini de sağlamaktadır.¹⁷¹

2.5.3. Coğrafi Unsurlar

Enerji kaynağının bulunduğu yer, tüketiciye olan mesafesi, rezerv büyüklüğü gibi faktörler enerji güvenliğinde etkili olan coğrafi unsurlardır.¹⁷² Enerji güvenliği çerçevesinde bir ülkenin nakil ağ güvenliği, enerjinin iletimi ve terör saldırısı tehdidi önemlidir. En fazla tüketilen enerji kaynaklarından petrol ve doğal gazın iletimi farklılık göstermektedir. Petrol, deniz yolu aracılığı ile taşınması durumunda daha uygun maliyet oluşturmaktadır. Ancak doğal gazın deniz yolu ile taşınması için öncelikle LNG haline getirilmesi daha sonrasında ise tekrar gaz haline gelmesi gerekmektedir. Dolayısıyla petrolün deniz yolu ile iletimi daha makul olurken, doğal gazın boru hatları ile taşınması gerekmektedir. Buna ek olarak, petrolün deniz yolu ile taşınması esnasında meydana gelen kazalar sonucu oluşan çevre felaketleri dolayısıyla petrolün deniz yolu yerine boru hatları ile taşınması enerji güvenliği açısından gerekli görülmektedir. Boru hatları ile taşınan enerji; maliyetin düşmesine, çevresel tehlikelerin azalmasına ve tasarruf yapılmasına olanak sağlamaktadır.

Coğrafi unsurda etkili olan farklı nakil güzergâhı kullanımı ve bu güzergâhların çeşitlendirilmesi, enerjiyi tüketen ülkelerin başka tedarikçilere de erişimini sağladığından enerji güvenliğini artırmaktadır. Enerji naklinde çeşitli seçeneklerin ortaya çıkması kesintisiz enerji sağlanması açısından önemlidir.

Coğrafya unsurunda çevre ve iklim, özellikle küresel ısınma ile birlikte daha mühim bir konu haline gelmiştir. Ülkelerin gelişmişlik seviyeleri ile ekonomileri, çevre hassasiyetleri konusundaki reaksiyonlarına yansımaktadır. Gelişmiş ülkeler doğayı tehdit eden kirliliğe karşı önlem ve çözüm arayışına girerken, gelişmekte olan ülkeler ise sanayileşmeye önem

¹⁷¹ Filippou Proedrou, “Re-conceptualising the Energy and Security Complex in the Eastern Mediterranean”, *Cyprus Review* 24/2 (Ocak 2012), 16-17.

¹⁷² Erdal - Karakaya, “Enerji Arz Güvenliğini Etkileyen Ekonomik, Siyasi ve Coğrafi Faktörler”, 129.

vermektedir. Gelişmiş ülkeler, sanayileşme ile ekonomilerini kalkındırmış ancak yaşanan çevre tahribatı sonrası onarma çabası içerisinde girmiştir. Gelişmekte olan ülkelerde ise öncelik ekonomi ve işsizlik başta olmak üzere diğer sosyoekonomik alanlara kayarak çevre göz ardı edilmiştir. Ancak küresel ısınma dolayısıyla yaşanan iklim değişikliği, çevreye verilmesi gereken öneme dikkat çekmiştir. Bu doğrultuda devletler, enerjide sürdürülebilirliğin sağlanması için çevre politikalarına önem vermektedir.¹⁷³

Sonuç olarak enerji güvenliği hem talep hem arz güvenliğini içine alarak, enerjinin üreticiden güvenli güzergâhla tüketiciye ulaşmasını ifade eder. Enerji güvenliği ekonomi, siyasi ve coğrafi unsurlardan oluşan geniş bir kavramdır. Buna istinaden enerji güvenliğinin artırmak için enerjide yönetimin sağlanması, altyapı ve Ar & Ge çalışmalarının desteklenmesi, fiyat dalgalanmaları için önlemler alınması ve verimliliğin artırılması gerekmektedir.¹⁷⁴

Enerji güvenliğinde; üretici ve tüketici ülkeler arasındaki bağımlılık, millileşen enerji şirketleri, enerji kaynağına sahip ülkelerin müdahalelere açık olması en önemli güvenlik risklerini oluşturmaktadır.¹⁷⁵ Rezerv keşiflerinin azlığı ile maliyetlerinin fazlalığı enerji güvenliğini tehlikeye sokan durumlardır. Enerji güvenliğinin yeterli şekilde sağlanamaması petrol, doğal gaz ve elektrik kesintilerine neden olarak hem ekonomiye hem de toplumlara zarar vermektedir.¹⁷⁶ Enerji güvenliğinin sağlanamadığı ve güvenliğin tehlikeye girdiği durumlardan küresel düzeyde etkilenilmektedir. Enerji güvenliğinin tehlikeye girdiği bir ülkenin algısal operasyonlar ile itibarı düşürülmekte, daha sonra yaptırım ve ambargolar uygulanmakta, son olarak anlaşmaya varılamadığı durumda çatışma çıkmaktadır.¹⁷⁷ Dolayısıyla enerji güvenliğini tehdit eden unsurlara karşı tedbirler alınmalı ve güvenliği artırıcı stratejiler geliştirilmelidir. Güvenliğin sağlanması ülke içinde ekonomik avantajlar yaratırken uluslararası sistem açısından devletlerin ilişkilerini geliştirmektedir. Bu durum devletlerarası iş birlikleri ve yatırımların önünü açmaktadır.

Enerji güvenliği, Covid-19 salgınıyla başlayan kapanmalar sonucu petrol ve gaz piyasalarında eksilere düşen fiyat şokları ile sınanmış; 2022 yılında sıcak çatışmaya evrilen Rusya-Ukrayna gerginliğinin sonucu tepe noktasına ulaşan enerji krizi ve peşine takılan tahıl krizi ile halen küresel politika gündemini belirleyen en önemli konu olmaktadır. Bu doğrultuda

¹⁷³ Erdal - Karakaya, “Enerji Arz Güvenliğini Etkileyen Ekonomik, Siyasi ve Coğrafi Faktörler”, 132-133.

¹⁷⁴ Erdal - Karakaya, “Enerji Arz Güvenliğini Etkileyen Ekonomik, Siyasi ve Coğrafi Faktörler”, 115.

¹⁷⁵ Erkal, “Enerji Güvenliğine Yönelik Tehditler Ve Enerji Güvenliği Politikalarındaki Değişim”, 69.

¹⁷⁶ Paravantis vd., “A Geopolitical Review of Definitions, Dimensions and Indicators of Energy Security”.

¹⁷⁷ Beril Tuğrul, “Enerji Güvenliğinin Ekonomiye ve Uluslararası Güvenliğe Etkisi”, *TASAM* (Erişim 2 Nisan 2023).

önemli enerji ihracatçısı ve ithalatçısı ülkelerin de yer aldığı Arktik Bölge'ye enerji kapsamında duyulan ilgi ve merak artmıştır. Aynı zamanda bölgede jeopolitik değişikliğe etkisi olan iklim değişikliği ile enerji güvenliği arasında ilişki bulunmaktadır. İklim değişikliği, su mevcudiyetiyle petrol ve doğal gaz aramalarında permafrostun istikrarını etkileyerek enerji güvenliği tehdidi sunabilir.¹⁷⁸ Bu doğrultuda küresel iklim değişiklikleri küresel bir problem, enerji güvenliği ise öncelikli olarak ulusal bir meseledir.¹⁷⁹ Buna binaen, ulusal çıkarlar doğrultusunda konjonktüre uygun olarak enerji güvenliğini artıran ve değişikliklere uyum sağlayabilen ülkelerin avantajlı çıkacağı yadsınamaz bir gerçektir.

¹⁷⁸ Aleh Cherp vd., *Energy and Security*, 333.

¹⁷⁹ Aleh Cherp vd., *Energy and Security*, 333.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: ARKTİK BÖLGE'DE İŞ BİRLİKLERİ VE SORUNLAR

3.1 Arktik Bölge İş Birlikleri

Fosil yakıt rezerv kaynaklarının keşfi ve yeni deniz rotalarının oluşması, Arktik Bölge'nin jeopolitik önemini artırmıştır. Bu durum bölgede çıkar, güç ve hâkimiyet yarışı ile çatışma potansiyeli barındırır da bölge/bölge dışı ülkelerin birbirleriyle olan karşılıklı bağımlılığını güçlendirerek kazan-kazan ilişkisiyle iş birliklerine zemin oluşturmaktadır. Ülkelerin stratejik amaçlarla gerçekleştirdiği/gerçekleştireceği iş birlikleri; çevresel, ticari ve bilimsel çalışmalarda yanında; siyasi ve hukuki anlaşmaların yapılmasının da önünü açmaktadır. Anlaşmaların yapılmasını sağlayan en önemli kurumsal yapı Arktik Konsey ile birlikte; Nordik Konsey ve Barents Avrupa Arktik Konseyi, Arktik Bölge'de sürdürülebilir ve istikrarlı düzene destek olan diğer kurumsal yapılardır.

Arktik Bölge'deki iş birlikleri sadece bölge ülkeleri için değil, sahip olunan ticaret potansiyeli ve çevresel kaygılar doğrultusunda küresel anlamda önem teşkil etmektedir. Bu bağlamda Çin, bölgede en etkin iş birlikleri gerçekleştiren bölge dışı ülkedir. Konjonktüre göre küresel bir güç olmak için kaynaklara sahip olmanın tek başına yeterli olmadığı; potansiyel kaynakların keşfi, çıkarılması, işletilmesi ve son tüketiciye ulaşım ve dağıtım için teknolojiye ve finansa ihtiyaç vardır. Bu durum teknoloji üretmenin, devletlerin çıkarlarını ve sınırlarını korumadaki önemini gözler önüne sermektedir. Öyle ki Rusya'nın, politik meselelerde nükleer silah kullanma tehdidini öne sürmesi, teknoloji üreten ülkelerin bölgesel ve küresel kural koyma konusundaki baskınlığını göstermektedir. Buna istinaden devletler ya teknolojiyi üretecek ya satın alacak ya da özel sektörler ile ortaklık kuracaktır. Teknolojik üstünlük açısından iş birlikleri, kazan-kazan formülü ile tüm tarafların kazanmasını sağlayacaktır. İş birliğinin olmadığı, başka bir söylemle çatışmanın olduğu bir bölgede sadece bölge ülkeleri değil, çevre ülkeler ve hatta küresel boyutta etki meydana gelecektir. Bu doğrultuda Çin, sahip olduğu teknoloji ile Arktik Bölge'de enerji keşiflerinde, bilimsel araştırmalarda, çevresel ve ekonomik iş birliklerinde rol oynamaktadır. Çin'in Arktik Bölge, Afrika ve diğer bölgelere ideoloji, din, kültür ihraç etmemesi bölgelerdeki iş birliklerinin ve diyalogların gelişmesine fırsat sunmaktadır. Bu durum, Afrika'da zamanla Çin'in Konfüçyüs öğretisi kitapları dağıtması, Çince kitaplar dağıtması, yoga merkezleri açması¹⁸⁰ ile değişiklik yaratmaktadır. Ancak bu durum Arktik Bölge'de geçerli olmamakla birlikte bölgede ekonomi, enerji ve bilimsel araştırma odaklı iş birlikleri devam etmektedir.

¹⁸⁰ Fatma Yıldız, "Çin'in İpek Yolu Projesinde Güney Afrika'nın Önemi", YouTube (1 Şubat 2023).

Arktik Bölge’de Rusya, Çin’in enerji başta olmak üzere yürüttüğü faaliyet ve yatırımlardan rahatsızlık duymuştur. Ancak AB ve ABD tarafından Rusya’ya uygulanan yaptırımları sonrası ülke, tavır değişikliğine giderek Çin ile iş birlikleri kurmaya başlamıştır. Bu durum dönem şartları gereğince atılan bir adım olup, Çin’in finansal gücünü de yansıtmaktadır.¹⁸¹ Arktik Bölge, Çin-Rusya ilişkilerinin gelişmesine katkı sunmaktadır. Bu doğrultuda Putin, Xi Jinping’i “büyük dostu”¹⁸² olarak tanımlamıştır.

Arktik Bölge’de ülkeler, bölge getirilerinden yararlanmak üzere iş birliği yapacak ya da maksimum çıkar ve egemenlik doğrultusunda çatışmaya gidecektir. Ülkeler, bölgedeki kaynakları iş birliği içerisinde barışçıl politikalar ile elde edebilir ya da bu kaynakları birbirlerini yok etme üzerinde de kullanabilirler. Avrupa Birliği’nin kuruluşunda olduğu gibi Arktik Bölge’de de kaynakların birleşimi ile bölgesel bir entegrasyon oluşturulabileceği ifade edilmektedir.

3.1.1. Arktik Bölge’de Konseyler

1987 yılında Gorbaçov’un Murmansk Demeci sonrası Arktik Bölge, iş birlikleri ve diyaloglara açık bir alana dönüşmeye başlamıştır. 1991 senesi Sovyetler Birliği’nin dağılması sonrası konjonktüre göre bölge jeopolitiği askeri meselelerin hakîm olduğu alandan iş birlikleri ve çevresel hassasiyetlerin önem kazandığı bir bölge haline gelmiştir. İlintili olarak ilk kez 1989 yılında Finlandiya’da kutup toplantısı, 1991 yılında ise hükümetler arası bir konferans gerçekleşmiştir.¹⁸³ Konferansın önemi, Arktik Konseye olanak sağlayan bölgede çevresel hassasiyetlerin gelişmesine ve oluşabilecek tehditlere karşı iş birliği içerisinde önlem ve aksiyon alınması amacını taşıyan “Arktik Çevre Koruma Stratejisi”nin kabul edilmesidir.¹⁸⁴ Strateji, 1996 yılında Ottawa Deklarasyonu ile Arktik Konsey halini almıştır. Arktik Konsey, bölge ülkeleri ve Kuzey Kutbu halkının sosyoekonomik refahı, gelişmiş sağlık koşulları ile sürdürülebilir kalkınmasını¹⁸⁵ esas alan, çevresel hassasiyetler ile doğal kaynak ve biyoçeşitliliğin korunmasını hedefleyen hükümetler arası bir forumdur. Konsey’in askeri

¹⁸¹ Anıl Çağlar Erkan - Ayça Eminoğlu, “Grand Strateji Olarak Kuşak ve Yol İnisiyatifinde Arktik: Kutup İpekyolu’nun Çin-Rusya Enerji İş Birliğindeki Rolü”, *Akdeniz İİBF Dergisi* 19 (Ekim 2019), 162.

¹⁸² Mikhail Mettsel, “Putin: Rus-Çin ilişkileri, tarihin en yüksek seviyesinde”, *Sputnik Türkiye* (07 Nisan 2015).

¹⁸³ Limon, *Arktika Jeopolitiği 1: Jeopolitik Durum, Küresel İklim Değişikliği ve Yeni Enerji Havzaları*, 190.

¹⁸⁴ Arctic Council, “The History Of The Arctic Council” (Erişim 22 Nisan 2023).

¹⁸⁵ Government of Canada, “Declaration on the Establishment of the Arctic Council (Ottawa, Canada, 1996)” (Erişim 7 Şubat 2023).

güvenlik meselelerini içermemesi, askeri rekabetin konseydeki iş birliklerinin önüne geçmesine izin vermediğini göstermektedir.¹⁸⁶

Konseyde Arktik Bölge ülkesi olan ABD, Kanada, Norveç, Rusya, İsveç, İzlanda, Danimarka ve Finlandiya daimî üyelerdir. Bölgedeki yerli halkları temsil eden kuruluşların Arktik Konsey daimî katılımcısı olması konseyin en mühim özelliğini oluşturmaktadır.

Tablo 3: Arktik Konsey Daimî Üye Ülkeleri ve Katılımcılar

DAİMİ ÜLKE VE KATILIMCILAR	
Daimi Katılımcılar (6)	Daimi Üye Ülkeler (8)
Inuit Kutup Konseyi (ICC)	ABD
Sami Konseyi (SC)	Danimarka
Rusya Kuzey Yerli Halkları Derneği (RAIPON)	Finlandiya
Uluslararası Aleut Derneği (AIA)	İsveç
Arktika Athabaskan Konseyi (AAC)	İzlanda
Uluslararası Gwich Konseyi (GCI)	Kanada
	Norveç
	Rusya

Kaynak: Arctic Council, “About The Arctic Council”.

¹⁸⁶ Eray Alım, “Arktik Bölgesinde İşbirliği ve Çatışma Arasında Kurulmaya Çalışılan Denge: Rusya Odaklı Bir Değerlendirme”, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 14/39 (Aralık 2021), 240.

Tablo 4: Arktik Konseyi Gözlemci Üyeleri

GÖZLEMCİ ÜYELER			
Arktik Olmayan Gözlemci Ülkeler (13)	Hükümetler Arası ve Parlamentolar Arası Kuruluşlar (13)	Sivil Toplum Örgütleri (12)	Çalışma Grupları (6)
Almanya	ICES	ACOPS	ACAP
Birleşik Krallık	IFRC	AINA	AMAP
Çin	IMO	AWRH	CAFF
Fransa	IUCN	CCU	EPRP
Güney Kore	NCM	IASC	PAME
Hindistan	NEFCO	IASSA	SDWG
Hollanda	NAMMCO	IUCH	
İspanya	OSPAR	IWGIA	
İsviçre	SCPAR	NF	
İtalya	UNDP	OCEANA	
Japonya	UNEP	UARTIC	
Polonya	WMO	WWF	
Singapur	WNC		

Kaynak: Arctic Council, “About The Arctic Council”.

Arktik Konsey’e gözlemci ülkelerin esas rolü konsey çalışmalarını gözlemleyerek katkı sağlamaktır.¹⁸⁷ Gözlemci ülkeler, aksi yönde bir karar verilmedikçe toplantılara katılabilir, proje önerebilir, görüş ve fikirlerini bildirebilirler.¹⁸⁸ Konseyde kararların alınabilmesi için daimî ülke ve katılımcı kuruluşların iştiraki sağlanmalıdır. Bu durum, bölgedeki yerli halkların bölgeyle ilgili alınan kararlardaki rolünü yansıtmaktadır. Arktik Konsey’deki gözlemci ülkeler Arktik Bölgesi dışındaki ülkelerdir. Bu durum, bölge dışı ülkelerin Arktik Bölge’de gelişen jeopolitiğin ve ekonomik potansiyelin farkında olduğunu göstermektedir. Çatışmanın ekonomik çıkarlara zarar verecek olması, aktörleri bölgede var olma mücadelesinde açıkça iş birliklerine yönlendirmiştir. Bu minvalde, Arktik Bölge dışında bulunan gözlemci ülkeler resmi Arktik politikası üretmeye başlamıştır. 2013 yılında Birleşik Krallık kendisini Arktik’te bulunmayan en kuzey ülke olarak nitelendirmiş ve 2018 yılında politikasını geliştirmiştir.

¹⁸⁷ Arctic Council, “Observer Manual For Subsidiary Bodies” (Erişim 8 Şubat 2023).

¹⁸⁸ Arctic Council, “Observer Manual For Subsidiary Bodies”.

Bununla beraber 2013 yılında Almanya ve Güney Kore, 2015 yılında Japonya, 2018 yılında ise Çin Arktik politikası belgelerini yayınlamıştır.¹⁸⁹

Arktik Konseyi'nde daimî sekreterlik 2013 yılında faaliyete geçmiştir. Arktik Konsey Sekreterliği'nin (ACS- The Arctic Council Secretariat) görevi idari operasyonlara yardım etmektir. Bu doğrultuda kayıtların saklanması, katılımcı – üye- çalışma gruplarına hizmet sağlanması, toplantılar düzenlenmesi ve iletişimin sağlanması sekretaryanın görevidir.¹⁹⁰

Arktik Konsey'in bütçesi bulunmamaktadır. Bildiri ile kurulan ve forum olan Arktik Konsey'in hukuki bağlayıcılığı da bulunmamaktadır. Ancak konsey, üye ülkeler arasında bağlayıcılığı bulunan üç anlaşmaya imza atılmasına katkı sağlamıştır. Bu anlaşmalar; “*Arktik Arama ve Kurtarma Sözleşmesi (2011)*, *Arktika'da Deniz Petrol Kirliliğine Hazırlıklı Olma ve Müdahale Konusunda İşbirliği Anlaşması (2013)*, *Uluslararası Arktik Bilimsel İşbirliğini Artırma Anlaşması (2017)*” dır.¹⁹¹ Konseyin görüş ve önerilerini uygulamak devletlerin kendi seçimleridir.¹⁹² Arktik Konsey'in yasal bağlayıcılığı olmaması, konseyle ilgili bir noksanlık olarak yorumlanmaktadır. Ancak hukuki bağlayıcılığı olmayan konseyin, bağlayıcılığı olan anlaşmalara olanak sunması, konseyin öneminin yadsınamaz bir gerçeğidir.

Arktik Konseyi bilimsel, çevresel ve toplumsal konularda iş birlikleri sağlamaktadır. 2019-2021 yılları Arktik Konsey dönem başkanı olan İzlanda, Biyoekonomi Projesi ile çevre ve iklim konularıyla ilgilenmiş, ayrıca toplumsal cinsiyet eşitliği gibi toplumsal meselelerle ilgili çalışmalarını sürdürmüştür.¹⁹³

Arktik Konsey girişimleri ile Arktik Ekonomi Konseyi (AEC) kurulmuştur. AEC, bölgedeki ekonomik çıkarlara önem vererek kalkınmaya destek olsa da bölgesel bir entegrasyon niteliği taşımamaktadır.¹⁹⁴

Arktik Konsey; üye ülkeler, gözlemci ülkeler, STK, yerel halk kuruluşları, çalışma grupları ile bölgede en ciddi iş birliği gerçekleştiren yapıdır. Konsey sayesinde bölgedeki sorunlara ortak iş birlikleri ile çözüm aranmaya çalışılmakta ve bu doğrultuda bölgede devletlerin birbirine karşı güveni artmaktadır. Konsey bölgede bilimsel, ekonomik, çevresel

¹⁸⁹ Seriy Sezen, “Çin Arktika'da: Arktika İpek Yolu”, *Mülkiye Dergisi* 45/2 (Haziran 2021), 391.

¹⁹⁰ Arctic Council, “Arctic Council Secretariat” (Erişim 8 Şubat 2023).

¹⁹¹ Hasan Fatih Seval, “Arktik Bölge'de Uluslararası Siyasi Düzen: Teorik Bir Yaklaşım”, *Akdeniz İİBF Dergisi* 19 (Ekim 2019), 6.

¹⁹² Seval, “Arktik Bölge'de Uluslararası Siyasi Düzen: Teorik Bir Yaklaşım”, 6.

¹⁹³ Kavas, “Soğuk Savaş Sonrası Arktika Bölgesi Jeopolitiği ve Bölgesel İş Birliği Potansiyeli”, 36.

¹⁹⁴ Selçuk Demirkılıncı, *Bölgeselcilik Çalışmaları Çerçevesinde Arktika'nın Politik Bir Bölge Olarak Tanımlanışı ve Arktika Bölgeselcilliği* (Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 56.

birçok konuda derinleşen ortaklıklar ile barışçıl ortama katkı sunmaktadır. Aynı zamanda küresel ısınma nedeniyle yakın gelecekte aldığı kararlar dolayısıyla bölgesel olmaktan ziyade küresel bir nitelik kazanma potansiyeline sahiptir.¹⁹⁵ Konsey, açıkladığı Arktik Vizyonu'nda¹⁹⁶ uluslararası hukuk temelinde iş birlikleriyle barış ve istikrarı amaçladıklarını belirtmiştir.

Bölgede Arktik Konsey ile birlikte iş birliklerine olanak sağlayan diğer bir konsey Barents Avrupa-Arktik Konseyi'dir. Konsey, 1993 yılında Kirkenes Deklarasyonu¹⁹⁷ ile kurulmuştur. Konsey, hükümetler arasında Barents Avrupa-Arktik Konseyi (Barents Euro-Arctic Council- BEAC), bölgeler arasında ise Barents Bölgesel Konseyi (Barents Regional Council- BRC) olarak iki kısımda başlatılmıştır.¹⁹⁸ Konseyin amacı sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak, bölgedeki toplumların iş birliği ve temasını sağlamak, iş birlikleri ile Arktik ve Avrupa'da barış ve güvenliğe fayda sağlamaktır. Barents bölgesi, Soğuk Savaş döneminde askeri faaliyetlere maruz kalmıştır. Bölgede tehdit ve gerilimlerin azalarak istikrara kavuşması sonrası, iş birlikleri ile toplumda birlik olma bilinci yaratılmak istenilmiştir.¹⁹⁹

Barents Avrupa-Arktik Konseyi üyeleri Rusya, İsveç, Norveç, Danimarka, Finlandiya, İzlanda ve Avrupa Komisyonu'dur. Ülkelerin dönem başkanlıkları iki yılda bir değişmektedir. Konseyde 2021-2023 dönem başkanlığı yapan Finlandiya, temel amaçlarının sürdürülebilir kalkınma, temiz çevre, iletişim, lojistik ve nakliye olduğunu vurgulamaktadır. Finlandiya, Barents bölge geleceği için özel olarak gençlere odaklandığını ve gençlerin bölgede kilit rol oynadığını açıklamaktadır. Bununla beraber, Arktik Bölge'deki komşulukların geliştirilmesi, barış, istikrar ve iş birliklerinin artırılarak gerilimin düşürülmesi, Finlandiya dış politikasının birincil gündemini oluşturmaktadır.²⁰⁰

¹⁹⁵ Kavas, "Soğuk Savaş Sonrası Arktika Bölgesi Jeopolitiği ve Bölgesel İş Birliği Potansiyeli", 39.

¹⁹⁶ Arktik Council, "International Cooperation In The Arctic" (Erişim 8 Şubat 2023).

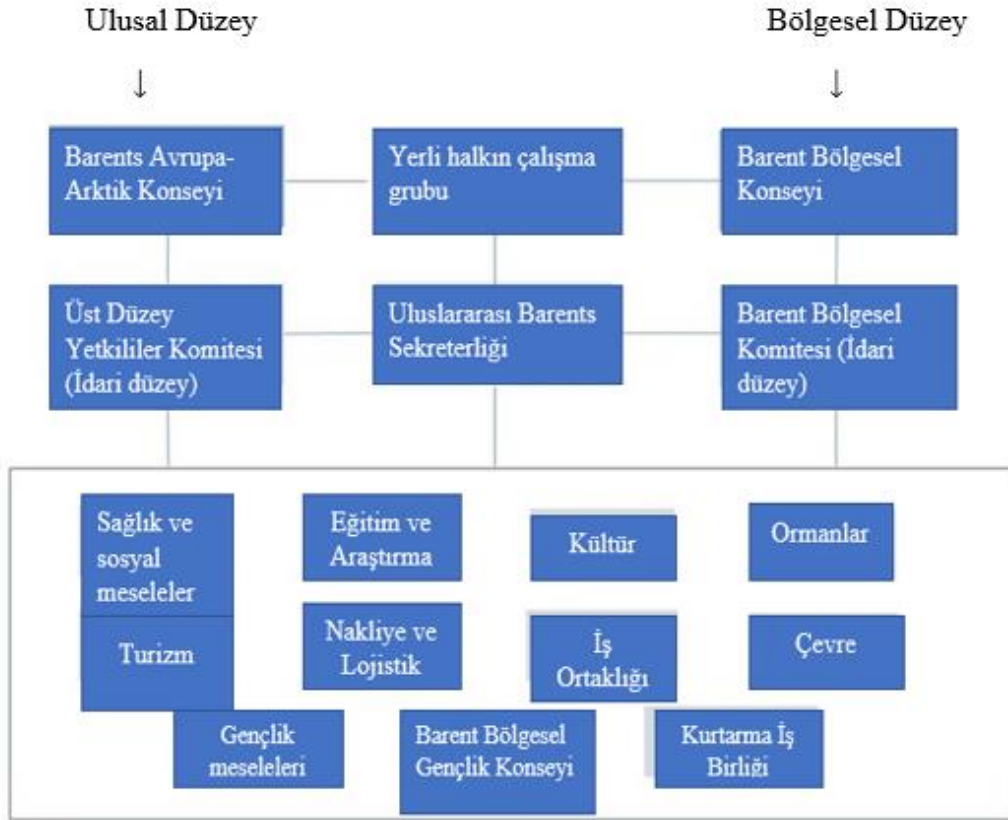
¹⁹⁷ European External Action Service, "Barents Euro-Arctic cooperation: Joint Statement of the European Union, Finland, Denmark, Iceland, Norway and Sweden on suspending activities with Russia" (Erişim 9 Şubat 2023).

¹⁹⁸ The Barents Euro-Arctic Council, "Cooperation in the Barents Euro-Arctic Region" (Erişim 9 Şubat 2023).

¹⁹⁹ The Barents Euro-Arctic Council, "Cooperation in the Barents Euro-Arctic Region".

²⁰⁰ The Barents Euro-Arctic Council, "Chair 2021-2023: Finland" (Erişim 9 Şubat 2023).

Tablo 5: Barents İş Birliğinin Organizasyon Yapısı

Kaynak: The Barents Euro-Arctic Council, "Working Groups".

Bölgenin yerli halkları olan Sami, Nenets ve Vepsianlar'ın temsilcileri Yerli Halkların Çalışma Grubu'ndaki (Working Group of Indigenous Peoples-WGIP) iş birliklerinde rol oynamaktadır. Yerli halklar, resmi bir davet olmaksızın idari düzeydeki toplantılara katılmaktadır.

Çalışma grupları çevre, nakliye, kurtarma, sağlık gibi birçok alanda bölgesel iş birliğini artırmak istemektedir. Bununla ilintili olarak,

- Küresel anlaşmalar çerçevesinde doğayı koruma ve iklim değişikliği başta olmak üzere çevreyi esas alan meselelerde Çevre Çalışma Grubu (Working Group on Environment -WGE),²⁰¹
- İstihdamı teşvik etmek, turizm faaliyetleri ve gelirini artırmak için Turizm Çalışma Grubu (The Working Group on Tourism),²⁰²
- Eğitimi teşvik eden, 14 üniversite ve 1 araştırma biriminden oluşan Eğitim ve Araştırma Çalışma Grubu (Working Group on Education and Research -WGER),²⁰³
- Sağlık ve sosyal refah için uzmanlar tarafından oluşan Sağlık ve ilgili Sosyal Konular Çalışma Grubu²⁰⁴ oluşturulmuştur. Bölgede birçok çalışma grubu iş birlikleri ile istikrar, sürdürülebilir kalkınma ve Avrupa entegrasyonunu sağlamaya çalışmaktadır.

Arktik Bölge'deki bölgesel iş birliğini geliştiren bir diğer konsey ise Nordik Konsey'dir. Nordik Konsey; İsveç, Norveç, Danimarka, Finlandiya, İzlanda, Grönland, Faroe Adaları ve Aland'ı kapsamaktadır. 1952 yılında kurulan konseyin kurucu üyeleri Norveç, İsveç, İzlanda ve Danimarka'dır. 1955 yılında Finlandiya, 1970'de Aland ve Faroe Adaları, 1984'de Grönland konseye katılmıştır.²⁰⁵ Nordik Konseyi parlamentolar arası, Nordik Bakanlar Konseyi ise hükümetler arası iş birliğini sağlayan bir forumdur.²⁰⁶

20 Ağustos 2019 tarihinde Nordik Konsey bakanları 2030 iş birliği vizyonlarını açıklamıştır.²⁰⁷ Bölgeyi dünyada en sürdürülebilir ve entegre bölgesi haline getirmek birincil hedeftir.²⁰⁸ Nordik iş birliği sağlık, eğitim, çevre, enerji arzı gibi birçok farklı meseleyi kapsamaktadır.²⁰⁹ Konsey; yerli halkın refahı, sosyokültürel gelişim, Kuzey Kutbu'nun ve

²⁰¹ The Barents Euro-Arctic Council, "Environment" (Erişim 9 Şubat 2023).

²⁰² The Barents Euro-Arctic Council, "Tourism" (Erişim 9 Şubat 2023).

²⁰³ The Barents Euro-Arctic Council, "Education and Research" (Erişim 9 Şubat 2023).

²⁰⁴ The Barents Euro-Arctic Council, "Health and Social Issues" (Erişim 9 Şubat 2023).

²⁰⁵ The Nordic Council, "The Nordic Council" (Erişim 9 Şubat 2023).

²⁰⁶ The Nordic Council, "Official Nordic co-operation" (Erişim 9 Şubat 2023).

²⁰⁷ The Nordic Council, "Official Nordic co-operation".

²⁰⁸ The Nordic Council, "Official Nordic co-operation".

²⁰⁹ The Nordic Council, "Nordic co-operation in the Arctic".

biyoçeşitliliğin korunmasını amaçlamaktadır. 2018-2021 Arktik için Nordik Ortaklıkları Projesi'nde (Nordic Partnerships for the Arctic) Nordik ülkelerinin Arktik Bölge'nin bir parçası olduğu vurgulanmıştır.²¹⁰ Ortak gelecek fikrini dile getiren konsey, Arktik Bölge'deki istikrarlı gelişimin devamı için Nordik ülkelerin sorumlu olduğunu ifade etmiştir.

Arktik Bölge'de kalıcı barış, istikrar, sürdürülebilir kalkınma ve refahın sağlanması amacıyla iş birlikleri yapılmaktadır ve yapılmaya devam edecektir. İş birlikleri, devletlerin bölgede elde etmek istedikleri çıkarları sağlayarak tüm tarafların kazanmasını, devletlerin uzlaşmasını ve Arktik Bölge'nin çatışmasız bir alan olarak kalmasını desteklemektedir.

3.1.2 Çin Halk Cumhuriyeti'nin Bölge Ülkeleri ile İş Birlikleri

Arktik Bölge'nin sahip olduğu enerji potansiyelinin anlaşılması üzerine bilimsel araştırma, yatırım ve anlaşmalar yapılarak bölgede diyalog ve ilişkiler geliştirilmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda Arktik Bölge ülkesi olmayan ancak iş birliklerinde etkin rol oynayan en önemli ülke Çin Halk Cumhuriyeti'dir. Başka bir deyişle Çin hem bölgeden uzak hem de bölgenin içerisinde olan bir ülkedir.²¹¹ Ekonomik bir güç olarak küresel sistemde ön plana çıkan Çin'in bölgede etkin şekilde var olma çabasının nedenleri; gelişen ekonomi, teknoloji ve nüfus ile enerjiye daha fazla ihtiyaç duyması, enerji kaynaklarını çeşitlendirerek enerji arzını artırma, Çin Rüyası politikası ile yönetime katılma ve süper güç olma isteği, yeni deniz rotaları ile pazarlara daha kolay ve ucuz ulaşım sağlama, bölgedeki balıkçılık, turizm, fosil yakıt ve madenlerden çıkar sağlama isteğidir. Ayrıca Arktik Bölge'de önemli ticaret ve nakliye yollarının bulunması, Çin ekonomisinin küresel taşımacılığa bağlı olmasına paralel olarak avantaj sağlamaktadır.

Çin'in bölgede stratejisini geliştiren en önemli aracı bilimsel araştırmalardır. Bilimsel araştırmalar, bölge hakkında bilgi toplanılması ve bu bilgiler doğrultusunda aksiyon alınmasını sağlamaktadır. Dolayısıyla bilimsel araştırmaların ekonomik ve ticari amaçlardan ayrı olmadığı yadsınamaz bir gerçektir.²¹² Bilimsel araştırmalar, yumuşak gücün sağladığı iş birliği avantajları ile bölge geleceği için rol oynama etkisine sahiptir. Bu doğrultuda Çin, bilimsel araştırmaların sağladığı iletişimi kullanmaya çalışmaktadır. Aynı zamanda Çin'in sahip olduğu

²¹⁰ Nordic Council of Ministers, "Nordic Partnerships for the Arctic – an introduction to ongoing projects 2018–21" (Erişim 9 Şubat 2023).

²¹¹ Burak Şakir Şeker, "Hidrokarbon Yarışı veya Yeşil Enerjiye Geçiş Senaryosu: Arktik Okyanusu Örneği", *TASAM* (Erişim 14 Aralık 2022).

²¹² Sezen, "Çin Arktika'da: Arktika İpek Yolu", 401.

sermaye birikimi ile bölgedeki altyapı ihtiyacına katkı sunabilecek olması²¹³ (Afrika’da olduğu üzere) bölgedeki varlığını desteklemektedir.

Bölge dışı ülke olarak iş birliklerinde etkin rol oynayan Çin, ulaşmak istediği ekonomik ve politik hedeflerinde Arktik Bölge getirilerinden yararlanmak istemektedir. Bu doğrultuda barış, karşılıklı yarar, iş birliği ve kalkınma kavramlarını esas almaktadır.²¹⁴ Çin, bölgedeki ilişkilerinin karşılıklı saygı çerçevesinde, sürdürülebilir faaliyetlerle ve kazan- kazan ilkesince desteklenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Özetle Çin, uyguladığı strateji ile ulusal çıkarlarını gözetmektedir. Aynı zamanda Bir Kuşak Bir Yol Girişimi ile karşılıklı bağımlılık ve iş birlikleri doğrultusunda birbirine bağlı güçlü bir ağ oluşturmak istemektedir.²¹⁵

Çin, Arktik Bölge’deki en etkin ülkelerden biri olan Rusya ile ilişkilerini geliştirmektedir. Rusya, uygulanan batı yaptırımları dolayısıyla, Çin ise ihtiyaç duyduğu enerjiyi ithal edebilmek üzere Rusya ile ilişkilerine önem vermiştir. Rusya’nın Gazprom, Lukoil, Novatek, Rosneft²¹⁶ gibi şirketlerine uygulanan yaptırımlar, projelere finansman sağlanmasını engellemiştir. Buna istinaden artan enerji talebi ve finansman gücü ile Çin, Rusya’nın Arktik Bölge’de önemli bir ortağı haline gelmiştir. Böylece her iki devlette kazan-kazan prensibi ile hareket etmiştir.

Çin, bölge ülkesi olmaması nedeniyle Arktik Bölge’de egemenlik iddia edemeyecektir. Ancak Çin’in Arktik Bölge’de hukuki statü açısından mühim olan Svalbard Anlaşması’na taraf olması, Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi’ni (BMDHS) imzalaması, Arktik Konsey’de gözlemci ülke olması bölgedeki varoluşunu zemine oturtmaktadır. Aynı zamanda Çin, Arktik Bölge’nin tüm insanlık için müşterek bir sorun olduğunu belirterek bölgedeki varlığını kabul ettirmek istemektedir.²¹⁷ Çin, 13. Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda kutup alanlarında, derin denizlerde, havacılık ve internet konularında uluslararası kural koymada etkin olacaklarını belirtmiştir.²¹⁸ Buna istinaden Arktik Bölge’de iş birliğine dayalı gözlem

²¹³ Sezen, “Çin Arktika’da: Arktika İpek Yolu”, 403.

²¹⁴ The State Council The People’s Republic of China, “Initiative offers road map for peace, prosperity” (Erişim 24 Şubat 2023).

²¹⁵ Haluk Karadağ, “Enhancing Economic Security of China Through the Strategic Cooperation in The Arctic: The Polar Silk Road Initiative”, *Doğu Asya Araştırmaları Dergisi* 4/8 (Haziran 2021), 25.

²¹⁶ Rehman, “Changing Contours of Arctic Politics and the Prospects for Cooperation between Russia and China”.

²¹⁷ Sezen, “Çin Arktika’da: Arktika İpek Yolu”, 407.

²¹⁸ The 13th Five- Year Plan For Economic And Social Development Of China, çev. Compilation and Translation Bureau, Central Committee of the Communist Party of China (China: Central Compilation & Translation Press).

istasyonu kurmak, buz kırıcılar geliştirmek, kutup koşullarına uygun teknoloji geliştirmek, deniz meteorolojisi ile ilgili araştırmaları güçlendirmek isteğini kamuoyuna duyurmuştur.²¹⁹

Çin, Arktik Bölge’de ikili ilişkilerini iş birlikleri ve yatırımlar ile desteklemektedir. Bu doğrultuda Norveç ile serbest ticaret anlaşması (STA) çerçevesinde mal ve hizmet ticareti sağlama, gümrük prosedürlerini kolaylaştırma ve anlaşmazlıkların çözümü noktasında toplantılar düzenlemektedir. Norveç ve Çin, STA ile ticareti artırmak, Covid-19 salgını ile müşterek mücadele etmek, ekonomik büyümeyi sağlamak gibi birçok ortak hedefi gerçekleştirmek istemektedir.²²⁰

Arktik Bölge ülkelerinden olan İzlanda, bölgeye geçişi sağlayan yola sahiptir. Geçişin stratejik öneminin farkında olan İzlanda, bu durumu doğru yönetmek istemektedir. Bu doğrultuda Çin ile 1 Temmuz 2014’de yürürlüğü giren bir serbest ticaret anlaşması imzalamıştır. Bu STA, her iki ülkede de mal, hizmet ve yatırım başta olmak üzere iş birliklerini artırmıştır.²²¹ İzlanda’nın Çin ile imzaladığı STA, Çin ile bir Avrupa ülkesi arasında imzalanan ilk serbest ticaret anlaşması olması²²² hasebiyle büyük önem arz etmektedir. Ayrıca İzlanda’nın sahip olduğu petrol ve gaz arama alanlarından biri olan Dreki, Çinli China National Offshore Oil Corporation şirketi ile işletilmektedir.²²³ Keşiflerin yapılabilmesi için Çin’e liman ayrılmıştır.

Çin, Finlandiya ile iş birlikleri yürütmektedir. Finlandiya ve Estonya arasında denizaltı tüneli oluşturmak istenmiştir.²²⁴ Çin’in finanse edeceği bu tünel sayesinde Arktik koridora direkt bağlanılarak Asya-Avrupa ticaretinde ivme kazanılacaktır. Çin ise bu bağlantı ile Arktik Bölge nakliye yollarını kullanarak avantaj elde edecektir.²²⁵

Çin, Rusya ile 16 Temmuz 2001 tarihinde İyi Komşuluk ve Dostane İş Birliği Anlaşması imzalamıştır.²²⁶ Anlaşma gereğince her iki devlet birbirlerinin iç işlerine karışmama, toprak bütünlüğüne saygı duyma ve ekonomi, ticaret, enerji gibi çeşitli konularda iş birliği yapma

²¹⁹ The 13th Five- Year Plan For Economic And Social Development Of China.

²²⁰ Ministry of Commerce People’s Republic of China, “China and Norway will complete the FTA negotiations as soon as possible” (Erişim 11 şubat 2023).

²²¹ Ministry of Commerce People’s Republic of China, “China and Iceland hold the fourth meeting of the Joint FTA Committee”.

²²² Government of Iceland, “Free Trade Agreement between Iceland and China” (Erişim 11 şubat 2023).

²²³ Tutan - Arpalier, “Uluslararası İlişkilerde Yeni Rekabet Alanı Olarak Arktik”, 34.

²²⁴ Reuters, “Three Chinese Companies to Build Tallin-Helsinki Tunnel” (12 Temmuz 2019).

²²⁵ Tutan - Arpalier, “Uluslararası İlişkilerde Yeni Rekabet Alanı Olarak Arktik”, 48.

²²⁶ Ministry of Foreign Affairs of The People’s Republic of China, “Treaty of Good-Neighborliness and Friendly Cooperation Between the People’s Republic of China and the Russian Federation” (Erişim 11 şubat 2023).

konusunda anlaşmışlardır.²²⁷ Anlaşma sonrasında Çin ve Rusya ticari ilişkileri artarak devam etmiştir. Özellikle Rusya'nın Kırım'ı ilhakı, Ukrayna'daki ayrılıkçıları desteklemesi ve Ukrayna Savaşı dolayısıyla Avrupa ve ABD tarafından Rusya'ya yaptırımlar uygulanmıştır. Bunun üzerine Rusya, enerji konusunda Çin ve diğer Asya ülkelerine yönelmiştir. 2022 senesi Rusya-Çin ticareti yaklaşık %30 artarak en yüksek seviyeye ulaşmıştır.²²⁸ Çin'den Rusya'ya gerçekleşen ihracat 2022 senesinde bir önceki yıla göre yaklaşık %13, Rusya'dan Çin'e gerçekleşen ihracat ise %43,3 artmıştır.²²⁹ Buna ek olarak, Kasım 2022 tarihinde Çin ve Rus kuvvetlerinin ortak gerçekleştirdiği hava devriyesi, Soğuk Savaş sonrasında her iki devletin birbirinin hava alanlarına indikleri ilk devriyedir.²³⁰ Bu durum, iki ülkenin sadece ekonomik değil, askeri alanda da gelişen iş birliğini yansıtmaktadır.

Çin ve Rusya arasında gerçekleşen enerji iş birlikleri bulunmaktadır. Sibirya'nın Gücü Boru Hattı, Yamal LNG ve Doğu Sibirya-Pasifik Okyanusu petrol boru hattı²³¹ en önemli enerji iş birliklerini oluşturmaktadır. Sibirya'nın Gücü Boru Hattı, 2 Aralık 2019 tarihinde tamamlanarak²³² Rusya- Çin arasındaki ilk doğal gaz boru hattı olma özelliğine sahiptir.²³³ 3000 km'lik boru hattı aracılığıyla Rusya'dan Çin'e doğal gaz iletimi sağlamaktadır. Doğu Sibirya-Pasifik Okyanusu Boru Hattı ise iki ülkeyi birleştiren ilk petrol boru hattıdır. Bu hat öncesinde demiryolu ile sağlanan petrol sevkiyatı, Doğu Sibirya-Pasifik Okyanusu Boru Hattı sayesinde petrol ticaretinin yükselmesine sebep olmuştur. İki ülke arasındaki petrol ticareti İyi Komşuluk ve Dostane İş Birliği Anlaşması'na dayanmaktadır.²³⁴ Yamal LNG ise doğal gazın üretimi, sıvılaştırılması ve nakliyesini içine alan bir projedir.²³⁵ Arktik Bölge'de Yamal Yarımadası'ndan Avrupa ve Asya pazarlarına LNG sevkiyatı sağlamaktadır. Batı yaptırımları dolayısıyla projede Rus doğal gaz üreticisi şirketi olan Novatek, Çin ve Japon devlet bankalarından kredi alarak projeyi devam ettirmeye çalışmıştır. Rus Novatek şirketi %80'lik hissesinin %20'sini CNPC şirketine, %9,9'unu Silk Road Fund'a satarak projede %50,1 hisseye sahiptir.²³⁶ 2018 yılında ilk doğal gaz sevkiyatı Kuzey Deniz Rotası üzerinden gerçekleştirilen

²²⁷ Ministry of Foreign Affairs of The People's Republic of China, "Treaty of Good-Neighborliness and Friendly Cooperation Between the People's Republic of China and the Russian Federation".

²²⁸ *Sputnik Türkiye*, "Rusya ile Çin arasındaki ticaret hacminde rekor kırıldı" (13 Ocak 2023).

²²⁹ *Sputnik Türkiye*, "Rusya ile Çin arasındaki ticaret hacminde rekor kırıldı".

²³⁰ Joseph Webster, "China-Russia Relations: 4 Takeaways From 2022", *The Diplomat* (4 Ocak 2023).

²³¹ Çevik - Durukan, "Çin'in Kuzey Kutbu'na Olan İlgi: Kutup İpek Yolu", 259.

²³² Çiğdem Şahin - Kamil Nuriyev, "Rusya'da Enerji Sanayisinin Gelişimi ve Günümüzde Rus Enerji Stratejisi", *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi* 4/4 (Ekim 2021), 67.

²³³ *BBC News Türkçe*, "Rusya-Çin doğalgaz boru hattı açıldı, Sibirya'nın Gücü yılda 38 milyar metreküp gaz taşıyacak" (02 Aralık 2019).

²³⁴ Şahin - Nuriyev, "Rusya'da Enerji Sanayisinin Gelişimi ve Günümüzde Rus Enerji Stratejisi", 67.

²³⁵ Yamal LNG, "About The Project".

²³⁶ Çevik - Durukan, "Çin'in Kuzey Kutbu'na Olan İlgi: Kutup İpek Yolu", 259.

projede sevkiyat 19 günde tamamlanmıştır. Bu sevkiyatın Kuzey Deniz Rotası yerine Süveyş Kanalı'nda gerçekleştirilmesi halinde 16 gün daha fazla zaman olarak 35 günde tamamlanması söz konusu olacaktır.²³⁷ Yamal LNG, hem Rusya- Çin ilişkilerini genişletmesi hem de Çin'in Arktik Bölge'de güçlü bir katılımcı olarak bulunmasına katkı sağlaması açısından mühim bir projedir. Diğer bir değişle bölgede Rusya-Çin ilişkilerinin temel taşıdır. Buna ek olarak, Çin'in sahip olduğu finans gücü esas alınarak, Rus gaz ve petrol şirketi olan Rosneft, Çinli CNPC'yi bölgedeki enerji çalışmaları için çağırmıştır. 2016 yılında Barents ve Chukcki Deniz'lerinde lisans verilmiştir.²³⁸ Gelişmeler sonucunda Çin, enerji ithalat kaynaklarını çeşitlendirerek hedeflerine ulaşmaya çalışırken, Rusya da ticaret hacmini artırmak istemektedir.²³⁹

Çin, Arktik Bölge'deki bilimsel çalışmalarını aktif şekilde yürütmektedir. Bölgeyi daha iyi tanıma, hava ve iklim şartlarını öğrenme isteğinin yanında lojistik ve doğal kaynakların çıkarılması kapsamında stratejik çalışmalar yapmaktadır. Bu kapsamda 1990'lı yıllardan itibaren Çinli bilim insanları Kuzey Kutbu'na gönderilmiştir. Xue Long (Snow Dragon) adlı buzkıran araştırma gemisi ile Arktik Bölge'ye seferler düzenlemiştir. Seferler deniz buz-jeolojisi-biyolojisi, ekosistem çalışmaları, deniz-buz-hava sistemi çalışmaları ve besin maddeleri başta olmak üzere çeşitli araştırma alanlarını kapsamaktadır.²⁴⁰ 1999 yılında ilk Çin Ulusal Arktik Araştırma Seferi (Çin Antarktika/Arktik Araştırma Seferleri-CHINARE) yapılmıştır.²⁴¹ Çin Kutup Araştırma Enstitüsü ise CHINARE'in operasyon ve arşiv merkezidir. Çin Kutup Araştırma Enstitüsü, kutup okyanusu ve buz, kutup astronomik gözlemleri ve iklim gibi konularda bilimsel araştırmaları kapsamaktadır.²⁴² Devlet Okyanus İdaresi (The State Oceanic Administration- SOA) ise deniz alanlarının kullanımı, adaların korunumu, kaynakların araştırılması, denizaltı boru döşemesi gibi bilimsel araştırmaları içermektedir.²⁴³ Aynı zamanda Çin, Norveç ve İzlanda'da da bilim ve uydu tesisleri kurmuştur.²⁴⁴

²³⁷ *Deniz Haber Ajansı*, "Kuzey Denizi'nden Çin'e ilk LNG sevkiyatı yapıldı" (20 Temmuz 2018).

²³⁸ Anıl Çağlar Erkan -Ayça Eminoglu, "Grand Strateji Olarak Kuşak ve Yol İnsiyatifinde Arktik: Kutup İpek Yolu'nun Çin-Rusya Enerji İş Birliğindeki Rolü", *Akdeniz İİBF Dergisi* 19 (2019), 162.

²³⁹ Sevim, "Rus Dış Enerji Politikası ve Yeni Hedef Kuzey Doğu Asya", 97.

²⁴⁰ Arctic Portal, "The 5th Chinese National Arctic Research Expedition" (Erişim 13 Şubat 2023).

²⁴¹ Çevik - Durukan, "Çin'in Kuzey Kutbu'na Olan İlgisi: Kutup İpek Yolu", 260.

²⁴² Polar Research Institute of China, "About PRIC" (Erişim 13 Şubat 2023).

²⁴³ The State Council The People's Republic of China, "State Oceanic Administration" (Erişim 13 Şubat 2023).

²⁴⁴ Rush Doshi vd., "Northern expedition: China's Arctic activities and ambitions", *Brookings* (Erişim 15 Şubat 2023).

Şekil 13: Xue Long (Snow Dragon) Adlı Buzkıran Araştırma Gemisi

Kaynak: China.org.cn, “Icebreaker Snow Dragon”, (19 Mayıs 2006).

Çin’e Arktik bilim istasyonu kurması için izin veren ilk ülke Norveç olmuştur. Yellow River Station adlı istasyon Norveç’e bağlı Spitsbergen adasında kurulmuştur.²⁴⁵ Çin’e ait ilk deniz aşırı uydu yer istasyonu ise İsveç’te yer almaktadır. Tesis, Çin’e hem teknolojik hem politik avantajlar oluşturmaktadır.²⁴⁶

Çin, Bir Kuşak Bir Yol çerçevesinde denizcilik iş birliğini ele alan bir vizyon belgesini yayınlamıştır. Bu vizyon belgesine göre seyrüsefer rotaların araştırılması, izleme istasyonları kurulması, seyir tahmin hizmeti, iklim araştırmaları, mavi ekonomi ve Arktik Bölge’ye kıyıdaş ülkelerle deniz ulaşım şartlarının iyileştirilmesi²⁴⁷ gibi denizcilik iş birlikleri faaliyetlerini gerçekleştireceklerini belirtmiştir.

Özetle bölge ve bölge dışı ülkeler zorlu iklim şartlarının getirisi olan problemlerin farkındadır. Bu problemleri çözmek, sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak, kaynaklara ulaşabilmek, ticaret-istihdam ve turizmi artırmak gibi ortak amaçlar doğrultusunda gerek konseyler gerekse ikili ilişkiler ile iş birlikleri sağlanmaktadır. Bölgedeki iş birlikleri karşılıklı bağımlılığı geliştirerek tüm taraflara kazanç sağlamaktadır. Bu durum çatışmaları engelleyerek bölge barışına destek olmaktadır.

²⁴⁵ *China Daily*, “China opens first research station in Arctic” (28 Temmuz 2004).

²⁴⁶ Stephen Chen, “China launches its first fully owned overseas satellite ground station near North Pole”, *South China Morning Post* (16 Aralık 2016).

²⁴⁷ The State Council The People’s Republic of China, “Vision for Maritime Cooperation under the Belt and Road Initiative” (Erişim 13 Şubat 2023).

3.2 Arktik Bölge Sorunları

Arktik Bölge'deki ülke aktörleri ulusal çıkarları doğrultusunda iş birlikleri gerçekleştirdikleri gibi anlaşmazlık ve sorunlarla da karşı karşıya kalmıştır. Bu sorunlar; kıta sahanlığı, toprak sorunu, uluslararası sularda geçiş sorunu, egemenlik ve güç yarışı başta olmak üzere çeşitli konulardaki anlaşmazlıklardır. Arktik Bölge'deki mevcut anlaşmazlıkların temeli bölgedeki hukuki düzenleme eksikliğinden kaynaklanmaktadır.

Rusya, Arktik Bölge'de tarihi bir güç olarak varlığını sürdürmektedir. Bölgede kontrolü sağlayarak hidrokarbon kaynakları ele geçirme hedefi ile aktif politika yürüten bir ülke haline gelmiştir. Bu doğrultuda BMDHS'nin bir tarafı olarak 20 Aralık 2001 tarihinde Kıta Sahanlığı Sınırları Komisyonu'na ²⁴⁸ başvuran ilk ülke olmuştur. Lomonosov ve Alpha-Mendeleyev Sırtının Sibiry'a'nın uzantısı olduğunu iddia eden Rusya, kıta sahanlığını 200 deniz mili ötesinde 350 deniz miline çıkarmak istemiştir.²⁴⁹ Rusya'nın başvurusu delil yetersizliği nedeniyle reddedilmiştir. Arktik kaynaklarından maksimum kazanç sağlama amacıyla yapılan başvuru, Arktik Okyanusu'nun neredeyse %50'sine tekabül etmesi nedeniyle ABD, Danimarka ve Kanada tarafından eleştirilmiştir.²⁵⁰ Başvuru, Rusya tarafından 2015 yılında yinelenmiştir. Komisyon, Lomonosov ve Alpha-Mendeleyev Sırtının Rusya'nın doğal uzantısı olduğunu belirtmiştir.²⁵¹ Arktik ülkelerinin neredeyse tamamı kıta sahanlığını genişleterek ekonomik ve stratejik avantaj sağlamaya çalışmaktadır.

Arktik Bölge'de kıta sahanlığı için başvuru yapan Rusya, 2007 yılında Arktik Okyanusu'nun 4200 metre derinliğine²⁵² titanyum kaplı Rus bayrağı dikmiştir. Sembolik olarak Arktik Bölge'deki tüm kaynaklar üzerinde hâkimiyetini gösteren Rusya'ya karşı eleştiriler gelmiş ve Rus faaliyetlerinin hukuki karşılığının olmadığı belirtilmiştir. Kanada bu durumu Orta Çağ sömürgelerine karşı yapılan toprak gaspına benzetmiştir.²⁵³ Bu bağlamda Rusya'nın faaliyetleri sonrasında Arktik Bölge'nin stratejik öneminin doğuya kaydığı ifade edilmiştir.²⁵⁴ Rusya'nın 2000'li yıllarda yönünü Arktik Bölge'ye çevirmesi, ABD'nin Rus faaliyetleri karşısında reaksiyon göstererek bölgeye olan ilgisini artırmıştır. Bölgeye yatırımlar yapan ve araştırma merkezleri kuran ABD, 11 Eylül olayları sonrasında Arktik'i öncelikli bölge olarak

²⁴⁸ United Nations, "Commission on the Limits of the Continental Shelf (CLCS)" (Erişim 16 Şubat 2023).

²⁴⁹ Atle Staalesen, "Russia is winning support for its claims on Arctic shelf, says chief negotiator", *The Barents Observer* (28 Kasım 2019).

²⁵⁰ Tutan - Arpalier, "Uluslararası İlişkilerde Yeni Rekabet Alanı Olarak Arktik", 41.

²⁵¹ Staalesen, "Russia is winning support for its claims on Arctic shelf, says chief negotiator".

²⁵² Øyvind Østerud - Geir Hønneland, "Geopolitics and International Governance in the Arctic", *Arctic Review on Law and Politics* 5/2 (2014), 174.

²⁵³ *The Guardian*, "Russia plants flag on North Pole seabed" (Erişim 17 Şubat 2023).

²⁵⁴ Østerud - Hønneland, "Geopolitics and International Governance in the Arctic", 174.

görmekten uzaklaşmıştır. Buna karşın Rusya'nın bölgede faaliyetlerine devam etmesi ve özellikle Çin ile ilişkilerini geliştirerek iş birlikleri yapması, bölgede Rusya'yı ABD karşısında öne çıkarmıştır. Rusya, aynı zamanda Orta Doğu, Akdeniz ve Afrika'da güçlenmiştir. Bu bağlamda yatırımlar sayesinde Rusya-Çin politik düzeni oluşabileceği ve batı hâkimiyetinden uzaklaşılacağı yönünde yorumlar yapılmıştır.²⁵⁵ Rusya ve Çin, dengelerin değişmesine sebep olabilecek ilerlemeler kat etmiştir. Yaşanan gelişmeler bölgede tek hegemon yerine güç dengesi olabileceği ihtimalini oluşturmaktadır.

ABD ve Rusya'nın faaliyetleri Arktik Bölge geleceğini etkilerken bölgede oluşması beklenen kutupları ABD, Rusya ve Arktik Beşlisi ülkeleri oluşturmaktadır. Rusya'nın ekonomik olarak Çin ile iş birliğinde bulunması ve Arktik Beşlisi'nin teknoloji avantajı ile yaptıkları iş birlikleri, bölgedeki gelişimlere katkı sunmaktadır.²⁵⁶ Yaşanan bu gelişmeler, ABD'ye Arktik stratejisinde ilerleme mecburiyeti yaratmıştır. 2009 yılında ABD, kendisini çeşitli çıkarları olan Arktik Devleti olarak tanımlamıştır.²⁵⁷ Bu durum, ABD'nin Arktik politikalarının Rus faaliyetlerini tehdit olarak algılaması sonucu revize edildiğini göstermektedir. Ancak ABD yönetimlerince Arktik Bölge'ye bakış açıları değişmiştir. ABD başkanı Barack Obama, çevresel kaygılar nedeniyle kutup bölgesindeki açık denizlerde sondaj faaliyetlerini yasaklarken halefi Donald Trump, açık denizlerin neredeyse tamamını petrol ve gaz arama, üretim ve sondajına açmıştır.²⁵⁸ Buna karşın Rusya'nın Arktik Bölge şartlarına uygun olarak sürdürdüğü gelişimin ABD'nin ilerisinde olduğu aşikârdır. Rusya'nın 40'dan fazla buzkıran gemisi bulunurken ABD'nin çalışır durumda olan 1 adet buzkıran gemisi (Polar Star) bulunmaktadır.²⁵⁹

ABD, Rusya-Çin ilişkilerinin yeni bir boyut kazanmasını endişe ile karşılar; Çin'in Arktik Konsey'e gözlemci olmasından sonra bölgedeki faaliyetlerini artırdığına dikkat çekmiştir. Bu bağlamda Arktik'e sınırı olan diğer ülkelerin de Çin faaliyetlerinden rahatsız olduğunu iddia etmiştir.²⁶⁰ Eski ABD Dışişleri Bakanı Mike Pompeo, 2019 yılında Finlandiya'da gerçekleştirilen Arktik Konsey toplantısı sonrası Çin'in Rusya ile ilişkilerinin

²⁵⁵ Ferdi Güçyetmez, "Yeni Hegemonya Alanı: Arktika", *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 7/1 (Mart 2021), 162.

²⁵⁶ Güçyetmez, "Yeni Hegemonya Alanı: Arktika", 164-175.

²⁵⁷ U.S. Government Publishing Office, "Directive on Arctic Region Policy January 9, 2009" (Erişim 16 Şubat 2023).

²⁵⁸ Övünç Kutlu, "Trump'ın Beyaz Saray'daki ilk yılında enerji politikaları", *Anadolu Ajansı* (19 Ocak 2018).

²⁵⁹ Roger Wicker - Dan Sullivan, "Polar icebreakers are key to America's national interest", *DefenceNews* (19 Ekim 2020).

²⁶⁰ U.S. Department of Defence, "Annual Report To Congress: Military and Security Developments Involving the People's Republic of China 2019" (Erişim 10 Şubat 2023).

bölgeyi rekabet alanına dönüştürebileceğini ve Çin'in diğer alanlardaki saldırgan tavrının Arktik Bölge'deki faaliyetlerine referans olduğunu belirtmiştir.²⁶¹

Rusya için Arktik Bölge'de en önemli sorunlardan bir tanesi NATO'dur. Bölgede ABD ve Rusya'nın faaliyetleri güvenlik tehdidi oluşturmaktadır. Ukrayna krizleri dolayısıyla batı tarafından Rusya'ya yapılan yaptırımlar sonrası Rusya ve NATO bölgedeki tatbikatlarını artırmıştır. 2018 yılında ABD, Arktik Bölge'deki Rus askeri gücünün kendilerinden daha ileride olduğunu söyleyerek askeri kapasitelerini artıracaklarını belirtmiştir.²⁶² NATO ise Arktik Bölge'de devriye ve tatbikatlarının artırma sebebinin Rusya'nın gerçekleştirdiği askeri faaliyetlerden duyduğu kaygıdan kaynaklandığını belirtmektedir.²⁶³ Buna karşın Rusya, ABD ve NATO'nun Arktik Bölge'yi bir çatışma alanı olarak değerlendirdiğini ifade etmektedir. Rusya; NATO ve ABD'nin Barents Denizi'nde devriye gezdiğini, denizaltı konuşlandırıldığını ve bölgedeki askeri faaliyetleri artırdığını iddia etmektedir.²⁶⁴ Bölgede Rusya ve ABD'yi esas olarak karşı karşıya getiren etmenler bölge hâkimiyeti ile hidrokarbon kaynakların elde edilmesi amacıdır.

Arktik Bölge'deki sorunlardan bir diğeri yerli halkların yaşadığı sorunlardır. Yerli halklar bölgede binlerce yıldır varlığını sürdürmektedir. Yerli halklardan olan Inuitler; Kanada, Rusya, ABD (Alaska) ve Danimarka (Grönland)'da Samiler; İsveç, Norveç, Finlandiya, Rusya'da, Athabaskans ile Gwichler Kanada ve ABD'de, Aleutlar ise ABD (Alaska) ve Rusya'da bulunmaktadır.²⁶⁵ Yerli halklar bölgede balıkçılık, avcılık ve çobanlık yaparak yaşamlarını idame ettirmektedir. Ancak bölgede gelişen enerji faaliyetleri; hava-su-toprak kirliliğine, yerli halkların geçimlerini sağladıkları balıkçılık, avcılık ve çobanlık faaliyetlerinin azalmasına ve yaşadıkları yeri değiştirmesine neden olarak onların aleyhine gelişmektedir.²⁶⁶ Aynı zamanda küresel ısınmanın en fazla etkilediği kutup bölgelerinde yaşayan yerli halklar, insanlığın gelecekte yaşayacağı birçok iklim problemini günümüzde yaşamaktadır. Yerli halklar yüzlerce yıldır ren geyiklerinin ulaşımını buz kütleleri üzerinde sağlamaktadır. Küresel ısınmayla beraber incelen buzullar ulaşımı engelleyerek hayvanları boğulma tehlikesi ile karşı

²⁶¹ Somini Sengupta, "United States Rattles Arctic Talks With a Sharp Warning to China and Russia", *The New York Times* (6 Mayıs 2019).

²⁶² Şeker, "Hidrokarbon Yarışı veya Yeşil Enerjiye Geçiş Senaryosu: Arktik Okyanusu Örneği".

²⁶³ Sarah Rainsford, "Rusya, Kuzey Kutbu'ndaki gövde gösterisiyle ne hedefliyor?", *BBC News Türkçe* (21 Mayıs 2021).

²⁶⁴ *Cumhuriyet*, "Rusya'dan Arktik uyarısı: ABD ve NATO askeri varlığını artırdı" (9 Aralık 2022).

²⁶⁵ Onur Limon, *Arktika Jeopolitiği 2: Sorunlar ve Anlaşmazlıklar, Bölge ve Bölge Dışı Aktörlerin Stratejileri* (Google Books: Efe Akademik Yayıncılık, 2020), 20.

²⁶⁶ Limon, *Arktika Jeopolitiği 2: Sorunlar ve Anlaşmazlıklar, Bölge ve Bölge Dışı Aktörlerin Stratejileri*, 20.

karşıya getirmektedir. Bu durum çobanlık yapan yerli hakların geçimini olumsuz etkilemekle beraber ekosistem için de tehdit yaratmaktadır.

Bölgedeki sorunlara etkin çözüm politikası uygulanamamasının birincil nedeni Arktik Bölge'deki hukuki kuralların yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Bölgedeki hukuki temel BMDHS'ye dayanmaktadır. Arktik Bölge ülkelerinden Rusya, Kanada, İsveç, Norveç, Danimarka, Finlandiya ve İzlanda sözleşmeye taraf ülkelerdir. ABD ise BMDHS'ye taraf olmasa da örf adet hukuku haline gelen hükümlere uymaktadır.²⁶⁷ Ancak tüm anlaşmazlıklara BMDHS çerçevesinde çözüm bulunamamaktadır. BMDHS'nin sadece 234. maddesi buzla kaplı alanları içermektedir. Bölgedeki önemli sorunlardan biri olan kıta sahanlığı ile ilgili meselelerde BMDHS'nin 76. maddesi kıta sahanlığının genişletilmesine ilişkin madde esas alınmaktadır. Ancak komisyonun kararı ilk aşamada tavsiye niteliğindedir ve devletlerin tavsiyeleri esas alması gerekmektedir. Komisyon, kıta sahanlığını sınırlayan bağlayıcı kararlar verse de çakışan kısımlar için yetki kullanmamaktadır.²⁶⁸ Bu durum, bölge ülkelerinin çeşitli argüman geliştirmesine neden olarak²⁶⁹ anlaşmazlıklara çözüm bulma konusunda yetersiz kalmaktadır. Arktik devletleri, bölgedeki sorunlara Arktik Konsey ile çözüm getirmeye çalışsa da konseyin aldığı kararların hukuki bağlayıcılığı yoktur. Aynı zamanda gözlemci ülkelerin karar almada rol oynayamaması, Arktik Konsey'in yönetim sağlamada yeterli olmadığını da göstermektedir. BMDHS'yi kendisine referans alan Arktik Konsey, BMDHS'nin açık denizlerdeki meseleleri yönetmede eksik kalması nedeniyle, Arktik Konsey'i bağlayıcılığı olan anlaşmaları imzalayarak hukuki boşlukları doldurmaya itmektedir. Bölge dışı ülke olarak Çin, Arktik Bölge için geleneksel uluslararası hukuk kurallarının noksan kaldığını ve bu noksanlığın bölge yönetimi açısından problem oluşturduğu kanaatindedir. Ayrıca bölge yönetiminde Arktik Konsey'in yetersiz kaldığını belirterek küresel kapsamda reform yapılmasını istemektedir.²⁷⁰ Buna istinaden Çin, bölgede ikili anlaşmalar yolu ile faaliyetlerini hukuki zemine oturtmaya çalışmaktadır. Bölge geleceğini değiştirebilecek ve çatışmaya sebep olabilecek en önemli sorunlar; kıta sahanlığı, deniz sınırları, uluslararası sularda geçiş ve toprak sorunlarıdır.

²⁶⁷ Nesrin Singil, "Arktik Bölgesi'nin 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi Çerçevesinde Değerlendirilmesi", *Public and Private International Law Bulletin* 40/2 (Aralık 2020), 1033.

²⁶⁸ The Arctic Institute, "Continental Shelf Claims in The Arctic" (Erişim 19 Şubat 2023).

²⁶⁹ Dal, "Kuzeydeki Asırlık Çatışma: Arktik Bölgesi'ndeki Çıkarlar Algılaması ve Egemenlik Tartışmaları Üzerine Bir Değerlendirme", 299.

²⁷⁰ Burcu Güçlü Akpınar, "Eleştirel Uluslararası Hukuk Bağlamında Çin'in Arktik Politikalarının Analizi", *Akdeniz İİBF Dergisi* 19 (Ekim 2019), 122-139.

3.2.1 Alpha-Mendeleyev Sırtı

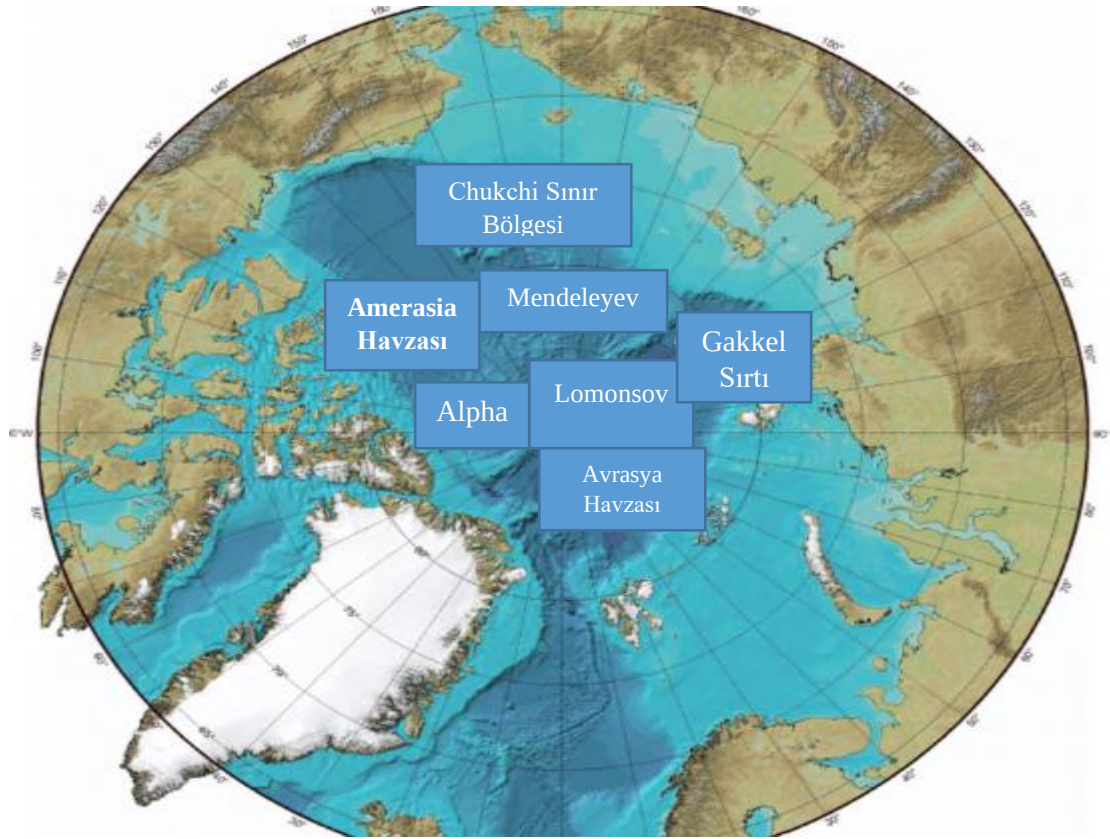
Alpha-Mendeleyev Sırtı; Grönland, Kanada ve Sibirya'ya uzanan bir sırttır. Alpha Sırtının Mendeleyev ve Lomonosov Sırtına ait bir parça olabileceği düşünülmektedir. ABD'ye göre Alpha ve Mendeleyev Sırtı, magma tarafından oluşmuş sırttır.

Arktik Bölge'de etkin faaliyet gösteren Rusya, Alpha-Mendeleyev Sırtının Sibirya'nın uzantısı olduğunu iddia ederek buradan hak talep etmektedir. Buna bağlı olarak kıta sahanlığını 200 deniz milinden 350 deniz miline genişletmek üzere 2001 yılında Kıta Sahanlığı Sınırları Komisyonu'na başvuru yapmıştır. Başvuru delil yetersizliği nedeniyle komisyon tarafından kabul edilmemiştir.²⁷¹ Kanada ise Alpha Sıradağlarının kendi kıta sahanlığının içerisinde bulunduğunu söyleyerek hak iddia etmektedir.²⁷² Norveç, sırtın Grönland'a uzanması nedeniyle buranın bir uzantısı olduğunu iddia etmektedir. Bu bağlamda devletler, kıta sahanlıklarını genişletmek üzere hak taleplerini bilimsel olarak kanıtlamak durumundadır.

²⁷¹ Serdar Yılmaz - Aslıhan Genç, "Arktik Bölgesi'nin Kopenhag ve Aberystwyth Ekolü İle İncelenmesi", *International Journal of Politics and Security (IJPS)* 3/1 (Nisan 2021), 138.

²⁷² Dal, "Kuzeydeki Asırlık Çatışma: Arktik Bölgesi'ndeki Çıkarlar Algılaması ve Egemenlik Tartışmaları Üzerine Bir Değerlendirme", 296.

Şekil 14: Alpha-Mendeleyev Sırtı

Kaynak: Bernard Coakley vd., “Exploring the geology of the central Arctic Ocean; understanding the basin features in place and time”, *Journal of the Geological Society* 173/6 (Kasım 2016).

3.2.2 Lomonosov Sırtı

1500 km ile Arktik Okyanusu’nun en geniş ikinci sırtı²⁷³ olan Lomonosov Sırtı, Grönland’dan Sibirya’ya uzanmaktadır. Lomonosov Sırtı için Rusya, Kanada ve Danimarka kıta sahanlığı sorunu yaşamaktadır. Sibirya’ya uzanan sırt dolayısıyla Rusya kıta sahanlığını genişletmek istemektedir. 2001 yılında Komisyon tarafından reddedilen başvuru 2015 yılında yinelenmiştir. Rusya, hak iddialarına Alpha- Mendeleyev Sırtı ve 2016 yılında Çukçi’nin düzlüklerini de ekleyerek bir başvuru gerçekleştirmiştir. 2019 yılına gelindiğinde Kıta Sahanlığı Sınırları Komisyonu, Lomonosov ve Alpha-Mendeleyev Sırtının Rusya’ya ait olduğu kararını almıştır.²⁷⁴

²⁷³ Singil, “Arktik Bölgesi’nin 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi Çerçevesinde Değerlendirilmesi”, 1041.

²⁷⁴ The Barent Observer, “Russia is winning support for its claims on Arctic shelf, says chief negotiator”.

Aralık 2013 tarihinde Kanada, 1,2 milyon km²'lik alan üzerinde egemenlik talebi için Kıta Sahanelığı Sınırları Komisyonu'na başvurmuştur.²⁷⁵ Kanada, hak iddialarının doğruluğunun tespit edilmesi üzerine İsveç ile bilimsel iş birliğı yürütmüştür. 2019 yılında Lomonosov ve Alpa- Mendeleyev Sırtları için iddiasını komisyona sunmuştur.²⁷⁶ 15 Aralık 2014 tarihinde Danimarka (Grönland kıta sahanlığı nedeniyle), Lomonosov Sırtının kendi kıtasal uzantısı olduğı iddiasını komisyona iletmıştır.²⁷⁷ ABD ise Lomonosov Sırtının herhangi bir devletin uzantısı olmadığını ifade etmektedir.

Danimarka, Kanada ve Rusya'nın Lomonosov Sırtı ile ilgili yaşadığı anlaşmazlık, alandaki hidrokarbon kaynakların zenginliğinden kaynaklanmaktadır. Öyle ki dünyadaki keşfedilmemiş kaynakların %22'si Kuzey Kutbu'ndadır. Aynı zamanda okyanusta daha fazlasının olduğı ortak bir görüştür.²⁷⁸ Hak iddiasında bulunan bütün aktörler Lomonosov Sırtının kendi kıtasal uzantıları olduğunu kanıtlayacak şekilde politikalar üreterek, bu iddialarını kanıtlama yarışına girmişlerdir. Komisyon, bu anlaşmazlığa bir çözüm üretse de bu çözümün siyasi olarak yorumlanacağı düşünülmektedir.²⁷⁹

²⁷⁵ European Parliament, "Arctic continental shelf claims Mapping interests in the circumpolar North" (Erişim 18 Şubat 2023).

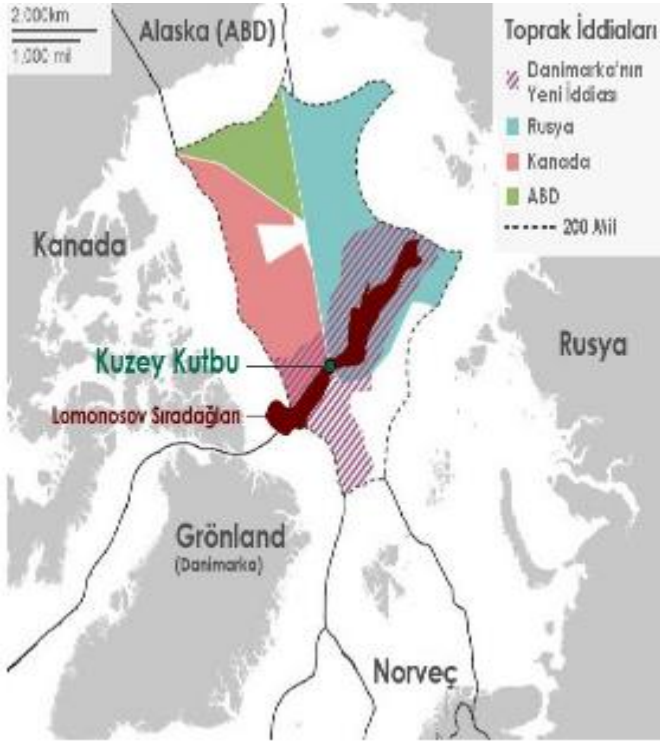
²⁷⁶ United Nations, "Outer limits of the continental shelf beyond 200 nautical miles from the baselines: Submissions to the Commission: Partial Submission by Canada" (Erişim 18 Şubat 2023).

²⁷⁷ European Parliament, "Arctic continental shelf claims Mapping interests in the circumpolar North".

²⁷⁸ BBC, "Denmark challenges Russia and Canada over North Pole" (15 Aralık 2014).

²⁷⁹ Limon, *Arktika Jeopolitiğı 2: Sorunlar ve Anlaşmazlıklar, Bölge ve Bölge Dışı Aktörlerin Stratejileri*, 61.

Şekil 15: Lomonosov Sırtındaki İddialar

Kaynak: Mokhammad Akhiyadov, “Yeni Bir Jeopolitik Mücadele Alanı: Arktik Bölgesi”, *İNSAMER*.

3.2.3 Kuzey Deniz Rotası

Kuzey Deniz Rotası, taşımacılıkta zaman ve maliyeti düşürmesi açısından mühim bir rotadır. Murmansk Demeci sonrası Rus olmayan gemilerin de geçtiği bir rota haline gelmiştir. Küresel ısınma dolayısıyla eriyen buzullar bu rotayı daha kullanabilir hale getirmektedir.

Kuzey Deniz Rotasındaki anlaşmazlık uluslararası sularda geçiş sorunundan kaynaklanmaktadır. Bu rotanın hukuki statüsündeki sorun Rusya'nın bu rotayı kendi iç denizi olarak yorumlaması, ABD'nin ise uluslararası boğaz olarak değerlendirmesi sonucunda oluşmuştur. Kuzey Deniz Rotasında yapılan geçişler, uluslararası hukuk kuralları ile Rusya yasalarına göre yapıldığından Rusya, bu rotanın kendi iç sularına dâhil olduğunu savunmaktadır. ABD ise bu rotadaki diğer boğazların da Rusya iç sularına dâhil olmadığını belirtmektedir. Ayrıca ABD, rotada gerçekleşecek geçişler için Rusya'ya 45 gün öncesinde

haber vermeyi ve kargolar hakkında bilgilendirme yapmayı da reddetmektedir.²⁸⁰ ABD ve Rusya arasındaki sorunlar hâkimiyet, emniyet ve seyrüsefer konularını içine almaktadır.²⁸¹

Kuzey Deniz Rotası sorununda olduğu gibi Arnavutluk ile İngiltere arasında 1949 senesinde Korfu Boğazı'nın uluslararası boğaz olup olmadığına dair anlaşmazlık bulunmakta idi. Bu anlaşmazlığın çözümünde coğrafya ile boğazın işlevi/kullanımı ilkeleri esas alınmıştır.²⁸² Bu çözüm doğrultusunda Kuzey Deniz Rotasında Rusya, münhasır ekonomik bölgeleri (MEB) birleştirdiğinden coğrafya ilkesini karşılamaktadır. Ancak boğazın işlevi/kullanımı konusunda anlaşmazlık devam etmektedir.

3.2.4. Kuzeybatı Geçidi

Kuzeybatı Geçidi, buzullar nedeniyle Kuzey Deniz Rotası kadar yoğun geçiş yaşamamaktadır. Kuzeybatı Geçidi'ndeki temel anlaşmazlık, hukuki statüden kaynaklanmaktadır. Kanada, alanı kendi iç suları olarak tanımlarken ABD, Çin ve AB ise uluslararası boğaz olarak tanımaktadır. ABD, BMDHS gereğince burada transit geçiş hakkı bulunduğunu belirtmektedir.²⁸³ Kuzeybatı Geçidi'ndeki geçiş yoğunluğunun fazla olmaması burayı bir uluslararası boğaz olmaktan uzaklaştırmaktadır.²⁸⁴

ABD ve Kanada arasındaki anlaşmazlık 1969 yılına dayanmaktadır. Amerikan enerji şirketine ait Manhattan adlı tankerin Kanada'nın izni olmadan Kuzeybatı Geçidi'ne gönderilmesi anlaşmazlığı başlatmıştır. ABD, geçidin enerji nakliyesi için uygunluğunu test ettiğini iddia etse de bu durum Kanada için tehdit oluşturmuştur. Ancak yine de Kanada, Amerikan petrol tankerinin geçişine izin vermiştir. Buna istinaden Kanadalı buzkıranların Manhattan tankerine eşlik etmesi diplomatik bir çözüm olarak yorumlanmaktadır.²⁸⁵ Geçit ile ilgili anlaşmazlıklar devam etmektedir. Bölgedeki ticari faaliyetler doğrultusunda bu faaliyetleri gerçekleştiren aktörlerin Kanada yasalarına uyup uymayacakları, anlaşmazlığın seyri için mühim olacaktır.²⁸⁶

²⁸⁰ Limon, *Arktika Jeopolitiği 2: Sorunlar ve Anlaşmazlıklar, Bölge ve Bölge Dışı Aktörlerin Stratejileri*, 36.

²⁸¹ Singil, "Arktik Bölgesi'nin 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi Çerçevesinde Değerlendirilmesi", 1036.

²⁸² Singil, "Arktik Bölgesi'nin 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi Çerçevesinde Değerlendirilmesi", 1037.

²⁸³ Yılmaz - Genç, "Arktik Bölgesi'nin Kopenhag ve Aberystwyth Ekolü İle İncelenmesi", 139.

²⁸⁴ Limon, *Arktika Jeopolitiği 2: Sorunlar ve Anlaşmazlıklar, Bölge ve Bölge Dışı Aktörlerin Stratejileri*, 32.

²⁸⁵ John Dalziel, "Photos: Through the Northwest Passage with the Manhattan in 1969", *The Maritime Executive* (12 Ekim 2019).

²⁸⁶ Limon, *Arktika Jeopolitiği 2: Sorunlar ve Anlaşmazlıklar, Bölge ve Bölge Dışı Aktörlerin Stratejileri*, 33.

Şekil 16: Manhattan Tankeri

Kaynak: John Dalziel, “Photos: Through the Northwest Passage with the Manhattan in 1969”, *The Maritime Executive* (12 Ekim 2019).

Kuzeybatı Geçidi’nde Kanada ve Kuzey Deniz Rotasında Rusya’nın fikirleri birbiri ile örtüşmektedir. Her iki ülke de geçit ve rotaların kendi iç suları olduğunu ifade etmekte ve bu iddiayı buzla kaplı alanları ilgilendiren BMDHS 234. maddesine dayandırmaktadır. ABD ise kıyıdaş ülkelerin transit geçişi kısıtlama yetkisinin olmadığına dikkat çekmektedir.

1949 senesinde Arnavutluk ile İngiltere arasında Korfu Boğazı örneğinde dikkat çekilen coğrafya ile boğazın işlevi/kullanımı ilkesine Kuzeybatı Geçidi’nde bakılacak olursa, Atlantik-Pasifik Okyanuslarının birleşimi noktasında geçit coğrafya ilkesini karşılanmaktadır. Ancak buzullar dolayısıyla zorlu ulaşımına sahip olan Kuzeybatı Geçidi, boğazın işlevi/kullanımı ilkesini karşılamamaktadır. Özetle hem Kuzey Deniz Rotası hem de Kuzeybatı Geçidi coğrafya ilkesini karşılarken boğazın işlevi/kullanımını karşılamamaktadır. Küresel ısınma, teknoloji ve denizciliğin gelişimi doğrultusunda her iki rotanın da boğazın işlevi/kullanımı ilkesini karşılama potansiyeline sahip olduğu aşikârdır.²⁸⁷

²⁸⁷ Singil, “Arktik Bölgesi’nin 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi Çerçevesinde Değerlendirilmesi”, 1037.

3.2.5 Barents Denizi

Barents Denizi 1.405.000 km²lik alandan oluşmaktadır.²⁸⁸ Barents Denizi'nde ılık akıntılar bulunur. Yüksek tuz oranı kışın buzul oluşturmaktadır ancak yaz mevsiminde buzullar çekilmektedir. Rusya'ya ait Murmansk ve Norveç'a ait Vardø limanları, bölgedeki buzsuz limanlardır. Yayın balığı, somon, morina ve kabuklular açısından zengin olan denizde ticari balıkçılık gelişmiştir. Aynı zamanda Barents Denizi hidrokarbon kaynakları açısından da zengindir. USGS'ye göre Barents Denizi'nde keşfedilmemiş 11 milyar varil ham petrol, 380 trilyon fit küp doğal gaz, 2 milyar varil LNG bulunmaktadır.²⁸⁹ Keşfedilmeyen kaynakların çoğu Doğu Barents'te yer almaktadır.

Barents deniz yatağı Norveç ve Rusya kıta sahanlığının içerisinde bulunmaktadır. Norveç'e ait "*Snøhvit gaz sahası ve Goliat petrol sahası*" ve Rusya'ya ait "*Shtokman gaz sahası*"²⁹⁰ bu alanda bulunmaktadır. Dolayısıyla Barents Denizi'nde Rusya ve Norveç arasında anlaşmazlık balıkçılık ve enerji kaynaklarının paylaşımı ile kontrolü açısından kıta sahanlığı ve MEB sınırlandırılması konusunda oluşmuştur.

Sovyetler Birliği ve Norveç, hak talepleri doğrultusunda 1958 yılında Kıta Sahanlığı Sözleşmesi'ni imzalasa da 1963 ve 1968 yıllarında kıta sahanlığı hak talepleri her iki ülkeyi 1970'de gayri resmi görüşme yapmaya itmiştir. Anlaşmazlığın çözümü için sınır çizmeyi kararlaştıran ülkeler, bu konuda da bir sonuca ulaşamayarak 1978'de Gri Bölge Anlaşması yapmışlardır.²⁹¹ Bu anlaşmaya göre Sovyet Rusya ile Norveç'in MEB'lerinin birazı Gri Bölge olarak isimlendirilmiştir. Ancak anlaşmazlıklar son bulmamıştır. Öyle ki Norveç, çevresel hassasiyetler doğrultusunda balıkçılık ile ilgili sert kurallar koymuştur. Ancak Rusya'nın bu kuralları kabul etmemesi üzerine Norveç sahil güvenliğinin Rus teknelerini denetlemesi anlaşmazlıkları daha da körüklemiştir.²⁹² Nisan 2010 tarihine gelindiğinde Dmitry Medvedev ve Jens Stoltenberg, Barents deniz bölgelerinin sınırlandırılmasına ilişkin anlaşmaya vardıklarını duyurmuştur.²⁹³ Bu doğrultuda 15 Eylül 2010 tarihinde Murmansk'ta Barents Denizi Anlaşması imzalanmıştır. Tartışmalı bölge 175.000 km²ye tekabül etmektedir.

²⁸⁸ *Britannica*, "Barents Sea" (Erişim 19 Şubat 2023).

²⁸⁹ United States Geological Survey (USGS), "Assessment of Undiscovered Petroleum Resources of the Barents Sea Shelf" (Erişim 19 Şubat 2023).

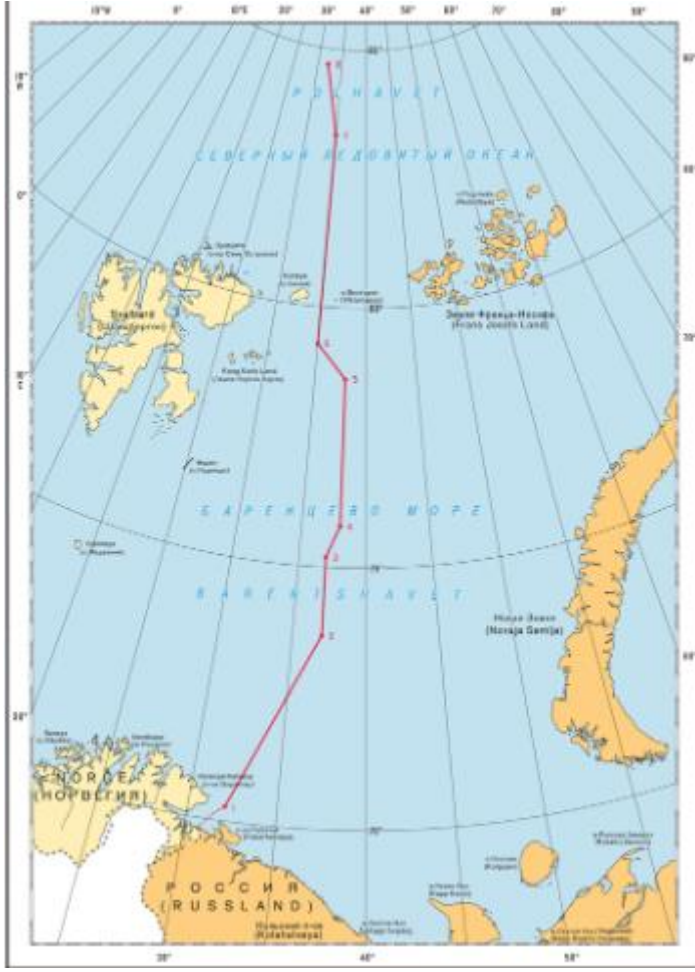
²⁹⁰ Thilo Neumann, "Norway and Russia Agree on Maritime Boundary in the Barents Sea and the Arctic Ocean", *The American Society of International Law (ASIL)* (Erişim 25 Şubat 2023).

²⁹¹ Neumann, "Norway and Russia Agree on Maritime Boundary in the Barents Sea and the Arctic Ocean".

²⁹² Limon, *Arktika Jeopolitiği 2: Sorunlar ve Anlaşmazlıklar, Bölge ve Bölge Dışı Aktörlerin Stratejileri*, 43-44.

²⁹³ Tore Henriksen - Geir Ulfstein, "Maritime Delimitation in the Arctic: The Barents Sea Treaty", *Ocean Development & International Law* 42/1 (Şubat 2011), 1.

Şekil 17: Barents Denizi Anlaşması'na Göre Sınırlandırma Çizgisi

Kaynak: Government.no, “Meld. St. 7 (2011–2012) The High North”.

Anlaşma, Rus Gazprom ve Norveçli Statoil enerji şirketlerinin iş birliklerine katkı sağlamıştır. Rusya’nın kuzeyinde yapılan petrol keşiflerinde iki şirket ortak hareket etmiştir. Bu durum, her iki devletin Arktik Bölge’deki hidrokarbon kaynakların hâkimiyetini elde etme gayesini ortadan kaldırmasa da bölge iş birliği ve barışı açısından örnek olmuştur. Rosneft şirketi yönetim kurulu başkan vekili Igor Sechin, Rosneft ve Statoil’in yeteneklerinin keşif faaliyetlerinin önünü açtığını belirtmiştir.²⁹⁴

Onlarca yıldır devam eden anlaşmazlıkların son bulmasında her iki devletin enerji şirketlerinin iş birlikleri, bölgedeki enerji varlığının hacmi, Rusya’nın kendisini uzlaşmacı olarak göstermek istemesi etkili olmuştur.²⁹⁵ Aynı zamanda Norveç ve Rusya arasındaki deniz

²⁹⁴ Rosneft, “Rosneft and Statoil Advance Cooperation Agreement Implementation” (Erişim 25 Mart 2023).

²⁹⁵ Limon, *Arktika Jeopolitiği 2: Sorunlar ve Anlaşmazlıklar, Bölge ve Bölge Dışı Aktörlerin Stratejileri*, 44-45.

sınırı sorununun anlaşmaya varması, Arktik Bölge'deki sorunların çözümü, barış ortamının devamlılığı ve iş birlikleri açısından örnek teşkil etmiştir.

3.2.6. Beaufort Denizi

Deniz, Kanada ve ABD'nin (Alaska) kuzeyinde bulunmaktadır. İsmi İngiliz Tuğamiral Francis Beaufort'tan almıştır.²⁹⁶ Beaufort Denizi bütün sene boyunca buzulla kaplıdır. Sadece ağustos ve eylül aylarında kıyılardaki buzullarda kırılmalar görülmektedir. Beaufort Denizi'nde deniz sınırından kaynaklanan anlaşmazlık bulunmaktadır.

1825 yılında Çarlık Rusya ve Büyük Britanya arasında Saint Petersburg Antlaşması yapılmıştır. Anlaşmaya göre Ruslar, güney ve doğu sınırını yeniden düzenlemiştir. ABD'nin Alaska'yı Ruslardan satın alması ve Kanada bağımsızlığı sonrası Kanada ve ABD, Beaufort Denizi'ne sınırı olan devletler haline gelmiştir. Dolayısıyla ABD Çarlık Rusya'dan, Kanada ise Britanya'dan doğan anlaşma haklarını elde etmiştir. Bu bağlamda Beaufort Denizi'ndeki sorun ABD ve Kanada arasında gerçekleşmiştir. 1970'li yıllarda ABD ve Kanada deniz sınırı sorununu çözmek için müşterek hidrokarbon gelişim bölgesi kurmak istese de bunu gerçekleştirmemiştir.²⁹⁷ Denizdeki sorun kıta sahanlığı nedeniyle baş göstermiştir. Devletler kıta sahanlığını 350 mile genişletmek istemektedir.

²⁹⁶ *Britannica*, “Beaufort Sea” (Erişim 19 Şubat 2023).

²⁹⁷ Limon, *Arktika Jeopolitiği 2: Sorunlar ve Anlaşmazlıklar, Bölge ve Bölge Dışı Aktörlerin Stratejileri*, 48.

Şekil 18: Beaufort Deniz Anlaşmazlığı

Kaynak: ArcticEcon, “Beaufort Sea Dispute”, 10 Ocak 2011.

Şekil 18’de ABD’nin iddiaları mavi ile gösterilen çizgi ile Kanada’nın iddiaları ise kırmızı çizgi ile ifade edilmiştir. Denizdeki anlaşmazlık 21.000 km²’lik alandan oluşmaktadır ve bu alanda 1,7 milyar m³ gaz ve 1 milyar m³’ten fazla petrol olduğu bilinmektedir.²⁹⁸ ABD’nin enerji kaynakları açısından avantajlı olan Beaufort Denizi’ne denizaltı yerleştirmesi ve Alaska’da askeri tatbikatlar yapması,²⁹⁹ kaynak zengini olan bölge için anlaşmazlıkların çözümünü zorlaştırmaktadır. ABD, bölgedeki küresel ısınma etkisine dikkat çekerek kaynaklar üzerindeki hâkimiyetinin enerji güvenliği kapsamında önemli olduğunu dile getirmiştir. Bu doğrultuda denizdeki sınırın eşit mesafede olması gerektiğini belirtmiştir.³⁰⁰

3.2.7. Bering Denizi

Bering Denizi, Asya ve Kuzey Amerika kıtalarını birbirinden ayırmaktadır. Kuzey Bering Denizi’nde iki kıtanın birbirine en dar noktası 85 km (53 mil)’dir ve Bering Boğazı aracılığıyla Arktik Okyanusu ile birleşir.³⁰¹ Bering Denizi, sahip olduğu geniş biyolojik

²⁹⁸ Sian Griffiths, “US-Canada Arctic border dispute key to maritime riches”, *BBC News* (2 Ağustos 2010).

²⁹⁹ Kanat vd., “Arktika Bölgesindeki Uluslararası Anlaşmazlıklar ve Küresel Isınmanın Bunlara Etkileri”, 851-852.

³⁰⁰ The White House, “National Security Presidential Directive and Homeland Security Presidential Directive” (Erişim 26 Mayıs 2023).

³⁰¹ *Britannica*, “Bering Sea and Strait” (Erişim 20 Şubat 2023).

çeşitlilik sayesinde hem geçim kaynağı hem de ticari balıkçılık için önemlidir. Denizdeki önemli türler morina balığı, su samuru, balinalar, pollock, yengeç ve alabalıktır.³⁰²

Bölgedeki temel anlaşmazlık deniz sınırı sorunundan kaynaklanmaktadır. 1867 senesinde Rusların Alaska'yı 7,2 milyon dolara ABD'ye satışı sonrası iki ülke arasında antlaşma imzalanmıştır. Ancak imzalanan antlaşmada sınırın ifade edildiği çizgi, antlaşmanın açıkça anlaşılmasını engellemiştir.³⁰³ Bu durum, ABD ve Rusya tarafından yorum farklılıklarına neden olarak anlaşmazlığı körüklemiştir. Tartışmalı alan 15.000 mil²'lik alandır.³⁰⁴ Bu doğrultuda 1 Haziran 1990 tarihinde ABD ve Rusya arasında Deniz Sınırına İlişkin Antlaşma imzalanmıştır. ABD ve SSCB Dışişleri Bakanlarının imzaladığı antlaşma “*Baker-Shevardnadze Hattı*”³⁰⁵ olarak bilinmektedir. Bu antlaşma, 1867 Antlaşmasının 1. maddesi gereğince batı sınırı olarak tanımlanan hattın ABD ve Sovyetler Birliği arasında sınır olarak belirlenmesine karar vermiştir.³⁰⁶ Böylece her iki devlet eşit uzaklıkta sınırlandırılmıştır.³⁰⁷ Ayrıca antlaşma, uluslararası hukuk gereğince deniz sınırlarına saygı duyulmasına vurgu yapmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Rusya, antlaşmaya muhalefet ederek Rus balıkçıların çıkarlarını korumadığını ifade etmiştir.³⁰⁸ Bölgede ticari rotaların bulunması ve ticari balıkçılık ile enerji kaynakları açısından verimli olması, anlaşmazlığın temelini oluşturan faktörlerdir.³⁰⁹

³⁰² National Oceanic and Atmospheric Administration (NOAA), “Why is the Bering Sea Important?” (Erişim 20 Nisan 2023).

³⁰³ Limon, *Arktika Jeopolitiği 2: Sorunlar ve Anlaşmazlıklar, Bölge ve Bölge Dışı Aktörlerin Stratejileri*, 51.

³⁰⁴ Michael Byers, *International Law and the Arctic* (Google Books: Cambridge University Press, 2013), 34.

³⁰⁵ Byers, *International Law and the Arctic*, 33.

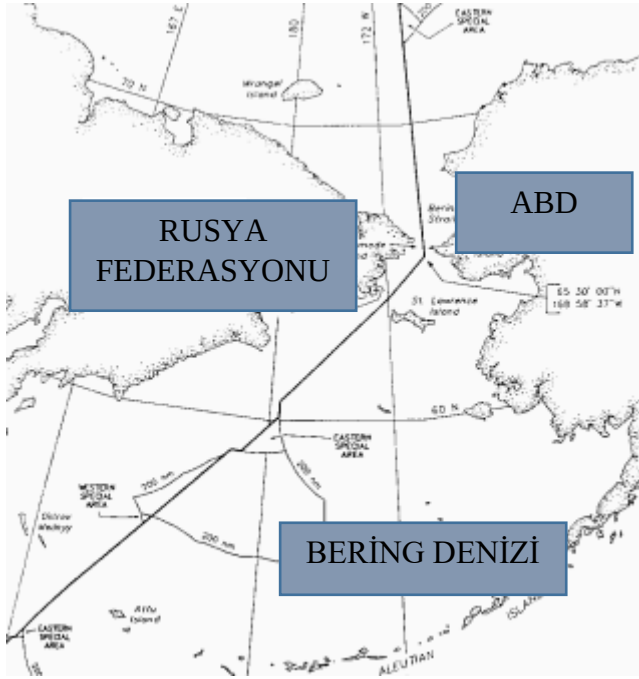
³⁰⁶ United Nations, “Agreement between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on the maritime boundary, 1 June 1990” (Erişim 22 Nisan 2023).

³⁰⁷ Singil, “Arktik Bölgesi'nin 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi Çerçevesinde Değerlendirilmesi”, 1037.

³⁰⁸ Byers, *International Law and the Arctic*, 34.

³⁰⁹ Limon, *Arktika Jeopolitiği 2: Sorunlar ve Anlaşmazlıklar, Bölge ve Bölge Dışı Aktörlerin Stratejileri*, 55.

Şekil 19: Deniz Sınır Çizgisini Gösteren Harita

Kaynak: Vlad M. Kaczynski, “US-Russian Bering Sea Marine Border Dispute: Conflict over Strategic Assets, Fisheries and Energy Resources”, *Russian Analytical Digest* 20/07 (1 Mayıs 2007), 4.

3.2.8. Hans Adası

Sadece 1.3 kilometrekare olan Hans Adası,³¹⁰ Grönland ve Kanada (Ellesmere Adası) arasında yer almaktadır. Hans Adası üzerindeki anlaşmazlık Kanada ve Danimarka arasındadır. Buna istinaden iki ülke 17 Aralık 1973 tarihinde Kıta Sahaneliğinin Sınırlandırılmasına İlişkin Antlaşmayı Ottawa’da imzalamıştır. Her iki ülke de Nares Boğazı üzerinden bir sınır oluşturmak için anlaşmıştır.³¹¹ Ancak iki ülke arasındaki anlaşmazlık son bulmamış ve Hans Adası üzerinde egemenlik tartışmaları ortaya çıkmıştır. Öyle ki Danimarkalı Büyükelçi Poul Kristense 2005 senesinde yaptığı konuşmasında, Grönlandlı Hans Hendrik’in keşiflerde adada bulunduğunu ve adanın isminin Hans Hendrik’den geldiğini belirtmiştir.³¹² Aynı zamanda Grönland ile ilgili bağlantının jeolojik kanıtlar ile desteklediğini ifade etmiştir. Danimarkalı Grönland bakanı Tom Høyem ise adanın Grönlandlı Inuitler tarafından asırlardır kullanıldığını

³¹⁰ Charlotte Elton, “Where is this tiny, uninhabited island and why has it caused 50 years of international dispute?”, *Euronews* (17 Haziran 2022).

³¹¹ Peter Beaumont, “Canada and Denmark end decades-long dispute over barren rock in Arctic”, *The Guardian* (14 Haziran 2022).

³¹² Byers, *International Law and the Arctic*, 11.

ancak Kanadalı Inuitler tarafından kullanılmadığını iddia etmiştir. Ayrıca Høyem, buranın yerel dilde böbrek anlamına gelen (Hans Adası böbreğe benzetildiği için) Tartupaluk olarak adlandırıldığını söylemiştir. Ada üzerindeki egemenlik iddiaları senelerce devam etmiştir. 1984 senesinde Danimarkalı Grönland bakanı Høyem, Hans Adasına helikopterle inerek Danimarka bayrağı asmış, bayrağın dibine Danimarka likörü koymuş ve adanın Danimarka'ya ait olduğunu belirten bir yazı bırakmıştır.³¹³ Kanada ise egemenlik iddialarına aynı tonda cevap vererek adanın kendilerine ait olduğunu belirten not bırakmıştır. Aynı zamanda Danimarkalılar adaya geldiklerinde Schnapps (alkol), Kanadalılar ise Canadian Club viskisini bırakması bu anlaşmazlığın Viski Savaşı olarak adlandırılmasına neden olmuştur.³¹⁴

Şekil 20: Hans Adası

Kaynak: TRT Haber, “Kanada ve Danimarka 50 yıllık anlaşmazlığı çözdü: Hans Adası paylaşılacak” (14.06.2022).

İki NATO üyesinin karşı karşıya kalmasına neden olan ve onlarca yıldır devam eden anlaşmazlık, 2022 senesinde Hans Adası'nın %60 Danimarka, %40 Kanada'ya ait olacak şekilde bölünerek paylaşılmasıyla çözüme ulaşmıştır. Anlaşmaya ilişkin Danimarka tarafı, Rusya- Ukrayna Savaşı'nın yaşandığı bir zamanda anlaşma yapılmasının önemli olduğunu söylemiştir. Kanada ise Danimarka ile yaşanan ve Viski Savaşı olarak adlandırılan savaşın

³¹³ Beaumont, “Canada and Denmark end decades-long dispute over barren rock in Arctic”.

³¹⁴ Byers, *International Law and the Arctic*, 11-13.

dostça bir savaş olduğunu belirterek Rusya-Ukrayna Savaşı'nın olduğu bir dönemde sorunları çözüme ulaştırmak istediklerini ifade etmiştir.³¹⁵

Arktik Bölge'deki çoğu anlaşmazlığın çözüme ulaşmasındaki en büyük engel bölgedeki enerji kaynaklarının paylaşılmasındaki sorundan kaynaklanmaktadır. Ancak Hans Adası'nın yer aldığı Nares Boğazı'nda bulunan petrol ve gaz rezervleri çok derinde ve buzullarla kaplı alanda bulunmaktadır. Bu bağlamda kaynakların çıkarılması oldukça maliyetli olduğundan iş birliklerine ihtiyaç vardır. Ayrıca burada yıllarca gerçekleştirilecek olan sondajın, iklim değişikliği sorununa daha da zarar verecek olması yadsınamaz bir gerçektir. Bununla beraber Kanada ve Danimarka arasındaki anlaşmazlık, BMDHS'nin sorunu çözmede ne kadar yavaş kaldığını da kanıtlamaktadır.³¹⁶

3.2.9. Svalbard Takımadası

Svalbard Takımadaları, Arktik Okyanusu'nda bulunan toplam 9 adadan oluşmaktadır. Bu adalar; Hopen, Kvit, North East Land, Prins Karls Foreland, Bjørn, Kong Karls, Barents, Edge ve Spitsbergen adalarıdır. Svalbard Takımadalarının toplam alanı 62.700 km²'dir ve Spitsbergen Adası 39.044 km² ile adaların en büyüğüdür. 12. yüzyılda Svalbard'ın keşfedilmesine dair bilgiler bulunsa da 16. yüzyılda Hollandalı kâşiflerin adayı keşfettiği bilinmektedir. Takımadalarda zengin balık çeşitliliği ile birlikte kömür madenciliği bulunmaktadır.³¹⁷

Svalbard, terra nullius (sahipsiz toprak) statüsünde idi. I. Dünya Savaşı öncesi takımadaların uluslararası ortak komisyon tarafından yönetilmesi istense de savaş dolayısıyla bu karar uygulanamamıştır. 1919 Paris Barış Konferansı'nda Svalbard Takımadaları ile ilgili görüşmeler yapılmıştır. Bu doğrultuda 9 Şubat 1920 tarihinde Paris'te imzalanan ve 10 maddeden oluşan Svalbard Antlaşması, takımadaların terra nullius statüsünü koruyarak Norveç'in egemenliğine vermiştir. Norveç, Svalbard'daki bilimsel araştırmalar tertip etme hakkına sahiptir.³¹⁸ Aynı zamanda antlaşma, bütün taraflara eşit şekilde denizcilik, avlanma ve ticari faaliyetleri sürdürebileceklerini açıkça ifade etmekte³¹⁹ ve işletmeler için tekel kurulmayacağını belirtmektedir.³²⁰ Antlaşmanın 9. maddesi gereğince takımadalar üzerinde

³¹⁵ Ian Austen, "Canada and Denmark End Their Arctic Whisky War", *The New York Times* (14 Haziran 2022).

³¹⁶ Austen, "Canada and Denmark End Their Arctic Whisky War".

³¹⁷ *Britannica*, "Svalbard" (Erişim 22 Nisan 2023).

³¹⁸ Onur Limon, "100'üncü Yılında Svalbard Antlaşması: Anlaşmazlıklar, Çözüm Önerileri ve Türkiye İçin Fırsatlar", *International Journal of Politics and Security (IJPS)* 3/3 (Ekim 2021), 319.

³¹⁹ University Of Oslo Faculty Of Law, "The Svalbard Treaty Article 2" (Erişim 22 Şubat 2023).

³²⁰ University Of Oslo Faculty Of Law, "The Svalbard Treaty Article 3".

askeri faaliyetler yasaklanmıştır.³²¹ Bu madde ile Svalbard Takımadalarında barış halinin devamlılığı sağlanmak istenmiştir. Ancak Rusya'nın Svalbard'daki Longyearbyen havalimanını askeri faaliyet için kullanabileceğini söylemesi bölgede gerilime neden olmuştur.³²²

Svalbard Takımadalarındaki anlaşmazlığın temeli 1977 yılında Norveç'in balıkçılık faaliyetleri düzenlemesi ile ortaya çıkmıştır. Norveç, Svalbard Antlaşmasına göre 12 deniz milini aşan bölgelerin kendi hâkimiyet sahasına girdiğini belirtmekte, Rusya ise bu bölgelerin herhangi bir devletin egemenliğinde olmadığını ifade etmektedir.³²³ Dolayısıyla mevcut durumdaki anlaşmazlık Svalbard Antlaşması'nın devletler tarafından aynı şekilde yorumlanmadığını kanıtlamaktadır. Norveç, antlaşma ile kendisine tanınan egemenliğin deniz yetki alanını oluşturması için kâfi olduğunu ifade ederken Rusya buna karşı çıkmaktadır.³²⁴ Bu doğrultuda Norveç, takımadalarda 200 deniz mili içerisindeki Rusya'ya ait balıkçı teknelerine el koyarak gerilimi artırmaktadır.³²⁵

Mevcut anlaşmazlık bir çözüme ulaşmamakla birlikte küresel ısınma bölgenin önemini artırmaktadır. Eriyen buzullar, enerji kaynaklarına ulaşmayı kolaylaştıracaktır. Ancak bölgedeki enerji potansiyeli ile ilgili bilinmezlik anlaşmazlığın boyutunun büyümesine engel olmakla beraber gelecek için belirsizliğini korumaktadır. Öyle ki Rusya, Svalbard'da mevcudiyetini arzulamakta³²⁶ ve Norveç'in Svalbard politikasını potansiyel bir savaş riski olarak nitelendirmektedir.³²⁷ Norveç ise bölgede NATO çerçevesinde tatbikatlarını sürdürmektedir.

³²¹ University Of Oslo Faculty Of Law, "The Svalbard Treaty Article 9".

³²² Limon, "100'üncü Yılında Svalbard Antlaşması: Anlaşmazlıklar, Çözüm Önerileri ve Türkiye İçin Fırsatlar", 320.

³²³ Kanat vd., "Arktika Bölgesindeki Uluslararası Anlaşmazlıklar ve Küresel Isınmanın Bunlara Etkileri", 853.

³²⁴ Singil, "Arktik Bölgesi'nin 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi Çerçevesinde Değerlendirilmesi", 1041.

³²⁵ Limon, *Arktika Jeopolitiği 2: Sorunlar ve Anlaşmazlıklar, Bölge ve Bölge Dışı Aktörlerin Stratejileri*, 64.

³²⁶ Rus Hükümeti, "Arktik Faaliyetler" (Erişim 28 Nisan 2023).

³²⁷ Nilsen, "Russia defense report lists Norway's Svalbard policy as potential risk of war".

SONUÇ

Kuzey Kutbu'nda yer alan Arktik Bölge, güç iklim koşulları olan buzla kaplı bir alandır. Küresel ısınmanın günden güne daha fazla hissedilir oluşu, kutup bölgelerinde buzul erimelerine sebep olmaktadır. Küresel ısınma; kutuplardaki buzulların erimesine neden olarak muhtemel salgın hastalık riski ortaya çıkması, insan-hayvan-bitki olmak üzere tüm canlıları olumsuz etkilemesi, ekosistemin bozulması, çölleşme, kıyı bölgelerde toprak kaybedilmesi gibi birçok olumsuz etki yaratmaktadır. Ancak bu etki, bölgede getirilerden yararlanmak isteyen ülkeler için avantaj yaratmaktadır. Öyle ki buzul erimleri, bölgede yeni deniz rotalarını oluşturarak bölgenin jeopolitik önemini değiştirmiştir. Jeopolitik dönüşümler sonrası Arktik Bölge'deki askeri faaliyetlerin azalarak iş birliklerinin öne çıkması bölgede klasik jeopolitik teorilerin geçerliliğini sorgulatmıştır. Bölgenin buzullar nedeniyle güvenilir olarak değerlendirilmesi, küresel ısınma ve teknolojinin gelişimi ile değişmiştir. Dolayısıyla bölgeyi yorumlamada tek bir teori yeterli olamayacaktır. Konjonktüre göre bölgedeki değişimler sonucunda kara, deniz, hava ve uzay gücü Arktik Bölge'de entegre şekilde gelişmelidir.

Alaska'nın ABD tarafından Ruslardan satın alınması ile ABD'nin bir Arktik Bölge ülkesi haline gelmesi ve küresel ısınma nedeniyle bölgede yeni deniz rotaları oluşması Arktik Bölge jeopolitiğinin değişim ve evrimine sebep olmaktadır. Bölgedeki yeni deniz rotaları; Arktik Köprü, Kuzeybatı Geçidi, Kuzey Deniz Rotası ile Transpolar Deniz Rotasıdır. İlgi gösterilmeyen ve zor şartları olan bölgeye yeni deniz rotaları sayesinde sağlanan/sağlanacak olan kolay ulaşım, bölgedeki enerji faaliyetlerinin de gelişmesine neden olmuştur. Bölgedeki fosil yakıt rezerv ve maden keşifleri, Arktik Bölge ülkelerinin kendi aralarında ve bölge dışı ülkelerle iş birliği geliştirmesine, yatırım yapmasına ve bilimsel çalışmalarda yer almasına sebep olmaktadır. Arktik Bölge, fosil yakıt rezerv keşifleri ile ekonomi amaçlı stratejilerde ön plana çıkmaya başlamıştır. Bölgede özellikle Murmansk Demeci sonrası artan iş birlikleri, bölge özelinde kurulan konseylerle ivme kazanmıştır. Bölgede sorunlarının çözülmesi, bölge ekonomisinin sürdürülebilir gelişme ve kalkınmasının sağlanması, istihdam artışı, turizm faaliyetleri kapasite artışı, eğitim-çevre-bilimsel hedefli proje ve iş birliklerinin gelişmesi doğrultusunda Nordik Konsey, Barents Avrupa-Arktik Konseyi ve Arktik Konseyi kurulmuştur.

Konseylerin bölge ülkeleri ile birlikte bölge dışı ülkelere de yer vermesi önem arz etmektedir. Bu doğrultuda bölge dışı ülke olarak Çin; yatırım, bilimsel araştırma ve iş birliklerinde öne çıkmaktadır. Ukrayna Savaşı dolayısıyla Rusya'ya karşı uygulanan Batı yaptırımları, bölgede Rusya-Çin yakınlaşmasına sebebiyet vermiştir. Arktik Bölge'de gelişen

Rusya-Çin ilişkileri, bölge geleceği ile ilgili farklı senaryoların oluşmasına neden olmuştur. Bu senaryolardan ilki, Çin'in bölgedeki varlığını istemeyen ancak Batı yaptırımları karşısında iyi ilişkiler kurmak durumunda kalan Rusya'nın, gelecekte Çin'in etkin pozisyonundan rahatsız olacak olmasıdır. Böylece Arktik Bölge'de Çin'e karşı Rusya ve ABD yaklaşması muhtemel olasılıklardan biridir. Hâlihazırda ortak çıkarlar doğrultusunda kazan- kazan prensibince devam eden Rusya ve Çin'in olumlu ilişkisini ne kadar daha sürdürebileceği muğlaklığını korumaktadır. Öyle ki Rusya, Çin'in bölgedeki muhtemel egemenliğinden rahatsız olurken, Çin ise Rusya'nın Arktik projelerine daha az yatırım yapmasından ve kırılgan ekonomisinden endişe duymaktadır.³²⁸ Bölgedeki diğer bir senaryo ise Rusya ve Çin'in ulusal çıkarları doğrultusunda iş birliklerine devam edecek olup, ABD karşısında güçlü bir ittifak oluşturmalarıdır. Öyle ki her iki ülke, Arktik Bölge'de NATO çerçevesinde gelişen faaliyetleri tehdit olarak algılamaktadır. Bu senaryolardan hangisinin daha baskın olduğu ön görülememekle beraber, iş birliklerinin her iki ülkeye de enerji konusunda, ekonomik ve siyasi olarak avantajlar sağlaması, yakın gelecekte olumlu ilişkilerin devam edeceğine işaret etmektedir. Arktik ülkeleri ile ikili anlaşmalar yapan Çin, Rusya ile ilişkisi sebebiyle, bölgedeki diğer iş birliklerini tehlikeye atmamalıdır. Bölge çalışmalarında ABD- Rusya anlaşmazlıkları “*power competition*” (güç mücadelesi) kavramı ile ABD-Çin anlaşmazlıkları ise “*power transition*” (güç geçişi) kavramı ile ifade edilmektedir.³²⁹

Arktik Bölge'de, oluşturulan konseyler, ikili anlaşmalar ve bilimsel araştırmalar ile yürütülen iş birlikleri ile sağlanan barışçıl ortamı bozabilecek; kıta sahanlığı, deniz sınırları, uluslararası sularda geçiş ve toprak sorunları da bulunmaktadır. Arktik Bölge'de Beafort Denizi'nde, Barents Denizi'nde, Lomonsov Sırtı ve Alpha-Mendeleyev Sırtında, Kuzeybatı Geçidi'nde, Kuzey Deniz Rotasında, Bering Denizi'nde, Svalbard ve Hans Adası'nda sorunlar yaşanmıştır. Bu sorunlardan Barents Denizi ve Hans Adası'nda olduğu üzere bazıları çözüme kavuşturulmuştur. Ancak diğer sorunlar için etkin çözümler henüz üretilemediğinden anlaşmazlıklar devam etmektedir. Aktör devletlerin Arktik Bölge'deki fosil yakıt ve madenlerden maksimum düzeyde yararlanmak istemesi ile bölgede hâkimiyeti sağlama amacı, bu sorunların çözülmesine engel olmaktadır.

Arktik Bölge'deki önemli sorunlardan bir tanesi NATO ve Rusya'nın bölgede karşı karşıya gelmesidir. Güvenlik tehdidi bağlamında karşılıklı olarak tatbikatlarını artıran taraflar

³²⁸ Rehman, “Changing Contours of Arctic Politics and the Prospects for Cooperation between Russia and China”.

³²⁹ Ebru Caymaz, “Arktik Bilim Diplomasisi ve Türkiye”, *Novus Orbis: Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Dergisi* 3/1 (Haziran 2021), 39.

bölge geleceği için belirsizlik yaratmaktadır. Öyle ki Arktik ülkelerinden İsveç'in NATO'ya katılması durumunda (Rusya hariç) tüm Arktik ülkelerinin NATO'da yer alması anlamına gelecektir. Ancak bu durum Rusya ile ilişki kuran ve aynı zamanda NATO'ya üye olan -örneğin Türkiye gibi- ülkelerin muhtemel çatışma durumunda nasıl bir aksiyon alacağını belirsiz hale getirmektedir. Buna karşın Rusya, Arktik Bölge'deki politikasında özellikle Barents Denizi'nde olduğu üzere çözümler bulmaya çalışmakta ve uzlaşmacı bir görünüm vermeye gayret etmektedir. Bunun temel nedeni bölgedeki enerji ve maden zenginliğinden yararlanma isteğidir. Zorlu koşulları olan alanda kaynakların çıkarılması için iş birliklerine ihtiyaç vardır. Dolayısıyla Rusya, kaynaklardan yararlanabilmek amacıyla sert tutumunun yanında iş birliği ve yumuşak güç unsurlarıyla da hareket etmektedir.

Bölgede onlarca yıldır var olan askeri faaliyetler sıcak bir çatışmaya dönmemiştir. Bunun nedeni bölgedeki ülkelerin neredeyse tamamının dünyada gerek teknoloji gerek ekonomi ve askeri bakımdan güçlü olan ülkelere oluşmasından kaynaklanmaktadır. Ekonomik iş birliklerinin gerçekleştiği G7 platformunda Arktik ülkelerinden ABD ve Kanada, G20 platformunda ise ABD, Kanada ve Rusya yer almaktadır. Askeri bir ittifak olan³³⁰ NATO'ya Rusya ve İsveç hariç tüm Arktik ülkeleri üyedir. Böylece, fosil yakıt rezervleri ve bölge egemenliği için aktörler arasında yaşanacak bir çatışmanın etkisi sadece Arktik Bölge'yi etkilemeyecektir. Küresel anlamda da politik, ekonomik ve askeri anlamda etkisi görünür olacaktır. Ancak konjonktüre göre Arktik Bölge'de böyle bir çatışma yaşanması beklenmemektedir. Öyle ki bölgede hâlihazırda Rusya ve Ukrayna Savaşı yaşanırken yeni bir savaş göze alınamamaktadır. Savaş, Arktik Bölge'nin sahip olduğu enerjinin hem bölgesel hem de küresel düzeyde enerji güvenliğini etkilediğini göstermiştir.

Rusya-Ukrayna Savaşı sadece enerji ve ekonomi bağlamında ilişkileri etkilemekle kalmamıştır. Arktik Devletleri, savaş dolayısıyla Rusya'nın dönem başkanlığını yaptığı Arktik Konsey toplantılarına katılmayı kabul etmemiştir.³³¹ Arktik Bölge devletleri bir bildiri yayınlarak Rusya'nın Ukrayna işgalini kınamış ve Arktik başta olmak üzere küresel iş birlikleri için tehlike yarattığını beyan etmiştir.³³² Bu durum, Rusya'nın Arktik Bölge'den dışlanması olarak yorumlanmaktadır.³³³ Arktik Konsey'e katılım sağlanmaması bölgedeki

³³⁰ North Atlantic Treaty Organization (NATO), "What is NATO?" (Erişim 5 Nisan 2023).

³³¹ Rehman, "Changing Contours of Arctic Politics and the Prospects for Cooperation between Russia and China".

³³² U.S. Department of State, "Joint Statement on Arctic Council Cooperation Following Russia's Invasion of Ukraine" (Erişim 26 Nisan 2023).

³³³ Rehman, "Changing Contours of Arctic Politics and the Prospects for Cooperation between Russia and China".

sürdürülebilir kalkınma ve barış stratejisini olumsuz etkilemiştir. Arktik Bölge iş birliklerinin Rusya olmaksızın nasıl ilerleyeceği konusunda belirsizlik sürmektedir.

Çalışmanın giriş kısmında yer verilen hipotezlerin sonuç değerlendirilmesi:

Hipotez 1: Hipotezde bahsedildiği üzere jeopolitik enerji merkezi olma potansiyeli olan Arktik Bölge, sahip olduğu enerji dolayısıyla hem bölgesel hem de küresel düzeyde enerji arz ve talep güvenliği etkilemektedir. Bunun en büyük örneği 2022 Şubat ayında Rusya-Ukrayna Savaşı sonrasında; Kuzey Akım-2 gibi enerji iş birliği projelerinin durdurulması, enerji fiyatlarının negatif etkilenmesi, enerji tedarikinde/arz güvenliği ve bölgede yoğun olarak üretilen ve ihraç edilen tahılın sevkiyatının sektöre uğraması gibi problemleri olmak üzere birçok mesele hem Arktik ülkeleri hem de küresel çapta diğer ülkeleri etkilemektedir. Dolayısıyla bölgesel bir çatışmaya dayanan enerji güvenliği, sadece bölgede değil küresel düzeyde öncelikli husus haline gelmektedir. Tanımı itibarıyla arz güvenliği, talep ve nakil güvenliğini de kapsayan enerji güvenliği (kavramı); Arktik Bölge'deki enerji ihracatçısı ülkeleri ilgilendirmekle beraber enerjiyi ithal eden ülkeler ve transit ülkeleri de çok yakından ilgilendirmektedir. Öyle ki bölgede hâlihazırda devam eden Rusya-Ukrayna Savaşı'nın bir etkisi olarak enerji ticareti ve iş birlikleri (hususî olarak doğal gaz ve petrol) olumsuz etkilenmektedir. Avrupa ülkeleri yüksek enerji fiyatları ile arz güvenliği yaşarken, Rusya da en fazla enerji ihracatı gerçekleştirdiği pazarı kaybetme riski sonucu talep güvenliği yaşamaktadır. Rusya'ya karşı enerji bağımlılığı olmayan, Arktik Bölge ülkesi ABD'nin LNG ihracatı potansiyeli ile Rusya'ya zarar vermektedir.

Hipotez 2: Hipotezde değinildiği üzere bölgede barış ortamını destekleyen iş birlikleri devam etmekte ancak bununla beraber çatışma ihtimali de yadsınamaz bir gerçek olarak bulunmaktadır. Bölgedeki ana aktörler özellikle enerji konusunu iş birlikleri ya da çatışmanın teması haline getirmektedir. Bu durum, Arktik Devletlerinin nasıl aksiyon alacaklarının sonucunda aydınlığa kavuşacaktır. Rusya'ya yapılan yaptırımlar, projelerin devam etmemesi ve kesintiye uğraması bölgede özellikle petrol ve doğal gaz çerçevesindeki enerji gelişiminin önünü kesmektedir.³³⁴ Arktik Bölge'nin güçlü bir enerji merkezi olması için bu yaptırımların kaldırılması, enerji faaliyetlerinin sürdürülebilirliğinin sağlanması ve iklim koşullarına bağlı iş birliğinin sağlanması gerekmektedir.

Çalışma, Arktik Bölge'deki buzul erimelerinin yeni salgın hastalıklara neden olacağı ihtimalinin araştırılmasına ışık tutacaktır. Öyle ki bölgede eriyen buzulların altından mikrop ve

³³⁴ Erkan, "Enerji Bağlamında Arktik ve Geleceği".

virüslerin çıktığı, bu durumun Covid-19 sonrasında yeni bir salgın riski barındırdığı düşünülmektedir. Yapılan araştırmalar bu durumu kanıtlayacak ispatlar ortaya çıkarsa da bölge geleceği için ekonomik, sosyal ve siyasi istikrarsızlığın engellenmesi amacını akıllara getirmektedir. Öyle ki yakın gelecekte küresel ısınma dolayısıyla susuzluk, kuraklık ve gıdaya erişim zorluğunun artacağı bilinmektedir. Bu bağlamda özellikle Çin, Hindistan, Pakistan gibi nüfusu yüksek ülkelerdeki halkların kuzeye doğru göç etme durumu, Arktik Bölge’de güvenlik ve ekonomi meseleleri başta olmak üzere istikrarsızlık meydana getireceği tahmin edilmektedir. Küresel ısınmanın etkisi olarak suya ulaşım probleminin, söz konusu problemi maksimum düzeyde yaşayan halkların Arktik Bölge’ye göçünü artıracak beklenmektedir. Yaşanması beklenen muhtemel göç nedeniyle bölge ülkelerinin mevcut su kapasitesinden yararlanma miktarını düşürecek öngörülmektedir. Bahsedilen göçün oluşması sonucu bölgede özellikle daha önce yaşanmamış salgın hastalık ihtimaline vurgu yapılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akhiyadov, Mokhmad. “Yeni Bir Jeopolitik Mücadele Alanı: Arktik Bölgesi”. *İNSAMER*. Erişim 16 Nisan 2023. https://insamer.com/tr/yeni-bir-jeopolitik-mucadele-alani-arktik-bolgesi_2227.html
- Alım, Eray. “Arktik Bölgesinde İşbirliği ve Çatışma Arasında Kurulmaya Çalışılan Denge: Rusya Odaklı Bir Değerlendirme”. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 14/39 (Aralık 2021), 260-294.
- Alkin, Kerem. “Yenilenebilir Enerji’nin Vazgeçilmezliği Katlanıyor”. *Kriter Dergi* 7/75 (Ocak 2023).
- Arctic Centre University of Lapland. “Map of the Arctic Administrative Areas”. Erişim 5 Nisan 2023. <https://www.arcticcentre.org/EN/arcticregion/Maps/Administrative-areas>
- Arctic Council. “About The Arctic Council”. Erişim 15 Nisan 2023. <https://arctic-council.org/about/>
- Arctic Council. “Arctic Council Secretariat”. Erişim 8 Şubat 2023. <https://arctic-council.org/about/secretariat/>
- Arctic Council. “The History Of The Arctic Council”. Erişim 22 Nisan 2023. <https://arctic-council.org/about/timeline/>
- Arctic Council. “Observer Manual For Subsidiary Bodies”. Erişim 8 Şubat 2023. <https://oaarchive.arctic-council.org/handle/11374/939>
- Arctic Council. “Report On Shipping In The Northwest Passage Launched”. Erişim 17 Ocak 2023. <https://arctic-council.org/news/report-on-shipping-in-the-northwest-passage-launched/>
- Arctic Council. “Shipping in the Northwest Passage: Comparing 2013-2019”. Erişim 17 Ocak 2023. <https://oaarchive.arctic-council.org/handle/11374/2734>
- Arctic Council. “Shipping in the Northwest Passage: Comparing 2013-2019”. Erişim 3 Mart 2023. <https://oaarchive.arctic-council.org/handle/11374/2734>
- Arctic Council. “Who we are”. Erişim 10 Mart 2023. <https://arctic-council.org/>

ArcticEcon. “Beaufort Sea Dispute”. Erişim 10 Mart 2023. <https://arcticecon.wordpress.com/2011/01/10/beaufort-sea-dispute/>

Arctic Portal. “The 5th Chinese National Arctic Research Expedition”. Erişim 13 Şubat 2023. <https://arcticportal.org/ap-library/yar-features/805-chinare5>

Arctic Portal. “The Arctic Portlet”. Erişim 13 Ocak 2023. <https://arcticportal.org/the-arctic-portlet>

Arctic Council. “International Cooperation In The Arctic”. Erişim 8 Şubat 2023. <https://arctic-council.org/explore/work/cooperation/>

Arı, Tayyar. *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. Bursa: Aktüel Yayın, 9. Basım, 2018.

Austen, Ian. “Canada and Denmark End Their Arctic Whisky War”. *The New York Times* (14 Haziran 2022). <https://www.nytimes.com/2022/06/14/world/canada/hans-island-ownership-canada-denmark.html>

Avrupa Çevre Ajansı. “Küresel ve yerel: güvenli ve uygun fiyatlı enerji”. Erişim 24 Ocak 2023. <https://www.eea.europa.eu/tr/isaretler/isaretler-2017-avrupa2019da-enerjinin-gelecegini/makaleler/kuresel-ve-yerel-guvenli-ve/download.pdf>

Baffinland. “Mary River Mine”. Erişim 19 Mayıs 2023. <https://www.baffinland.com/operation/mary-river-mine/>

Baltacı, Ali. “Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?”. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 5/2 (2019), 368-371. <https://doi.org/10.31592/aeusbed.598299>

Barents Observer. “Russia adopted new energy strategy”. Erişim 25 Mayıs 2023. <https://barentsobserver.com/ru/node/17861>

Barentsinfo.org. “Mikhail Gorbachev’s Speech In Murmansk At The Ceremonial Meeting On The Occasion Of The Presentation Of The Order Of Lenin And The Gold Star To The City Of Murmansk”. Erişim 23 Mayıs 2023. https://www.barentsinfo.fi/docs/gorbachev_speech.pdf

BBC News Türkçe. “Rusya-Çin doğalgaz boru hattı açıldı, Sibiry’a’nın Gücü yılda 38 milyar metreküp gaz taşıyacak” (02 Aralık 2019). <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50629873>

BBC. “Denmark challenges Russia and Canada over North Pole” (15 Aralık 2014). <https://www.bbc.com/news/world-europe-30481309>

Beaumont, Peter. “Canada and Denmark end decades-long dispute over barren rock in Arctic”. *The Guardian* (14 Haziran 2022). <https://www.theguardian.com/world/2022/jun/14/canada-denmark-end-decades-long-dispute-barren-rock-arctic-hans-island>

Belge, Rauf. *Bir Beşeri Coğrafyacı Olarak İbn Haldun*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.

Berk, Michael. “The Arctic Bridge”. *National Post* (26 Kasım 2007). <https://nationalpost.com/news/the-arctic-bridge>

Bhattacharyya, Subhes C. *Energy Economics Concepts, Issues, Markets and Governance*. PDF: Springer, 2011. https://www.usb.ac.ir/FileStaff/6956_2019-3-4-11-39-32.pdf

Britannica. Erişim 19 Şubat 2023. <https://www.britannica.com/place/Barents-Sea>

Britannica. Erişim 19 Şubat 2023. <https://www.britannica.com/place/Beaufort-Sea>

Britannica. Erişim 2 Mart 2023. <https://www.britannica.com/biography/Alfred-Thayer-Mahan>

Britannica. Erişim 20 Şubat 2023. <https://www.britannica.com/place/Bering-Sea>

Britannica. Erişim 22 Nisan 2023. <https://www.britannica.com/place/Svalbard>

Byers, Michael. *International Law and the Arctic*. Google Books: Cambridge University Press, 2013. https://books.google.com.tr/books?id=CUMoAAAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbg_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

Caymaz, Ebru. “Arktik Bilim Diplomasisi ve Türkiye”. *Novus Orbis: Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Dergisi* 3/1 (Haziran 2021), 36-53.

Chen, Stephen. “China launches its first fully owned overseas satellite ground station near North Pole”. *South China Morning Post* (16 Aralık 2016). <https://www.scmp.com/news/china/policies-politics/article/2055224/china-launches-its-first-fully-owned-overseas-satellite>

- Chernova, Svetlana - Volkov, Anton. *Economic feasibility of the Northern Sea Route Container Shipping Development*. Bodø: Nord University, Yüksek Lisans Tezi, 2010. <https://nordopen.nord.no/nord-xmloi/bitstream/handle/11250/140636/Chernova.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Cherp, Aleh - Jewell, Jessica. “The concept of energy security: Beyond the four As”. *Energy Policy* 75 (Aralık 2014), 415-42.
- Cherp, Aleh. vd. *Energy and Security*. ed. Ogunlade Davidson. PDF: Cambridge University Press, 2012. <https://lucris.lub.lu.se/ws/portalfiles/portal/5735037/4239056.pdf>
- China Daily*. “China opens first research station in Arctic” (28 Temmuz 2004). https://www.chinadaily.com.cn/english/doc/2004-07/28/content_352549.htm
- China.org.cn. “Icebreaker Snow Dragon”. Erişim 2 Mayıs 2023. <http://www.china.org.cn/english/features/CPR/168828.htm>
- Coakley, Bernard vd. “Exploring the geology of the central Arctic Ocean; understanding the basin features in place and time”. *Journal of the Geological Society* 173/6 (Kasım 2016), 967-987.
- Cumhuriyet*. “Rusya'dan Arktik uyarısı: ABD ve NATO askeri varlığını artırdı” (9 Aralık 2022). <https://www.cumhuriyet.com.tr/dunya/rusyadan-arktik-uyarisi-abd-ve-nato-varligini-artirdi-2010458>
- Çevik, Veli Ahmet - Durukan, Tülin. “Çin’in Kuzey Kutbu’na Olan İlgi: Kutup İpek Yolu”. *Akdeniz İİBF Dergisi* 20/2 (Kasım 2020), 256. <https://doi.org/10.25294/aiiibfd.827510>
- Çomak, Hasret (ed.). *Enerji Diplomasisi*. İstanbul: Beta Yayıncılık, 2015.
- Dal, Adnan. “Arktik Siyaseti ve Türkiye”. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi* 10/1 (Ocak 2022), 1-26.
- Dalziel, John. “Photos: Through the Northwest Passage with the Manhattan in 1969”. *The Maritime Executive* (12 Ekim 2019). <https://maritime-executive.com/editorials/photos-through-the-north-west-passage-with-the-manhattan-in-1969>
- Deloitte. “The impact of plummeting crude oil prices on company finances”. Erişim 20 Ocak 2023. <https://www2.deloitte.com/za/en/nigeria/pages/energy-and-resources/articles/crude-awakening-the-impact-of-plummeting-crude-oil-prices-on-company-finances.html>

Demirkılınç, Selçuk. *Bölgeselcilik Çalışmaları Çerçevesinde Arktika'nın Politik Bir Bölge Olarak Tanımlanışı ve Arktika Bölgeselciliği*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.

Deniz Haber Ajansı. “Kuzey Denizi'nden Çin'e ilk LNG sevkiyatı yapıldı” (20 Temmuz 2018). <https://www.denizhaber.net/kuzey-denizinden-cine-ilk-lng-sevkiyatı-yapildi-haber-83112.htm>

Dolman, Everett C. *Astropolitik: Classical Geopolitics in the Space Age*. Google Books: Frank Class, 2005. https://books.google.com.tr/books?id=tE-QAgAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

Doshi, Rush. vd. “Northern expedition: China's Arctic activities and ambitions”. *Brookings*. Erişim 15 Şubat 2023. <https://www.brookings.edu/research/northern-expedition-chinas-arctic-activities-and-ambitions/>

Douhet, Guilio. *The Command of the Air*. çev. Dino Ferrari. PDF: Air University Press, 2019. https://www.airuniversity.af.edu/Portals/10/AUPress/Books/B_0160_DOUHET_THE_COMMAND_OF_THE_AIR.PDF

Durdu, Nisa - Uğur, Serkan. “Rusya'nın Arktik Bölgesindeki Enerji Politikaları”. *TUIÇ Akademi*. Erişim 21 Mart 2023. <https://www.tuicakademi.org/rusyanin-arktik-bolgesindeki-enerji-politikalari/>

Ediger, Volkan Ş. “Yeni Yüzyılın Enerji Güvenliğinde Karşılıklı Bağımlılık Bir Zaruret”. *Doğalgaz Dergisi* 132 (2008), 58-62.

Elton, Charlotte. “Where is this tiny, uninhabited island and why has it caused 50 years of international dispute?”. *Euronews* (17 Haziran 2022). <https://www.euronews.com/travel/2022/06/16/where-is-this-tiny-uninhabited-island-and-why-has-it-caused-50-years-of-international-dispute>

Emeklier, Bilgehan - Ergül, Nihal. “Petrolün Uluslararası İlişkilerdeki Yeri: Jeopolitik Teoriler ve Petropolitik”. *Bilge Strateji* 2/3 (Güz 2010), 59 – 85.

Enerji Günlüğü. “Norveç, Barent Denizi'deki rezerv tahminlerini arttırdı”. Erişim 22 Mayıs 2023. <https://www.enerjigunlugu.net/norvec-barent-denizideki-rezerv-tahminlerini-arttirdi-22659h.htm>

Erdal, Leman - Karakaya, Etem. “Enerji Arz Güvenliğini Etkileyen Ekonomik, Siyasi ve Coğrafi Faktörler”. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 31/1 (2012), 107-136.

- Erdal, Leman. *Enerji Arz Güvenliğini Etkileyen Faktörler ve Yenilenebilir Enerji Kaynakları Alternatifi*. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011.
- Erdem, Tolga. “Uluslararası İlişkilerde Yeni Perspektif: Astropolitiğe Giriş”. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 20/1 (Haziran 2018), 431-446. <https://doi.org/10.26468/trakyasobed.437792>
- Erkal, Hızır Yusuf. “Enerji Güvenliğine Yönelik Tehditler Ve Enerji Güvenliği Politikalarındaki Değişim”. *Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi (AEUIİBFD)* 2/2 (Aralık 2018), 63-78.
- Erkan, Anıl Çağlar - Eminoğlu, Ayça. “Grand Strateji Olarak Kuşak ve Yol İnisiyatifinde Arktik: Kutup İpekyolu’nun Çin-Rusya Enerji İş Birliğindeki Rolü”. *Akdeniz İİBF Dergisi* 19 (Ekim 2019), 145-173. <https://doi.org/10.25294/aiiibfd.632967>
- Erkan, Anıl Çağlar. “Enerji Bağlamında Arktik ve Geleceği”. *TASAM*. Erişim 20 Ocak 2023. https://tasam.org/tr-TR/Icerik/70142/enerji_baglaminda_arktik_ve_gelecegi
- Ertekin, Bülend Aydın. “Küresel Isınmanın Gölgesinde Kuzey Kutbu’nda Enerji Havzaları Üzerinde Buzkıran Gemiler ile Jeopolitik Oyun”. *Ulakbilge* 71 (Nisan 2022), 369-401. doi: 10.7816/ulakbilge-10-71-07
- Euronews. “‘Bağış Ukrayna halkının yararına kullanılsın’: Ukrayna’ya 3 Bayraktar TB2 hibe edildi”. (27 Haziran 2022). <https://tr.euronews.com/2022/06/27/bagis-ukrayna-halkinin-yararina-kullanilsin-ukraynaya-3-bayraktar-tb2-hibe-edildi#:~:text=T%C3%BCrkiye'de%20%C4%B0HA%20ve%20S%C4%B0HA,bar%C4%B1%C5%9F%20i%C3%A7in%20dua%20ettiklerini%20kaydetti>.
- Euronews. “Petrol zengini Norveç, deniz tabanında önemli miktarda metal ve mineral kaynağı keşfetti” (27 Ocak 2023). <https://tr.euronews.com/2023/01/27/petrol-zengini-norvec-deniz-tabaninda-onemli-miktarda-metal-ve-mineral-kaynagi-kesfetti>
- European External Action Service. “Barents Euro-Arctic cooperation: Joint Statement of the European Union, Finland, Denmark, Iceland, Norway and Sweden on suspending activities with Russia”. Erişim 9 Şubat 2023. https://www.eeas.europa.eu/eeas/barents-euro-arctic-cooperation-joint-statement-european-union-finland-denmark-iceland-norway_en?s=212

- European Parliament. “Arctic continental shelf claims Mapping interests in the circumpolar North”. Erişim 18 Şubat 2023. [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI\(2017\)595870](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI(2017)595870)
- Fox Skelly, Jasmin. “There are diseases hidden in ice, and they are waking up”. *The Independent* (8 Mayıs 2017). <https://www.theindependentbd.com/arcprint/details/93603/2017-05-08>
- GCaptain. “Russian LNG Ship Concludes Northern Sea Route Voyage”. Erişim 21 Mayıs 2023. <https://gcaptain.com/russian-lng-ship-northern-sea-route/>
- Government of Canada. “Declaration on the Establishment of the Arctic Council (Ottawa, Canada, 1996)”. Erişim 7 Şubat 2023. <https://www.international.gc.ca/world-monde/international-relations-relations-internationales/arctic-arctique/declaration-ac-declaration-ca.aspx?lang=eng>
- Government of Iceland. “Free Trade Agreement between Iceland and China”. Erişim 11 Şubat 2023. <https://www.government.is/topics/foreign-affairs/external-trade/free-trade-agreements/free-trade-agreement-between-iceland-and-china/>
- Government.no. “Meld. St. 7 (2011–2012) The High North”. Erişim 28 Mart 2023. <https://www.regjeringen.no/en/dokumenter/meld.-st.-7-20112012/id663433/?ch=1>
- Gönültaş, Bahattin. “Doğal gazla dolu Kuzey Akım 2, Rusya'ya yaptırımlar nedeniyle 'kendi haline' bırakıldı”. *Anadolu Ajansı* (16 Mart 2022). <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/dogal-gazla-dolu-kuzey-akim-2-rusyaya-yaptirimlar-nedeniyle-kendi-haline-birakildi/2536662>
- Gricius, Gabriella. “Geopolitical Implications of New Arctic Shipping Lanes”. *The Arctic Enstitute Center of Circumpolar Security Studies*. Erişim 16.01.2023. <https://www.thearcticinstitute.org/geopolitical-implications-arctic-shipping-lanes/>
- Griffiths, Sian. “US-Canada Arctic border dispute key to maritime riches”. *BBC News* (2 Ağustos 2010). <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-10834006>
- Güçlü Akpınar, Burcu. “Eleştirel Uluslararası Hukuk Bağlamında Çin’in Arktik Politikalarının Analizi”. *Akdeniz İİBF Dergisi* 19 (Ekim 2019), 122-144. <https://doi.org/10.25294/aiiibfd.632961>
- Güçyetmez, Ferdi. “Yeni Hegemonya Alanı: Arktika”. *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 7/1 (Mart 2021), 153-177. <https://doi.org/10.31463/aicusbed.888275>

Günel, Kamil. “Siyasal Coğrafyada Yeni Yaklaşımlar”. *Türk Coğrafya Dergisi* 0/30 (1995).

Haldun, İbn. *Mukaddime*. haz. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergâh Yayınları, 16. Basım, 2018.

Hatipoğlu, Emre. “Enerji Güvenliği”. *Güvenlik Yazıları Serisi* 44 (Kasım 2019), 1-11.

Henriksen, Tore - Ulfstein, Geir. “Maritime Delimitation in the Arctic: The Barents Sea Treaty”. *Ocean Development & International Law* 42/1 (Şubat 2011), 1-21.

Humpert, Malte - Raspotnik, Andreas. “The Future of Arctic Shipping Along the Transpolar Sea Route”. *Arctic Yearbook*. Erişim 18 Ocak 2023. https://arcticyearbook.com/images/yearbook/2012/Scholarly_Papers/14.Humpert_and_Raspotnik.pdf

Humpert, Malte. “New Powerful Arc7 LNG Carriers Could Eliminate Need for Icebreakers on Northern Sea Route”. *High North News* (29 Ekim 2020). <https://www.highnorthnews.com/en/new-powerful-arc7-lng-carriers-could-eliminate-need-icebreakers-northern-sea-route>

Hunt, Katie. “Scientists have revived a 'zombie' virus that spent 48,500 years frozen in permafrost”. *CNN* (8 Mart 2023). <https://edition.cnn.com/2023/03/08/world/permafrost-virus-risk-climate-scn/index.html>

IEA, International Energy Agency. “Energy Fact Sheet: Why does Russian oil and gas matter?”. Erişim 21 Mart 2023. <https://www.iea.org/articles/energy-fact-sheet-why-does-russian-oil-and-gas-matter>

IEA, International Energy Agency. “Energy security in energy transitions”. Erişim 24 Ocak 2023. <https://www.iea.org/reports/world-energy-outlook-2022/energy-security-in-energy-transitions>

IEA, International Energy Agency. “Energy security Reliable, affordable access to all fuels and energy sources”. Erişim 23 Ocak 2023. <https://www.iea.org/topics/energy-security>

IEA, International Energy Agency. “Frequently Asked Questions on Energy Security”. Erişim 21 Ocak 2023. <https://www.iea.org/articles/frequently-asked-questions-on-energy-security>

Independent Türkçe. “Rusya'dan ABD'ye tehdit: Alaska'yı geri alırız” (7 Temmuz 2022).
<https://www.indyturk.com/node/529611/d%C3%BCnya/rusyadan-abdye-tehdit-alaskay%C4%B1-geri-al%C4%B1r%C4%B1z>

İlhan, Suat. “Jeopolitik Kavramı ve Unsurları”. *Avrasya Dosyası* 8/4 (Kış 2002), 318-322.

İşcan, İsmail Hakkı. “Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları”. *Uluslararası İlişkiler Dergisi* 1/2 (Yaz 2004), 47-79.

Kaczynski, Vlad M. “US-Russian Bering Sea Marine Border Dispute: Conflict over Strategic Assets, Fisheries and Energy Resources”. *Russian Analytical Digest* 20/07 (1 Mayıs 2007), 118-127.

Kanat, Selim vd. “Arktika Bölgesindeki Uluslararası Anlaşmazlıklar ve Küresel Isınmanın Bunlara Etkileri”. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi* 17/3 (2022), 837-861.

Karadağ, Haluk. “Enhancing Economic Security of China Thorough the Strategic Cooperation in The Arctic: The Polar Silk Road Initiative”. *Doğu Asya Araştırmaları Dergisi* 4/8 (Haziran 2021), 15-27.

Karagöl, Harun. *Jeopolitik Kayma Çerçevesinde Amerika Birleşik Devletleri ve Rusya Federasyonu'nun Arktik Bölge Politikaları*. Tekirdağ: Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.

Kavas, Alp Yüce. “Soğuk Savaş Sonrası Arktika Bölgesi Jeopolitiği ve Bölgesel İş Birliği Potansiyeli”. *Akdeniz İİBF Dergisi* 19 (Ekim 2019), 25-44.

Kocakenar, Mustafa. “Amerikan Dış Politikasında Jeopolitik Teoriler ve Pratikler”. *TASAM*. Erişim 5 Ocak 2023. https://tasam.org/tr-TR/Icerik/19571/amerikan_dis_politikasinda_jeopolitik_teoriler_ve_pratikler

Kutlu, Övünç. “Trump'ın Beyaz Saray'daki ilk yılında enerji politikaları”. *Anadolu Ajansı* (19 Ocak 2018). <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/trumpin-beyaz-saraydaki-ilk-yilinda-enerji-politikalari/1035354>

Küçük, Evren. “Arktik Bölgesinde Güç Mücadelesi”. *ANKASAM*. Erişim 16 Ocak 2023. <https://www.ankasam.org/arktik-bolgesinde-guc-mucadelesi/>

Limon, Onur. “Arktik Güvenliği: Riskler ve Zorluklar”. *21. Yüzyılda Bölgesel Sorunlar*. ed. Onur Limon vd. 775-802. Nobel Akademik Yayıncılık, 2021.

- Limon, Onur. “100'üncü Yılında Svalbard Antlaşması: Anlaşmazlıklar, Çözüm Önerileri ve Türkiye İçin Fırsatlar”. *International Journal of Politics and Security (IJPS)* 3/3 (Ekim 2021), 307-331. <https://doi.org/10.53451/ijps.818828>
- Limon, Onur. *Arktika Jeopolitiği 1: Jeopolitik Durum, Küresel İklim Değişikliği ve Yeni Enerji Havzaları*. Google Books: Efe Akademik Yayıncılık, 2020. https://www.google.com.tr/books/edition/Arktika_Jeopoliti%C4%9Fi_1_Jeopolitik_Durum/FIMIEAAAQBAJ?hl=tr&gbpv=1&dq=onur+limon+arktik&pg=PA40&printsec=frontcover
- Limon, Onur. *Arktika Jeopolitiği 2: Sorunlar ve Anlaşmazlıklar, Bölge ve Bölge Dışı Aktörlerin Stratejileri*. Google Books: Efe Akademik Yayıncılık, 2020.
- Luhn, Alec. “Anthrax outbreak triggered by climate change kills boy in Arctic Circle”. *The Guardian* (1 Ağustos 2016). <https://www.theguardian.com/world/2016/aug/01/anthrax-outbreak-climate-change-arctic-circle-russia>
- Mackinder, Halford J. “The Geographical Pivot of History (1904)”. *The Geographical Journal* 170/ 4 (Aralık 2004), 298–321.
- Mahan, Alfred Thayer. *The Influence of Sea Power upon History, 1660-1783*. eBook: The Project Gutenberg eBook, 2004. <https://www.gutenberg.org/files/13529/13529-h/13529-h.htm>
- Mangır, Demet Şefika (ed.). *Uluslararası İlişkilerde Jeopolitik Teoriler ve Pratikler*. Ankara: İksad Yayınevi, 2020.
- Marine Insight. “What is Arctic Bridge Sea Route?”. Erişim 18 Ocak 2023. <https://www.marineinsight.com/marine-navigation/what-is-arctic-bridge-sea-route/#:~:text=The%20Arctic%20Bridge%20is%20a,the%20American%20and%20European%20ones>.
- Mayer, Michael. “US Grand Strategy and Central Asia: Merging Geopolitics and Ideology”. *Norwegian Institute for Defence Studies* (2008). <https://www.jstor.org/stable/pdf/resrep20324.4.pdf>
- Mettsel, Mikhail. “Putin: Rus-Çin ilişkileri, tarihin en yüksek seviyesinde”. *Sputnik Türkiye* (7 Nisan 2015). <https://sputniknews.com.tr/20150407/1014870226.html>
- Mining Technology. “A new Cold War: mining geopolitics in the Arctic circle”. Erişim 19 Mayıs 2023. <https://www.mining-technology.com/features/a-new-cold-war-mining-geopolitics-in-the-arctic-circle/>

Mining Technology. “Greenland cancels General Nice’s Isua iron-ore project licence”. Erişim 19 Mayıs 2023. <https://www.mining-technology.com/news/greenland-cancels-general-nice-isua-iron-ore-project-licence/>

Ministry of Commerce People’s Republic of China. “China and Norway will complete the FTA negotiations as soon as possible”. Erişim 11 şubat 2023. http://fta.mofcom.gov.cn/enarticle/ennorway/ennorwaynews/202103/44678_1.html

Ministry of Foreign Affairs of The People’s Republic of China. “Treaty of Good-Neighborliness and Friendly Cooperation Between the People's Republic of China and the Russian Federation”. Erişim 11 şubat 2023. https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjdt_665385/2649_665393/200107/t20010724_679026.html

NASA, National Aeronautics and Space Administration. “About NASA”. Erişim 6 Mart 2023. <https://www.nasa.gov/about/index.html>

NASA, National Aeronautics and Space Administration. “NASA Finds Life at ‘Extremes’”. Erişim 14 Nisan 2023. <https://www.nasa.gov/vision/earth/livingthings/extremophile1.html>

NATO, North Atlantic Treaty Organization. “What is NATO?”. Erişim 5 Nisan 2023. <https://www.nato.int/nato-welcome/index.html>

Neumann, Thilo. “Norway and Russia Agree on Maritime Boundary in the Barents Sea and the Arctic Ocean”. *The American Society of International Law (ASIL)*. Erişim 25 şubat 2023. <https://www.asil.org/insights/volume/14/issue/34/norway-and-russia-agree-maritime-boundary-barents-sea-and-arctic-ocean>

Nilsen, Thomas. “Russia defense report lists Norway’s Svalbard policy as potential risk of war”. *Arctic Today* (4 Ekim 2017). <https://www.arctictoday.com/russia-defense-report-lists-norways-svalbard-policy-as-potential-risk-of-war/>

NOAA, National Oceanic and Atmospheric Administration. “Sea Ice Age- 1984- 2020 (Arctic Only)”. Erişim 25 şubat 2023. <https://sos.noaa.gov/catalog/datasets/sea-ice-age-1984-2020-arctic-only/>

NOAA, National Oceanic and Atmospheric Administration. “The International Polar Years”. Erişim 13 Ocak 2023. [https://www.pmel.noaa.gov/arctic-zone/ipyp.html#:~:text=An%20International%20Polar%20Year%20or,Polar%20expeditions%2C%20observations%20and%20analyses.&text=Techniques%20used%20today%20to%20monitor,\(black%20and%20white%20photos\).](https://www.pmel.noaa.gov/arctic-zone/ipyp.html#:~:text=An%20International%20Polar%20Year%20or,Polar%20expeditions%2C%20observations%20and%20analyses.&text=Techniques%20used%20today%20to%20monitor,(black%20and%20white%20photos).)

NOAA, National Oceanic and Atmospheric Administration. “Why is the Bering Sea Important?”. Erişim 20 Nisan 2023. https://www.beringclimate.noaa.gov/essays_alexander.html

Noi, Goh Sui. “China's polar ambitions cause anxiety”. *The Straits Times* (20 şubat 2018). <https://www.straitstimes.com/asia/east-asia/chinas-polar-ambitions-cause-anxiety>

Nordic Council of Ministers. “Nordic Partnerships for the Arctic – an introduction to ongoing projects 2018–21”. Erişim 9 şubat 2023. <https://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:1356868/FULLTEXT01.pdf>

NTV. “Araştırma: Bir sonraki pandemi buzullardan gelebilir” (19 Ekim 2022). <https://www.ntv.com.tr/teknoloji/arastirma-bir-sonraki-pandemi-buzullardan-gelebilir,JXwG84GYkki1fPky1YI7Pw>

NTV. “Rusya-Ukrayna savaşında 70. gün... AB'den Rusya'ya yeni yaptırım paketi: Rusya'dan petrol ithalatı durdurulacak” (04 Mayıs 2022). <https://www.ntv.com.tr/ukrayna-savasi/rusya-ukrayna-savasinda-70-gun-abden-rusyaya-yeni-yaptirim-paketi-rusyadan-petrol-ithalati-durdurulacak,9p6SpZAeYeyUhJ3KLH2xRw>

Nuttal, Mark. “Arctic: Definitions and Boundaries”. *Encyclopedia of the Arctic*. 1/117. New York: Routledge, 2005.

OCIMF, The Oil Companies International Marine Forum. “Northern Sea Route Navigation Best Practices and Challenges”. Erişim 17 Ocak 2023. <https://www.ocimf.org/publications/information-papers/northern-sea-route-navigation-best-practices-and-challenges>

sterud, yvind - Hønneland, Geir. “Geopolitics and International Governance in the Arctic”. *Arctic Review on Law and Politics* 5/2 (2014), 156-176.

sthagen, Andreas. “The New Geopolitics of the Arctic: Russia, China and the EU”. *Wilfried Martens Center for European Studies*. Erişim 20 Ocak 2023. <https://www.martenscentre.eu/publication/the-new-geopolitics-of-the-arctic-russia-china-and-the-eu/>

zsavaş Atay, Sibel. “Klasik Jeopolitik Yaklaşımlar ve Eleştirel Jeopolitik Söylem”. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 8/2 (Nisan 2016), 144-155.

PAME, Protection of the Arctic Marine Environment. “Report On Shipping In The Northwest Passage Launched”. Erişim 17 Ocak 2023. https://oaarchive.arctic-council.org/bitstream/handle/11374/2734/ASSR%20Report%203_.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Paravantis, J. A. vd. “A Geopolitical Review of Definitions, Dimensions and Indicators of Energy Security”. *9th International Conference on Information, Intelligence, Systems and Applications (IISA)*. Greece: Technological Educational Institute of Ionian Islands, 2018.

Polar Research Institute of China. “About PRIC”. Erişim 13 şubat 2023. <https://en.pric.org.cn/index.php?c=category&id=1>

Proedrou, Filippou. “Re-conceptualising the Energy and Security Complex in the Eastern Mediterranean”. *Cyprus Review* 24/2 (Ocak 2012), 15-28.

Prontera, Andrea. *The New Politics of Energy Security in the European Union and Beyond: States, Markets, Institutions*. PDF: Routledge, 2017. https://www.researchgate.net/publication/318209548_Introduction_The_New_Politics_of_Energy_Security_in_the_European_Union_and_Beyond_States_Markets_Institutions_Routledge_London

Pryce, Paul. “The Port On Canada’s Solitary Coast”. *NATO Association of Canada*. Erişim 20 Ocak 2023. <https://natoassociation.ca/the-port-on-canadas-solitary-coast/>

Rainsford, Sarah. “Rusya, Kuzey Kutbu’ndaki gövde gösterisiyle ne hedefliyor?”. *BBC News Türkçe* (21 Mayıs 2021). <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-57176591>

Rehman, Maria. “Changing Contours of Arctic Politics and the Prospects for Cooperation between Russia and China”. *The Arctic Institu.* Erişim 18 şubat 2023. <https://www.thearcticinstitute.org/changing-contours-arctic-politics-prospects-cooperation-russia-china/>

Reuters. “Three Chinese Companies to Build Tallin-Helsinki Tunnel” (12 Temmuz 2019). <https://www.reuters.com/article/us-finland-estonia-tunnel-idUSKCN1U70F3>

Rosneft. “Rosneft and Statoil Advance Cooperation Agreement Implementation”. Erişim 25 Mart 2023. <https://www.rosneft.com/press/releases/item/114357/>

Rosneft. “Rosneft Announces Full-Year 2022 IFRS Results”. Erişim 23 Mayıs 2023. <https://www.rosneft.com/press/releases/item/214043/>

Rus Hükümeti. “Arktik Faaliyetler”. Erişim 28 Nisan 2023. <http://government.ru/rugovclassifier/465/events/>

Rusya Federasyonu Dışışleri Bakanlığı. “Rusya Federasyonu Dış Politikası Kavramı”. Erişim 25 Mart 2023. https://mid.ru/ru/foreign_policy/official_documents/1860586/?lang=en

- Sağsen, İlhan. “Arktik bölgesi jeopolitiği”. *Anadolu Ajansı* (22 Nisan 2019). <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/arktik-bolgesi-jeopolitigi/1459727>
- Sengupta, Somini. “United States Rattles Arctic Talks With a Sharp Warning to China and Russia”. *The New York Times* (6 Mayıs 2019). <https://www.nytimes.com/2019/05/06/climate/pompeo-arctic-china-russia.html>
- Seval, Hasan Fatih. “Arktik Bölge’de Uluslararası Siyasi Düzen: Teorik Bir Yaklaşım”. *Akdeniz İİBF Dergisi* 19 (Ekim 2019), 1-24. <https://doi.org/10.25294/aiiibfd.632904>
- Sevim, Cenk. “Küresel Enerji Jeopolitiği Ve Enerji Güvenliği”. *Journal Of Yaşar University* 26/7 (Haziran 2012), 4378 – 4391.
- Sezen, Serije. “Çin Arktika’da: Arktika İpek Yolu”. *Mülkiye Dergisi* 45/2 (Haziran 2021), 389-418.
- Singil, Nesrin. “Arktik Bölgesi’nin 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi Çerçevesinde Değerlendirilmesi”. *Public and Private International Law Bulletin* 40/2 (Aralık 2020), 1023-1051.
- Sputnik Türkiye. “İlk yapay uydu Sputnik 1’in yörüngeye fırlatılışının 60. Yıldönümü” (4 Ekim 2017). <https://sputniknews.com.tr/20171004/ilk-yapay-uydu-sputnik-yildonumu-1030423067.html#:~:text=Abone%20ol-,D%C3%BCnya%20bug%C3%BCn%2C%20ilk%20yapay%20uydu%20Sputnik%201'in%20gezegenimizin%20y%C3%B6r%C3%BCngesine,Ekim%201957'de%20uzaya%20g%C3%B6ndermi%C5%9Fti>.
- Sputnik Türkiye. “Rusya ile Çin arasındaki ticaret hacminde rekor kırıldı” (13 Ocak 2023). <https://sputniknews.com.tr/20230113/rusya-ile-cin-arasindaki-ticaret-hacminde-rekor-kirildi-1065710409.html#:~:text=%C3%87in%20G%C3%BCmr%C3%BCk%20Genel%20M%C3%BCd%C3%BCrl%C3%BC%C4%9F%C3%BC'n%C3%BCn,114%20milyar%20149%20milyon%20dolar>
- Sputnik Türkiye. “Süveyş Kanalı’nda karaya oturmuştu: 'The Ever Given' gemisi aylar sonra kanaldan yeniden geçti” (12 Aralık 2021). <https://sputniknews.com.tr/20211212/suveys-kanalinda-karaya-oturmustu-the-ever-given-gemisi-aylar-sonra-kanaldan-yeniden-gecti-1051690719.html>
- Spykman, Nicholas J. *The Geography of the Peace*. Google Books: Harcourt, Brace and Company, 1944. https://www.google.com.tr/books/edition/The_Geography_of_the_Peace/YpWDAAAAMAAJ?hl=tr&gbpv=1&dq=The+Geography+of+the+Peace&printsec=frontcover

- Staalesen, Atle. "Russia is winning support for its claims on Arctic shelf, says chief negotiator". *The Barents Observer* (28 Kasım 2019). <https://thebarentsobserver.com/en/arctic/2019/11/russia-winning-support-its-claims-arctic-shelf-says-chief-negotiator>
- Şahin, Çiğdem - Nuriyev, Kamil. "Rusya'da Enerji Sanayisinin Gelişimi ve Günümüzde Rus Enerji Stratejisi". *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi* 4/4 (Ekim 2021), 49-76.
- Şeker, Burak Şakir. "Amerika Birleşik Devletleri'nin Yeniden Yapılandırma Stratejisi: Deniz Hâkimiyeti Teorisi'nden Deniz Hegemonyasına Geçiş". *Uluslararası Güvenlik Kongresi Bildirileri*. ed. Hasret Çomak vd. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Yayınları, 2014.
- Şeker, Burak Şakir. "Hidrokarbon Yarışı veya Yeşil Enerjiye Geçiş Senaryosu: Arktik Okyanusu Örneği". *TASAM*. Erişim 14 Aralık 2022. https://tasam.org/tr-TR/Icerik/70125/hidrokarbon_yarisi_veya_yesil_enerjiye_gecis_senaryosu_arktik_okyanusu_ornegi
- Taban, M. Hayati. "Klasik ve Eleştirel Jeopolitiğin Karşılaştırılması ve 'Stratejik Derinliğin' Bu Bağlamda İncelenmesi". *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 1/1 (2013), 21-31.
- Teotonio, Isabel. "Why We Need An 'Arctic Bridge'". *Institu for Agriculture & Trade Policy (IATP)*. Erişim 18 Ocak 2023. <https://www.iatp.org/news/why-we-need-an-arctic-bridge>
- The 13th Five- Year Plan For Economic And Social Development Of China. çev. Compilation and Translation Bureau, Central Committee of the Communist Party of China (China: Central Compilation & Translation Press). <https://en.ndrc.gov.cn/policies/202105/P020210527785800103339.pdf>
- The Arctic Institute. "Arctic Maps- Visualizing the Arctic". Erişim 7 Nisan 2023. <https://www.thearcticinstitute.org/arctic-maps/>
- The Arctic Institute. "Continental Shelf Claims in The Arctic". Erişim 19 Şubat 2023. <https://www.thearcticinstitute.org/wp-content/uploads/2017/06/TAI-Infographic-ContinentalShelfClaims.pdf>
- The Barents Euro-Arctic Council. "Chair 2021-2023: Finland". Erişim 9 Şubat 2023. https://barents-council.org/img/Barents_esite_en_A4.pdf

- The Barents Euro-Arctic Council. “Cooperation in the Barents Euro-Arctic Region”. Erişim 9 şubat 2023. <https://barents-council.org/about-us/cooperation-in-the-barents-euro-arctic-region>
- The Barents Euro-Arctic Council. “Education and Research”. Erişim 9 şubat 2023. <https://barents-council.org/working-groups/education-and-research>
- The Barents Euro-Arctic Council. “Environment”. Erişim 9 şubat 2023. <https://barents-council.org/working-groups/environment>
- The Barents Euro-Arctic Council. “Health and Social Issues”. Erişim 9 şubat 2023. <https://barents-council.org/working-groups/health-and-social-issues>
- The Barents Euro-Arctic Council. “Tourism”. Erişim 9 şubat 2023. <https://barents-council.org/working-groups/tourism>
- The Barents Euro-Arctic Council. “Working Groups”. Erişim 16 Nisan 2023. <https://barents-council.org/working-groups>
- The Geography of Transport Systems. “Polar Shipping Routes”. (Erişim 5 Mart 2023). <https://transportgeography.org/contents/chapter1/transportation-and-space/polar-shipping-routes/>
- The Guardian*. “Russia plants flag on North Pole seabed”. Erişim 17 şubat 2023. <https://www.theguardian.com/world/2007/aug/02/russia.arctic#:~:text=In%20a%20record%2Dbreaking%20dive,connected%20to%20its%20continental%20shelf>.
- The History Guide Lectures on Twentieth Century Europe. “George Kennan, "The Sources of Soviet Conduct" (1947)”. Erişim 01 Mart 2023. <http://www.historyguide.org/europe/kennan.html>
- The Nordic Council. “Official Nordic co-operation”. Erişim 9 şubat 2023. <https://www.norden.org/en/information/official-nordic-co-operation>
- The Nordic Council. “The Nordic Council”. Erişim 9 şubat 2023. <https://www.norden.org/en/information/nordic-council>
- The Office of the Historian. “Purchase of Alaska, 1867”. Erişim 21 Mayıs 2023. <https://history.state.gov/milestones/1866-1898/alaska-purchase>

The State Council The People's Republic of China. "Initiative offers road map for peace, prosperity". Erişim 24 Şubat 2023. http://english.www.gov.cn/archive/publications/2015/03/30/content_281475080041500.htm

The State Council The People's Republic of China. "State Oceanic Administration". Erişim 13 Şubat 2023. http://english.www.gov.cn/state_council/2014/10/06/content_281474992889983.htm

The State Council The People's Republic of China. "Vision for Maritime Cooperation under the Belt and Road Initiative". Erişim 13 Şubat 2023. <https://uaf.edu/caps/resources/policy-documents/china-vision-for-maritime-cooperation-under-the-belt-and-road-initiative-2017.pdf>

The White House. "National Security Presidential Directive and Homeland Security Presidential Directive". Erişim 19 Nisan 2023. <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2009/01/20090112-3.html>

Tibballs, Scott. "Mining in the Arctic: The Beginnings of an Industry". *Investing News Network* (22 Ağustos 2019). <https://investingnews.com/daily/resource-investing/mining-in-the-arctic/>

TRT Haber. "Kanada ve Danimarka 50 yıllık anlaşmazlığı çözdü: Hans Adası paylaşılacak" (14 Haziran 2022). <https://www.trthaber.com/haber/dunya/kanada-ve-danimarka-50-yillik-anlasmazligi-cozdu-hans-adasi-paylasilacak-687922.html>

Tuğrul, Beril. "Enerji Güvenliğinin Ekonomiye ve Uluslararası Güvenliğe Etkisi". *TASAM*. Erişim 2 Nisan 2023. https://tasam.org/tr-TR/Icerik/59728/enerji_guvenliginin_ekonomiye_ve_uluslararasi_guvenlige_etkisi

Türk Dil Kurumu Sözlükleri. Erişim 13 Aralık 2022. <https://sozluk.gov.tr/>

U.S. Department of Defence. "Annual Report To Congress: Military and Security Developments Involving the People's Republic of China 2019". Erişim 10 Şubat 2023. https://media.defense.gov/2019/May/02/2002127082/-1/-1/1/2019_CHINA_MILITARY_POWER_REPORT.pdf

U.S. Government Publishing Office. "Directive on Arctic Region Policy January 9, 2009". Erişim 16 Şubat 2023. https://www.govinfo.gov/content/pkg/PPP-2008-book2/pdf/PPP-2008-book2-doc_pg1545.pdf

- UNCTAD, United Nations Conference on Trade and Development. “Review of Maritime Transport 2022”. Erişim 3 Nisan 2023. <https://unctad.org/publication/review-maritime-transport-2022>
- United Nations. “Agreement between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on the maritime boundary, 1 June 1990”. Erişim 22 Nisan 2023. <https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/USA-RUS1990MB.PDF>
- United Nations. “Commission on the Limits of the Continental Shelf (CLCS)”. Erişim 16 şubat 2023. https://www.un.org/depts/los/clcs_new/clcs_home.htm
- United Nations. “Outer limits of the continental shelf beyond 200 nautical miles from the baselines: Submissions to the Commission: Partial Submission by Canada”. Erişim 18 şubat 2023. https://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/submission_can1_84_2019.html
- University Of Oslo Faculty Of Law. “The Svalbard Treaty Article 2”. Erişim 22 şubat 2023. <https://www.jus.uio.no/english/services/library/treaties/01/1-11/svalbard-treaty.html>
- USGS, United States Geological Survey. “Assessment of Undiscovered Petroleum Resources of the Barents Sea Shelf”. Erişim 19 şubat 2023. <https://pubs.usgs.gov/fs/2009/3037/pdf/FS09-3037.pdf>
- USGS, United States Geological Survey. “Circum-Arctic Resource Appraisal: Estimates of Undiscovered Oil and Gas North of the Arctic Circle”. Erişim 20 Ocak 2023. <https://pubs.usgs.gov/fs/2008/3049/fs2008-3049.pdf>
- Valdai Discussion Club Grantees Report. “Russian Strategies In The Arctic: Avoiding A New Cold War”. Erişim 20 Ocak 2023. <https://valdaiclub.com/files/11482/>
- Vardar Tutan, Esra - Arpalier, Seçkin. “Uluslararası İlişkilerde Yeni Rekabet Alanı Olarak Arktik”. *Barış Araştırmaları ve çatışma özümleri Dergisi* 8/1 (şubat 2020), 21-59.
- Varol Sevim, Tuğçe. “Rus Dış Enerji Politikası ve Yeni Hedef Kuzey Doğu Asya”. *Uluslararası İlişkiler* 11/41 (Bahar 2014), 41-87. <https://doi.org/10.33458/uidergisi.553347>
- Viotti, Paul R. - Kauppi, Mark V. *Uluslararası İlişkiler ve Dünya Siyaseti*. ev. Ayşe Özbay Erozan. 5. Basım. Ankara: Nobel Yayın, 2017.

Webster, Joseph. "China-Russia Relations: 4 Takeaways From 2022". *The Diplomat* (4 Ocak 2023). <https://thediplomat.com/2023/01/china-russia-relations-4-takeaways-from-2022/>

Wicker, Roger - Sullivan, Dan. "Polar icebreakers are key to America's national interest". *DefenceNews* (19 Ekim 2020). <https://www.defensenews.com/opinion/commentary/2020/10/19/polar-icebreakers-are-key-to-americas-national-interest/>

Yamal LNG. "About The Project". Erişim 21 Ocak 2023. <http://yamallng.ru/en/project/about/>

Yamal LNG. "LNG Shipping". Erişim 21 Ocak 2023. <http://yamallng.ru/en/project/tankers/>

Yergin, Daniel. "Ensuring Energy Security". *Foreign Affairs* 85/2 (Mart-Nisan 2006), 69-82.

Yetik, Ahmet. "Enerjide Ar-Ge'nin Önemi". *Doğalgaz Dergisi* 32/228 (Eylül-Ekim 2021), 26.

Yıldız Turan, Esra. "Türk İşlam Düşünce Sisteminde İbn Haldun'un Devlet Nazariyesi". *Atatürk İletişim Dergisi* 9 (Temmuz 2015), 197-204.

Yıldız, Fatma. "Çin'in İpek Yolu Projesinde Güney Afrika'nın Önemi". *YouTube*. Yayın Tarihi 1 Şubat 2023. <https://www.youtube.com/channel/UC85hNUHYY6LL-CEEe7wyseQ/featured>

Yılmaz, Serdar - Genç, Aslıhan. "Arktik Bölgesi'nin Kopenhag ve Aberystwyth Ekolü İle İncelenmesi". *International Journal of Politics and Security (IJPS)* 3/1 (Nisan 2021), 129-155.